

Curs superior de català (1934-1935)

Apunts de Joan Miravittles i Serradell

JOAN MIRAVITLLES I SERRADELL (Barcelona 1917 – Blanes 1987) féu estudis de medicina i farmàcia, però finalment seguí la seva vocació gramatical i es dedicà a la correcció i a l'ensenyament. Col·laborà en diverses revistes (com ara *Canigó*) i a la *Gran enciclopèdia catalana* com a neologista. Publicà *Ésser, estar i alguna cosa més* (1975) i *Diccionari general de barbarismes i altres incorreccions* (1982). Obtingué el títol de Professor de Català el curs 1934-1935.

Joan Miravittles i Serradell: *Apunts taquigràfics del Curs superior de català (1934-1935) professat per Pompeu Fabra a la Universitat Autònoma de Barcelona*. Andorra la Vella: Arosa, 1971.

Edició recomposta.

Reproduïm en facsímil la portada de l'edició i un full dels apunts taquigràfics.

SUMARI

819	NOTA PROEMIAL
825	PRÒLEG
829	1. INTRODUCCIÓ
	2. FONÈTICA
836	2.1. Relació so-grafia
837	2.2. Vocals
839	2.3. Consonants
	3. ORTOGRAFIA
842	3.1. Generalitats
844	3.2. Vocals
852	3.3. Síl·labes i diftongs
859	3.4. Accentuació
870	3.5. Dièresi
891	3.6. Consonants
926	3.7. Apòstrof i guionet: pronoms febles
933	3.8. Altres usos de l'apòstrof i del guionet
	4. MORFOLOGIA
935	4.1. Flexió nominal
940	4.2. Vacil·lacions i alternances
945	4.3. Flexió verbal
	5. SINTAXI
948	5.1. Subjecte i predicat. Classes de paraula

953	5.2.	Complements verbals: complement directe i complement indirecte
959	5.3.	Els complements preposicionals i les determinacions circumstancials
961	5.4.	Els verbs copulatius i els complements predicatius
963	5.5.	Casos especials
963	5.6.	Usos preposicionals
965	5.7.	Les formes verbals no personals
966	5.8.	Els pronoms relatius
968	5.9.	Usos preposicionals en la subordinació
970	5.10.	La negació

JOAN MIRAVITLLES I SERRADELL

Apunts taquigràfics del

CURS SUPERIOR DE CATALÀ
(1934 - 1935)

professat per POMPEU FABRA
a la Universitat Autònoma de Barcelona

E R O S A
ANDORRA LA VELLA
1 9 7 1

NOTA PROEMIAL

Més ençà o més enllà de l'any del centenari, vaig tenir la satisfacció d'entrar en coneixença, telefònicament, amb Joan Miravittles i Serradell, el qual, de l'altre cap de fil estant, em tenia reservada una molt gran i molt important sorpresa: l'existència d'un curs superior de català professat per Pompeu Fabra a la Universitat de Barcelona, i pres taquigràficament pel meu amable comunicant. M'hi vaig interessar de seguida. I em va semblar que seria una gran cosa de cloure la popular, general i important commemoració fabriana amb la publicació d'un autèntic document de la vida professoral del Mestre.

Encara que una mena de fatalitat s'hagués abatut al començ i a l'acabament del curs en qüestió. Primer, per l'obligada impossibilitat del Mestre a professar en unes setmanes, els fets polítics del 6 d'octubre de 1934 havent dut la conseqüència de l'empresonament del Patronat Universitari del qual Fabra era president; després, perquè una malaltia impedí Joan Miravittles d'assistir a un cert nombre de classes de fi de curs. Per l'una raó i per l'altra, el curs es ressentí en l'ordenació i la intensitat de les lliçons, i els apunts taquigràfics acusaren al darrer moment l'inconvenient d'unes llacunes. Aquest darrer aspecte, sobretot, plantejà tot d'una el problema de l'obra inacabada, i la consideració de si per causa d'una mínima part inexistent s'havia de deixar perdre l'existència d'un testimoni documental probablement únic en tota la vida de Pompeu Fabra en tant que professor d'un curs superior de català. I, naturalment, s'arribà a la conclusió de salvar per a posteritat el singular testimoni.

Presca la decisió, hi havia, però, una primera dificultat; i era que abans calia procedir a la traducció dels signes taquigràfics als signes alfabètics, i ja era de preveure que, aquesta tasca absorbint el seu temps, es faria absolutament impossible que el llibre pogués figurar en la llista d'aportacions bibliogràfiques al centenari. Això, que era un inconvenient d'oportunitat, no em

va semblar de tanta entitat com per a condemnar el testimoni de la paraula del Mestre als llimbs d'un ignot calaix, i crec que vaig tenir un gran encert d'encoratjar Joan Miravittles a procedir a la transcripció sense la qual no hi hauria hagut llibre possible. També crec que vaig estar encertat de no aconsellar-li acuitaments i precipitacions que haurien estat perjudicials a la correcta transcripció de l'important testimoni. La mateixa naturalesa del llibre s'hi oposava. I així que el lector el fullegi s'adonarà de la veritat d'aquestes paraules.

Els meus inicials entusiasmes van créixer en gran manera al moment que vaig començar la lectura dels fulls que m'anaven arribant. L'autenticitat del document hi és tan visible, que tots els qui, com jo, han tingut la sort d'escoltar Pompeu Fabra en les seves lliçons, llegint les d'aquest llibre tindran la sensació que senten la mateixa veu del Mestre, amb les seves mateixes inflexions, amb els seus mateixos matisos, i àdhuc que el reviuran amb aquells seus mateixos gestos i amb aquell mateix seu anar i venir de la taula a la pissarra i de la pissarra a la taula.

Aquesta precisa circumstància quedà tan fidelment reflectida en els apunts taquigràfics de Joan Miravittles, que ha estat causa de la més gran dificultat en la composició mecànica d'aquesta obra. Allò que en podríem dir els diacrítics de reforç amb els quals Fabra feia més comprensible la seva explicació, els signes d'agrupament o d'enllaç, la trajectòria fònica d'una paraula, etc., són tan indispensables en uns textos de procedència oral que, omesos, farien inexpressius alguns passatges. Fidelment reproduïts de la pissarra, calia transcriure'ls també en les pàgines d'aquest llibre. Això ha plantejat una sèrie de problemes tipogràfics, la solució dels quals ha estat possible –i cal felicitar-los des d'ara– gràcies a la perícia dels tècnics de Casal i Vall, i la solució dels quals ha estat causa que aquesta obra no hagi pogut sortir fins ara.

En el seu pròleg, Joan Miravittles s'encarrega d'explicar totes les circumstàncies que concorren en el seu llibre; ultra les d'ordre personal que ja he deixat apuntades, el lector hi trobarà també la raó d'uns afegitons que al primer cop d'ull poden semblar unes intromissions innecessàries. Aquestes diguem-ne intromissions són la conseqüència d'unes recomanacions del Mestre als seus deixebles fetes amb l'objecte de completar, per extensió, allò que ell donava en norma massa general o en massa junyida síntesi. Miravittles s'exercità en els punts indicats: són els que s'inclouen entre claudàtors amb el fi de no introduir confusions a propòsit de les explicacions pròpiament dites. Aquest aspecte, que posa en lloc molt eminent l'atenció i l'aprofitament de Joan Miravittles, arrodoneix el curs en la manera exacta que Pompeu Fabra l'havia planejat i el revesteix de tot el seu valor.

En la seva realització editorial, un curs oral planteja el problema de la divisió feta classe per classe o tema per tema, no sempre coincidents. La primera no havent quedat taxativament expressada en els apunts taquigràfics, i la segona no fent-se sempre clarament albirable, en aquest llibre s'ha optat per unes divisions purament convencionals, per bé que generalment acostades a la successió dels temes.

Tinc la convicció que aquesta obra serà rebuda amb la mateixa expectant alegria amb què jo en vaig rebre la primera notícia. Als lectors en general, els farà possible d'assistir, fins i tot després de la mort del Mestre, a un curs superior de català professat per Pompeu Fabra amb les seves mateixes paraules, amb els seus precisos exemples i, per sobrepuig, amb el resultat de les seves expressives indicacions. I als lectors especialitzats, els oferirà un document d'absoluta autenticitat a través del qual podran estudiar el pensament gramatical de Pompeu Fabra en el moment de la seva màxima plenitud i en l'any immediatament següent a l'aparició de la setena edició de la *Gramàtica catalana* que li publicà l'Institut d'Estudis Catalans, i la darrera que del seu vivent es va fer a Catalunya.

Felicitem-nos tots plegats que l'escrupolosa atenció de Joan Miravittles i Serradell ens hagi permès de conèixer pòstumament la paraula de Pompeu Fabra. Felicitem-lo tots a una per l'acurada reconstrucció del seu testimoni. I permeteu que hi afegeixi la meua personal satisfacció perquè determinades circumstàncies m'hagin posat en situació de poder possibilitar la realització d'una edició que crec que farà un gran bé als catalans i a Catalunya.

JOSEP MIRACLE

Vallvidrera, 1 de maig de 1970

*A Heribert Barrera,
en record de la nostra adolescència.*

PRÒLEG

El llibre que teniu a les mans, lector amic, pel seu contingut correspon, amb la major exactitud que el meu criteri m'ha permès, al Curs Superior de Català 1934-35, professat per Pompeu Fabra a la nostra Universitat Autònoma, i al qual curs vaig tenir l'honor de poder assistir com a alumne.

Crec convenient i necessari de fer algunes observacions. El text el vaig prendre taquígrafament. Jo tenia només disset anys en començar les lliçons, i la meva condició de taquígraf comercial, unida a una il·lusió indescriptible, fou suficient per a poder-ho fer discretament, i més tenint en compte que el senyor Fabra no exagerava la velocitat. Un relatiu inconvenient el constituí una circumstància especial d'aquell curs. L'empresonament del Professor amb motiu dels fets del 6 d'octubre, al vaixell *Ciudad de Cádiz* primer i després a l'*Uruguay*, escurçà la duració del curs, i aquest resultà naturalment més condensat i reduït. Això no privà Fabra d'estendre's en alguns punts, quan ho considerà imprescindible –com, per exemple, en tractar de la dièresi–, amb tota mena de detalls i amb la minuciositat que el caracteritzava. La sintaxi, comparativament, quedà més limitada en extensió que les altres parts de la gramàtica.

També és patent al llarg d'aquests apunts una certa barreja d'unes matèries amb les altres com de fet ja era costum característic del mestre; costum perfectament justificat. Ara, la limitació quantitativa de la sintaxi, en bona part, és deguda a motius personals meus –que no és del cas detallar–, que a darreries del curs em privaren de prendre nota a classe amb la intensitat o extensió dels primers mesos. Tot i això, he cregut que havent transcorregut de sobres l'Any del Centenari, sense senyals de publicació de cap curs similar fet per Fabra, posseint-ne jo un taquígrafiat i en bona part ja traduït, no m'era lícit moralment de privar a molts d'altres del goig de la

seva lectura. Paral·lelament a la satisfacció personal de presentar aquests apunts, he considerat que no tenia dret a guardar per a mi tot sol unes lliçons de la nostra llengua, fetes precisament pel català més important dels nostres temps.

He d'aclarir, però, perquè podrien ésser mal interpretades, algunes paraules del començament d'aquesta petita introducció. Aquests apunts tenen, a més d'algun altre que el lector podrà admetre si vol, un valor innegablement històric, des del punt de vista de l'ensenyament intensiu del català als anys trenta. A través d'ells, amb les seves insistències i clares insinuacions, a través de repeticions –naturals a classe, i que he procurat sempre de respectar–, hom hi pot descobrir o confirmar tot el Fabra d'una peça, amb les facetes de gramàtic, de professor, de patriota positiu i de lluitador incansable per la més noble de les causes, tenaç en els seus punts de vista i pacient alhora, dúctil i ple de confiança en possibles reformes o milloraments gramaticals futurs.

He d'advertir, així mateix, que quan ho he cregut oportú, o simplement útil per al lector, hi he afegit alguns exemples a més dels indicats a classe, i fins i tot alguna línia complementària –estrictament gramatical– quan el bon sentit ho ha fet bastant imprescindible. En això no he fet res més que seguir les pròpies i naturals indicacions de Pompeu Fabra a classe, quan ens recomanava, com a complement de les seves lliçons, que ens llegíssim bé l'«Exposició de l'Ortografia Catalana» (extret del *Diccionari Ortogràfic de l'Institut*), el *Diccionari de barbarismes del català modern* d'Emili Vallès, el *Butlletí dels Mestres* (els qui el tinguessin), etc.

He fet les insignificants ampliacions indicades –que he procurat de senyalar amb claudàtors–, per motius estrictament didàctics, perquè en una classe que es feia sense programa exactament establert, en alguns punts el Professor s'estenia d'una manera poc corrent, però també a vegades altres coses d'interès relatiu, potser fins i tot voluntàriament, eren pasades per alt. Els exemples que he afegit, cert nombre d'ells han estat trets de l'«Exposició de l'Ortografia» i del *Butlletí dels Mestres*. A classe, que jo recordi, no s'anomenaren les *Converses Filològiques*. És clar que, en aquells anys, hom no podia disposar de cap manera d'un recull tan extens i ordenat com el que magníficament ens oferí l'any 1954 el benemèrit Santiago Pey.

Entengui's bé, doncs, que tots els afegits de fet procedeixen, encara que no sempre directament, del mateix Fabra, d'una manera o altra. En realitat, quant a l'idioma actual i el seu ensenyament, fonamentalment a ell li devem pràcticament gairebé tot. Per tant, la meva modesta aportació també és ben seva. Jo només he fet de transcriptor o, com a màxim en alguns punts, d'in-

terpretador de la seva obra. Vulgueu acceptar, doncs, si no les meves coneixences gramaticals, almenys la meua bona voluntat, en el sentit que el curs que presento sigui bàsicament força complet.

JOAN MIRAVITLLES I SERRADELL

1. INTRODUCCIÓ

Abans de començar l'estudi de la sintaxi, farem una exposició rapidíssima de la fonologia (estudi dels sons orals) i la morfologia (estudi de les formes).

La fonologia és, doncs, l'estudi dels fonemes sense tenir en compte la paraula a què pertanyen. Així quan diem: *tinc setze anys*, els sons emesos són *tin/sedz/anys*, representats d'una manera un xic convencional. Sabem que un mot consta d'un so o d'un conjunt de sons que es succeeixen ininterrompudament. Els signes amb què representem gràficament aquests sons són les lletres. Una o diverses lletres pronunciades d'un sol cop de veu constitueixen una síl·laba <o fonema>.

La unitat superior a la síl·laba és el mot, constituït per una o diverses síl·labes que expressin per llur conjunt una idea. Però en fonologia això no es pot dir, perquè res no ens diu on acaba un mot i on comença l'altre. En pura fonologia, quan analitzem una frase qualsevol veiem que la unitat superior del llenguatge és el grup de sons que van d'una pausa a l'altra. Si diguéssim: *té setze anys, encara que diu que en té quinze*, veiem ben clarament dos grups de sons separats per una pausa.

Què és un mot? Què signifiquen aquestes successions de fonemes? La divisió de paraules no coincideix amb la de síl·labes. Si sentim parlar en una llengua desconeguda no podem fer la separació dels mots. El mateix li passa a un analfabet en sentir parlar la seva pròpia llengua, i així si sent: *l'home*, segurament en voler-ho escriure, si pot, posarà: *lome*.

En canvi, nosaltres en sentir parlar una llengua coneguda podem dir els mots que hi ha. El mot ens desperta una idea; per exemple: *any*. Això és un mot, perquè designa per a nosaltres una cosa, un espai de temps determinat. *Any* i *anys* desperten la mateixa idea, amb la diferència de nombre deguda a la presència de la *s* en contraposició a una forma que no en té. Aquests fonemes es diuen morfemes.

Sedz és una cosa que està lligada al concepte de nombre, que no pot anar solament davant d'anys, sinó també davant d'altres noms i fins i tot isolat. Així diem: *Quants anys tens?* – *Setze*.

Quan diem *sedzanys*, la segona *e* de *setze* no la pronunciem, però això no modifica per res el seu significat.

Quan diem *tin* (amb *n* velar) es desperta en nosaltres una idea verbal, la idea de possessió, la idea de procés, de tenir a través del temps. *Tinc*, *té*, *tenia*, són formes distintes d'una mateixa paraula, desperten la mateixa idea.

Així com en la fonologia, mitjançant els morfemes, formem diferents formes d'un mateix mot, en el verb per mitjà de les terminacions formem els diferents temps, i dins dels temps, les diferents persones. Així: *tinc* és la primera persona del singular, *tens* és la segona persona i *té* la tercera, i tots tres són del present d'indicatiu.

En això consisteix la flexió, que és el procediment per mitjà del qual les paraules sofreixen un canvi accidental en llur significat, sense que canviïni ni l'essència ni la categoria gramatical. Per mitjà de la flexió, hom expressa el gènere i el nombre dels noms i dels atributs llurs i hom fa la conjugació dels verbs. Tots els canvis que comporta la flexió s'estudien dins la morfologia.

Un altre procediment de formació de mots nous és la composició. Quan fem una pregunta, de vegades diem: *per què?*, que equival al *pourquoi* francès; però aquests dos mots quan fan l'ofici de conjunció causal o final s'uneixen i en formen un de nou, lògicament simple, bé que morfològicament compost. Arriba un moment que hi ha una certa convenció. I una de les dificultats de l'ortografia és saber quan aquesta mena de mots s'han d'escriure junts o separats. Per exemple: quan hem d'escriure *si no* i quan *sinó*? L'estudi del significat dels mots ens aclarirà aquest dubte. *Si* i *no* són dos adverbis, l'un afirmatiu i l'altre negatiu, i *sinó* és una conjunció adversativa.

Quina relació hi ha entre els mots i llur significat? Quan diem, per exemple, *cavall*, ¿quina relació hi ha entre aquesta successió de síl·labes i un cavall? No és una cosa simbòlica; el lligam entre la part material del mot i el significat és una cosa arbitrària. Els nostres avantpassats, els llatins, deien *cabal*. Per què en deien *cabal*? Hauríem d'anar a l'origen del llenguatge. Potser sí que tenia una relació el so amb la cosa representada, però actualment no.

Hi ha mots que són, com diu Saussure,¹ explicables. Per exemple, tenim els adjectius qualificatius (que indiquen una qualitat de les coses): *trist*,

1. A l'original: Sessus,

blanc, negre, blau. Si cerquem l'origen del mot *blanc*, per exemple, veurem que és de procedència germànica; els llatins en deien *albos*. Diem *blanc* perquè ho hem trobat així, i els germànics es trobaven en el mateix cas que nosaltres. Paral·lelament a aquells mots podem posar-hi aquests altres: *tristor, blancor, negror, blavor*. Entre aquestes dues sèries de mots hi ha un lligam fonètic i un lligam de concepte claríssims. Els últims mots són noms abstractes, formats de la unió d'un adjectiu amb el sufix *or*. La mateixa relació hi ha entre *blau* i *blavor* que entre *negre* i *negror*; tots tenen un element comú, el sufix *or*. Per què desperta la idea de trist, *or*? Perquè sabem que els mots acabats en *or* indiquen quelcom abstracte. Descomponent en dos elements el mot *tristor* queda *trist* i *or*, que dona a *trist* el valor de substantiu abstracte. És a dir, *trist* és la paraula primitiva i *tristor* és la derivada. *Or* és un morfema perquè modifica *trist*: s'anomena un sufix.

I ara que parlem de la formació de paraules, també podem dir que històricament hi ha plurals que s'han format del singular, i al revés. Així de *capità* s'ha derivat *capitans* afegint *ns* al singular.

Els infants, quan comencen a parlar, es fixen que molts plurals es formen afegint una *s* al singular, i així si veuen que de *noia* es deriva *noies*; de *fulla, fulles*; de *poeta, poetes*, etc., si un dia senten per primera vegada un mot i el senten en plural, quan voldran designar la mateixa cosa en singular ho faran traient la *s*. Aleshores es pot dir que han inventat un mot.

Per cert que aquest sistema de formació de paraules pot produir algunes errades. Fixem-nos en el mot *glans*; aquest mot acaba en *ns*, com *capitans, mans, camins*, etc. I molta gent, en veure que el singular de *capitans* és *capità*; el de *mans*, *mà*; el de *camins*, *camí*, etc., per analogia creu que el singular de *glans* és *gla*, en lloc de *glan*, que és el veritable nom.

Històricament es pot dir que hi ha plurals que s'han format del singular, i al revés, però no gramaticalment.

I tornant a la composició, o procediment de formació de mots per la reunió de dues o més paraules que han deixat de representar la idea particular de cadascuna i n'expressen entre totes una altra de nova, considerem alguns exemples: el mot *blat de moro*, compost del substantiu *blat* i del grup adjectival *de moro*, ens desvetlla la idea d'aquesta mena de gra i en anomenar-lo no pensem per res en el sentit particular de cap dels seus dos elements substantius; el mot *tothom*, compost de l'adjectiu quantitatiu *tot* i el substantiu *hom*, tots dos expressius d'una idea ben determinada, ens desperta una altra idea diferent. I si escrivíssim els mots tal com els pronunciem i sense posar cap lletra supèrflua, és a dir, si escrivíssim *tutom* en lloc de *tothom*, aleshores ¿qui seria capaç d'esbrinar els elements amb què s'ha format aquest mot?

I aquesta dificultat la tenen totes les llengües. Mirem el que passa en la francesa per mitjà d'uns quants exemples: *jādárm* (*gendarme*), *ódví*² (*eau-de-vie*), *pòmdetèr* (*pomme de terre*). El primer mot vol dir gent d'armes, però a un francès quan sent *jādárm* no li ve al pensament la composició d'aquest mot, sinó un senyor que va amb un uniforme determinat, que depèn de l'Estat, etc. L'altre mot, *eau-de-vie*, vol dir aigua de vida (en català *aiguardent*), però els francesos quan diuen *ódví* no pensen, naturalment, en el seu significat. En català, amb *aiguardent*, compost d'*aigua* i *ardent*, passa el mateix. I amb *pòmdetèr* (poma de terra), igual.

Fixem-nos també que els francesos, de la mateixa manera que nosaltres, en formar mots compostos, en alguns d'ells han deixat els elements separats (*pomme de terre*), en alguns altres han deixat els mots components units per un guionet, deixant entreveure llur significat, i finalment, en molts d'altres han unit completament els elements. És a dir, les combinacions de mots que tenen la força d'un sol mot (substantiu, adjectiu, etc.) són escrites, adés com si fossin un mot simple, ço és, sense establir cap separació entre llurs elements components (*capgirar*), adés deixant llurs components separats per un guionet (*cap-i-cua*), adés deixant llurs components completament separats l'un de l'altre (*argent viu*).

Les llengües llatines tenen menys paraules explicables que les germàniques. Aquestes tenen molts mots fets amb elements propis però calcats del llatí.

El cabal del lèxic del nostre idioma es va enriquint contínuament mitjançant la formació de mots nous i el manlleu a altres llengües vives. El fons primitiu del vocabulari català era format gairebé exclusivament per mots del llatí vulgar, esdevinguts catalans per simples canvis de pronunciació, el conjunt dels quals, a través del temps i d'altres circumstàncies, constitueix l'evolució fonètica de l'idioma. Al costat d'aquests mots aportats pel llatí vulgar, se n'hi han ajuntat d'altres utilitzant els sufixos i prefixos heretats del llatí i altres recursos de formació de nous mots damunt els existents.

Ultra aquesta formació evolutiva de mots, que podem anomenar here-ditària o popular, hi ha la formació sàvia o manlleu de mots del llatí escrit. Aquesta darrera procedeix principalment de l'Edat Mitjana, i fou realitzada pels lletrats quan, en posar-se a escriure en català, introduïren dins la parla corrent mots del llatí escrit que necessitaven per a l'expressió d'idees i matisos que la llengua vulgar no posseïa.

I és freqüentíssim i curiós el cas del mot llatí que, en català com en totes les altres llengües neollatines, ha experimentat ambdues formacions, l'evo-

2. A l'original: *ódví*

lutiva, hereditària o popular, i la de manlleu o erudita. El resultat ha estat que un sol mot llatí ha originat generalment dos mots catalans de significança distinta. Així, per exemple, del llatí *strictus* han sorgit els dos adjectius catalans *estret* i *estricte*, el primer per evolució espontània, o per manlleu al llatí escrit el segon. Són exemples d'altres parelles de mots o dobles: *saber* i *ciència* (de *scio*); *veure* i *evident*; *viatge* i *viàtic*; *eixam* i *examen*; *artell* i *article*; *espatlla* i *espàtula*; *orgue* i *òrgan*.

Un aprenentatge un xic difícil és el del significat de tots els mots. Els infants aprenen els diferents mots més usats en el llenguatge parlat a força de sentir-los repetir. Hi ha mots, sobretot els d'origen erudit, que costen més d'ésser assimilats. Ex.: *exacte*, *inepte*, *àlgid*.

Hi ha gent gran que no sap què volen dir moltes paraules. Així un mot com *freturar* molts es creuen que vol dir anhelar o tenir necessitat d'una cosa, i per això diuen: *desitja freturosament tal cosa*. Però *freturós* vol dir mancat d'una cosa, no necessitat. Naturalment que les coses de les quals estem mancats són més desitjades.

Un altre mot que molta gent tampoc no sap el que vol dir és *reeixir*. *Reeixir* vol dir senzillament sortir bé d'una cosa, d'uns exàmens per exemple. Així diem: *aquest matí m'he examinat i he reeixit*, o sigui, he sortit bé de l'examen, m'han aprovat.

En castellà hi ha un exemple molt conegut: és el mot *sendos*. El significat d'aquest mot és amb molta freqüència erròniament interpretat, i així en llegir al diari una frase com: *los asaltantes llevaban sendos garrots*, hi ha qui creu que vol dir que portaven terribles garrots, i en realitat *sendos* (en català *senegles*) vol dir que cadascú en portava un. Els garrots podien ésser molt prims.

L'estudi del vocabulari necessita molta atenció. Per a l'aprenentatge de la llengua el millor sistema és la lectura, i la lectura de bons escriptors. En els casos dubtosos, tant d'ortografia com de sentit dels mots, cal confiar-se a la consulta del Diccionari.

* * *

¿Com es combinen aquests mots per expressar un pensament, per fer una comunicació? Ex.: amb els mots *Pere*, *estima* i *Joan*, podem dir que l'estimat és en Pere o al revés. Amb aquests tres mots, doncs, podem expressar dues coses segons l'ordre en què els colloquem.

Una oració consta de subjecte i predicat. Subjecte és el mot o conjunt de mots que indiquen l'ésser o cosa que presentem a la consideració d'altri per tal de dir-ne alguna cosa. Predicat és el mot o conjunt de mots amb els

quals diem alguna cosa del subjecte. El mot que expressa la idea central del predicat és un verb. De vegades ell tot sol constitueix el predicat, com en: *Joan estima*, on tot el predicat és constituït pel verb *estima*. Altres vegades el verb va acompanyat d'altres mots, que en completen el sentit o determinen les circumstàncies que el rodegen: són els complements.

Els complements del verb són de diverses menes. Quan l'acció expressada pel verb i atribuïda al subjecte recau sobre una altra persona, animal o cosa, el mot o grup de mots que denoten aquesta persona, animal o cosa constitueixen el complement directe o acusatiu. Així, si diem: *Joan estima*, atribuïm al subjecte *Joan* l'acció d'*estimar*; però, què estima? P. ex.: *un amic*. L'ésser estimat (la persona sobre la qual recau l'acció expressada pel verb) és *un amic*. *Un amic* és el complement directe del verb *estima*.

Observi's que la relació entre uns mots i altres mitjançant el verb (subordinació), s'ha efectuat juxtaposant el complement directe al verb sense cap mot que els serveixi de nexa. Els complements altres que l'acusatiu s'uneixen al verb mitjançant un mot d'enllaç (eina gramatical), anomenat preposició, el qual fa simplement de nexa entre el verb i la frase que expressa el complement. D'aquesta mena de complements, en diem complements preposicionals. Ex.: *En Joan parla d'en Pere*. I entre aquests complements altres que el directe, convé saber distingir el complement datiu o indirecte, que és el que denota l'ésser envers el qual va endreçada l'acció del verb, la persona o cosa que en treu un profit o un dany.

La llengua és un magatzematge no sols de paraules, sinó també de sintagmes, de combinacions de mots. L'estudi d'aquestes combinacions, de la manera de construir la proposició, que és l'expressió del pensament, constitueix la sintaxi. Totes les llengües tenen sintaxi i cadascuna té la seva. Naturalment que de sintaxi no en tenen solament les llengües cultes, puix que els negres analfabets, p. ex., tenen llengua, i per tant, també tenen sintaxi.

Quan diem gramàtica volem dir parlar i escriure correctament. La gramàtica fa una selecció de paraules i formes, puix que el seu objecte és d'advertir quines són aquelles formes que no s'admeten, és a dir, les faltes de gramàtica. Així tenim els mots *sapiguer* i *saber*, que volen dir una mateixa cosa. Doncs bé, d'aqueixes dues formes ha calgut triar-ne una, la millor. Quina és la millor? Això ho decideixen els filòlegs, i diuen: *saber* és la forma bona, *sapiguer* és la dolenta; per tant, *sapiguer* és una falta de gramàtica.

La gramàtica de les llengües literàries és convencional, però no per això deixa d'ésser important i necessària.

Remarquem uns quants exemples: dins la tercera conjugació (i la segona), en la forma pura, la tercera persona del singular del present d'indicatiu no té terminació, i per tant es forma amb el mer radical; i en la forma inco-

ativa, es forma només amb l'increment *eix*. Ara bé, quins verbs s'han de conjuguar en la forma pura i quins en la incoativa? La tercera persona del singular del present d'indicatiu del verb *dormir* és *dorm*, i en canvi la mateixa persona del mateix temps del verb *ennegrir* fa *ennegreix*. De verbs de la tercera conjugació que no prenguin *eix* sols n'hi ha una vintena, i que es conjuguin en la forma incoativa n'hi ha a centenars. *Eix* és la forma neològica.

El verb *cobrir* abans era pur, la tercera persona del singular del present d'indicatiu era *cobre*; de *cobre* s'han derivat *cobrellit*, *cobretaula*. Però hi va haver un moment que es digué *cobreix*, i així ha quedat.

Fa uns vint anys tothom deia *ment*, del verb *mentir*, però actualment gairebé tots diem *menteix*. En aquest cas s'accepten les dues formes com a bones, però pot arribar un dia que es digui: *ment* és dolent, aquell qui dirà *ment* farà una falta de gramàtica. Això és la gramàtica.

El mateix pot passar amb el mot *bull*, del verb *bullir*. A Lleida diuen *bulleix*, i podria passar que aquesta forma s'estengués per tot Catalunya, i aleshores es consideraria potser *bulleix* com a forma bona i *bull* com a dolenta.

La llengua és una cosa que va evolucionant, que experimenta certs canvis dels quals no ens adonem, però que a la llarga fan que la llengua al cap d'uns certs anys sigui diferent. El treball és evitar-ho, però si a pesar dels esforços triomfa una forma nova, aleshores s'accepta. Els gramàtics no poden dir altra cosa que: En aquest moment això és bo i allò altre és dolent. Per això algú ha dit, amb molt d'encert, que les faltes de gramàtica d'avui són la llengua de demà.

Allò que s'ha de buscar és que hi hagi una unitat lingüística. Naturalment que anant de poble en poble veiem com l'idioma canvia. Però això passa a tot arreu del món. Per exemple, és molt diferent el francès parlat a París del que es parla a Bordeus, si bé a França tothom procura de parlar igual que a París. Una pronunciació bona és una convenció. El francès ha nascut a París, i per això els parisencs tenen aquesta autoritat. Antigament el dígraf *oi* es pronunciava *ue*; un dia els parisencs començaren a dir *ua* en lloc de *ue*, i els escriptors i intel·lectuals es declararen en absolut contra aquest mal costum, però aquesta mala pronunciació s'anà estenent i a la fi es veieren obligats a acceptar-la com a bona.

En la gramàtica hi ha molt de convencional, però no perquè sí. L'ortografia sí que és purament convencional. En l'ortografia hi ha una part etimològica i una altra part sentimental. Quan jo vaig proposar, a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, de suprimir la lletra *h*, va ésser qüestió de dos minuts: semblava que hi havia d'haver una catàstrofe. Si per canviar la *y* en *i* i per suprimir la *h* final d'*amich* i *blanch* hi ha hagut dotze anys de renyines entre reformistes i antinormistes, calculeu el que hauria

passat si s'hagués aconseguit la supressió absoluta de la *h*, que és una lletra que fa dos mil anys que no es pronuncia, puix que com és sabut en la decadència de l'Imperi romà ja deixà de pronunciar-se la *h* aspirada que portaven certs mots com *homo*.

El català ha seguit el mateix camí que el castellà i el francès. En canvi, els italians i els romanesos ja fa temps que l'han suprimida, la *h*. A França també s'ha intentat de suprimir aquesta lletra i de fer algunes altres modificacions en l'ortografia, per tal d'alleugerir les seves dificultats. Als contraris d'aquesta reforma els ha estat molt fàcil d'oposar-s'hi o de trobar raons perquè no es realitzés. Una de les raons més fortes és l'enorme quantitat de llibres escrits d'acord amb l'actual ortografia, i una altra és que s'haurien de fer diccionaris nous.

Fa vint anys el català ho podia fer, puix no hauria estat una pertorbació tan gran. No es féu per un sentimentalisme equivocat. La reacció contra la supressió de la *h* vingué de part dels mateixos literats, dels qui després s'havien de queixar de les dificultats de la nostra ortografia. Aquesta supressió cada dia és més difícil, perquè el nombre de llibres publicats va augmentant d'una manera rapidíssima, i a més –i sobretot– perquè la gent que s'ha esforçat a aprendre tots els mots que s'escriuen amb *h* no s'avindrà que aquest esforç hagi resultat inútil i que hagi perdut el temps. Perquè passa una cosa, i és que a tothom sap greu d'haver d'aprendre's coses inútils, però un cop sabudes a tots ens dol d'haver de constatar que aquestes coses no serveixen de res.

* * *

2. FONÈTICA

2.1. Relació so-grafia

El mot és un so o grup de sons que estan associats amb un concepte, és a dir, per mitjà dels quals expressem una idea. Hi ha una part de la gramàtica que tracta només de la part material del mot, del so, i no té en compte per res el seu significat: és l'ortografia.

L'ortografia és aquella part de la gramàtica que tracta de reproduir mitjançant signes els sons que formen les paraules. Ortografia és l'estudi de la recta grafia. Fixem-nos, per exemple, en el so *ca*. Per a saber que la síl·laba *ca* s'escriu d'aquesta manera i no d'una altra, no cal conèixer per res el que significa la paraula de la qual forma part aquesta síl·laba. Precisament aquesta síl·laba s'escriu sempre de la mateixa manera.

La grafia perfecta de totes les paraules té algunes dificultats, perquè no sempre el mateix so és representat de la mateixa manera. L'ortografia exigeix un coneixement profund del vocabulari per a saber, per exemple, si un mot com *cel* s'escriu amb *s* o amb *c*.

Jo pronuncio un mot com *fuig* sempre igual. Aquest mot també es podria representar d'aquesta manera: *futx*. El so final és el mateix que el de *despatx*, i malgrat això s'escriuen de diferent manera en virtut de les convencions acordades. També podríem escriure *fuix*. Escriure *futx* és una falta d'ortografia, però el qui escriu *fuix* demostra que no sap el valor de les lletres en català.

Hi ha lletres que representen dos sons a la vegada. Així en el mot *fix* la *x* representa els sons *ks*.

Si cada so estigués sempre representat per la mateixa lletra, es facilitaria enormement l'ortografia. Hi ha síl·labes que sempre s'escriuen igual; p. ex.: *fi* s'escriu sempre amb una *f* i una *i*. Però n'hi ha que es poden escriure de diverses maneres, com *sa*, que es pot escriure amb *s*, amb dues *s* o també amb una *ç*. La *s* sorda és un so d'ortografia dubtosa; és una de les dificultats ortogràfiques del català.

Ràpidament examinarem els sons del català. Una primera divisió elemental dels sons és la divisió en consonants i vocals.

2.2. Vocals

Una vocal és un so que es produeix en la laringe (part superior de la tràquea) quan l'aire expulsat dels pulmons posa en vibració les cordes vocals inferiors de la laringe –no les superiors, que estan mancades de vibració. Les cordes vocals són dos parells de replecs horitzontals de la laringe; les dues cordes superiors són membranoses, i les inferiors, musculars. Entre ambdós parells de cordes queden les cavitats conegudes per ventricles de Morgagni.

Les cordes vocals se separen, tornen a ajuntar-se i després es tornen a separar, i així es produeix un moviment vibratori que es tradueix en un so. Aquest so tindrà una major o menor intensitat, segons la força amb què expulsem l'aire dels pulmons, la qual cosa determina la major o menor amplitud de les vibracions; i serà més o menys agut segons la freqüència d'aquesta vibració, és a dir, segons el nombre de vibracions que donen per segon les cordes vocals. Però el so oral té una tercera qualitat, que és el timbre o metall de la veu, el color del so, i això depèn dels sons anomenats harmònics que acompanyen la nota principal i estan relacionats amb la forma

que adopta el canal vocal³ o aparell de ressonància, constituït en l'home per la boca, el nas i la laringe, en produir-se aquest so en el darrer òrgan. El so adquireix un timbre o un altre segons els detalls propis de conformació de les cavitats bucal, faríngia i nasal de cada persona. El timbre de la veu és una qualitat purament personal.

Els sons produïts per la laringe constitueixen les vocals: són els sons purs. En el so oral pur, continu i susceptible d'articulació aïllada, la columna d'aire que posa en vibració les cordes vocals, ni per estretor ni tan sols per contacte, en les parets del tub format pel paladar, la llengua i els llavis, no topa amb el menor obstacle.

Les vocals no són sinó altres tants matisos del so de la veu d'un mateix individu, segons la forma adoptada per la cavitat bucal per emetre-la. La *i* i la *e* són vocals palatals o anteriors, i la *o* i la *u* són posteriors o velars; la *a*, que no és ni una cosa ni l'altra, és una vocal neutra.

Entre la *a* i la *i* hi poden haver una sèrie de vocals que no són ni la *a* ni la *i*. Fixem-nos en els mots *venen* i *vénen*; les dues *e* són perfectament distintes, l'una és la *e* oberta i l'altra la *e* tancada.

Entre la *a* i la *u* tenim dues *o*; la *o* oberta, com en *bota* (calçat), i la *o* tancada de *bóta* (recipient).

La pronunciació, oberta o tancada, d'una *e* i d'una *o* no és coincident a les diverses regions de parla catalana. De fet, la *e* oberta i la *e* tancada no són les úniques que hi ha; es pot dir que ben bé existeixen unes cinc *e*. I no hi ha un límit perfectament definit entre la *a* i la *e*.

Una vocal és simplement un so produït en la laringe mitjançant les cordes vocals, i la boca no fa més que de caixa de ressonància. Segons la posició de la llengua, segons la posició dels llavis, se sent un so o un altre, que adquireix un timbre determinat segons la mateixa posició de la llengua dintre la boca i el moviment dels llavis i altres òrgans. D'això es dedueix la sèrie de matisos que la veu pot adquirir.

També hem de tenir en compte, per a formar-nos un concepte clar de la producció del so oral, que quan respirem el vel del paladar no permet l'accés de l'aire al paladar.

* * *

3. A l'original: bucal

2.3. Consonants

Una consonant difereix essencialment d'una vocal en què és un soroll que es produeix a la boca. Els sons purs produïts per la laringe, les vocals, es modifiquen després per l'activa intervenció d'algun o alguns dels òrgans de l'aparell extern de fonació (vel del paladar, llengua, paladar dur, dents i llavis). Si l'aire expulsat dels pulmons topa amb algun d'aquests òrgans, el so surt modificat, al començament o al final, pels sorolls orals. Aquests sorolls són les consonants, que per a formar-se necessiten el suport d'una vocal.

Les consonants es classifiquen en dentals, labials, palatals, etc., segons la regió de l'aparell bucal per on, per virtut de la seva articulació, la veu és obligada a sortir.

Nosaltres, en el moment d'expulsar l'aire, cloem els llavis, acostem el llavi superior a l'inferior, és a dir, tanquem la boca, i després de cloure els llavis els separem brusquement, i després pronunciem una *a*. Abans de la *a* sentim un soroll: *ba*. Aquest so que no el podem pronunciar sol, que ha d'anar davant d'una vocal i que es forma per l'expulsió de l'aire en el moment de cloure i separar ràpidament els dos llavis, és una consonant bilabial. Són bilabials: *b*, *p*, *m*.

Ja sabem una manera de fer sorolls, que és establir un contacte entre dos òrgans i desfer-lo. Aquesta classe de consonants s'anomenen oclusives o momentànies, perquè és necessària una prèvia oclusió, ja que es produeixen per obertura sobtada o tancament sobtat del pas de l'aire. Són consonants oclusives: *b*, *p*, *t*, *c*.

Pot ésser que sigui la llengua, junt amb les dents, la que produeix el soroll. Acostant la punta de la llengua a les dents de la mandíbula superior, si desfem el contacte ràpidament i al darrera hi ha una *a*, pronunciem, p. ex., *ta*. Les consonants *t*, *d*, *s*, *z*, *n*, *l*, *r* s'anomenen linguodentals. La *t* és una consonant oclusiva linguodental.

Una altra classe de consonants, o més ben dit, una altra manera de produir sorolls, és aquesta: dos òrgans bucals s'ajunten sense arribar-se a establir un contacte perfecte, fent de manera que l'aire es vegi obligat a sortir per una petitíssima obertura. Llavors se sent la fricció de l'aire i produïm una consonant que s'anomena una fricativa o contínua. Així si acostem el llavi de baix a les dents de dalt, el contacte no és mai perfecte i la consonant que es produeix és una *f* o una *v*: són les consonants labiodentals. Altres exemples de fricatives són les consonants de *sa*, *za*, *ja*.

La diferència entre les consonants oclusives o momentànies i les fricatives o contínues, a més del mecanisme de llur producció, és que mentre aquestes duren un moment aquestes són contínues, com ja expressa llur nom.

Anomenem nasals les consonants que es produeixen amb ressonància dins les fosses nasals. Són nasals: *m*, *n* i *ny*.

Dins la classificació de les consonants feta a base de l'òrgan bucal que intervé a la producció del so corresponent, encara queden dues divisions: palatals: *x*, *j* i les representades per *ll* i *ny*; velars: *c* (=k), *g* (de *gat*), *q*.

Mentre es produeixen aquests sorolls a la boca, què passa? Les cordes vocals poden estar a la mateixa posició que estaven per a pronunciar una vocal, és a dir, vibrant. Es produeix la veu al mateix moment de formar-se el soroll; es superposen l'un a l'altre. Les dues cordes vocals poden vibrar soles o acompanyades d'un soroll.

Observem la manera de pronunciar les síl·labes *pa* i *ba*. Les dues consonants inicials són oclusives, totes dues bilabials. Per pronunciar-les fem els mateixos moviments: posar en contacte els dos llavis i obrir-los brusca-ment. La diferència és que la consonant de *pa* és el menys soroll que es produeix entre dos llavis, ben al revés del que succeeix en *ba*. En *pa* hi ha un moment que no es produeix vibració; és una consonant sorda. En canvi, *ba* sempre va acompanyat de la vibració de les cordes vocals; *b* és una consonant sonora, és a dir, que es produeix amb vibració de les cordes vocals.

Seria més precís que aquestes dues varietats de consonants es qualificuessin d'àtones i tòniques, febles i fortes ordinàriament. Però aquestes denominacions no són les que pinten la diferència entre les dues menes de consonants. En català es pronuncia amb més de força la *p* que la *b*; en altres llengües no.

De totes les consonants, fricatives o oclusives, hi ha les sordes i les sonores. Les sordes són: *c*, *p*, *t*, *f*, *s* i *x*. Totes les altres són sonores. I a cada sorda correspon una sonora, segons la taula següent:

Sordes	Sonores
<i>c</i> (<i>ca</i>)	<i>g</i> (<i>gos</i>)
<i>p</i> (<i>por</i>)	<i>b</i> (<i>bo</i>)
<i>t</i> (<i>tu</i>)	<i>d</i> (<i>dur</i>)
<i>f</i> (<i>fi</i>)	<i>v</i> (<i>vi</i>)
<i>s</i> (<i>sal</i>)	<i>z</i> (<i>zel</i>)
<i>x</i> (<i>xoc</i>)	<i>j</i> (<i>joc</i>)

Nosaltres les distingim perfectament i no ens podem equivocar en les grafies. Però és més, hi ha dues *p*, i això té una certa importància per a començar a comprendre què és una síl·laba.

Per pronunciar qualsevol consonant d'aquestes oclusives o momentànies, es considera que dos òrgans bucals o un de sol es mouen de manera

que es produeixi un contacte i una obertura petitíssima per on pugui passar l'aire. Hi ha tres fases: una preparatòria en la qual els òrgans es posen en la posició que no permet la sortida de l'aire; una intermèdia en la qual separem els dos llavis (o l'òrgan que sigui) i es produeix el soroll oral, que no se sent en el cas de la *p*; i una fase final, que és quan vibren les cordes vocals.

Però, i quan diem *ap*? Per emetre aquest so fem els mateixos moviments que en *pa*, amb la diferència que en aquest últim l'única posició que se sent és l'última, i en canvi en *ap* és al revés, el soroll se sent abans de cloure's els llavis. Aquesta *p* es recolza sobre la *a* i el soroll es produeix en desfer el contacte.

La *p* de *pa* és una explosiva, la *p* de *ap* és una implosiva. En *fa* i *af* succeeix el mateix: la primera *f* és creixent i la segona és decreixent, l'una està al pujant de la síl·laba i l'altra està al baixant.

Encara queda un altre cas: *apa*. Així com en *pa* i *ap*, de les tres fases que hem de fer, només sentim la tercera o la primera respectivament, en *apa* sentim la primera i la tercera. En *apa* sentim dos sorolls, primer la plosiva i l'explosiva darrera.

A què és degut que la primera fase de la pronunciació de *pa* no se sent? És senzillament que l'explosió produeix una consonant geminada.

Per pronunciar aquestes oclusives i aquestes fricatives que hem estudiat, el vel del paladar estava dret al darrera, de manera que tot l'aire ha de passar per la boca. Però podria ésser que en cloure els llavis, en el mateix moment el vel del paladar estigués baix, i en produir-se el soroll l'aire sortirà per la boca i el nas. Les consonants així produïdes s'anomenen nasals. Com ja hem vist anteriorment, *ma*, *na* i *nya* són sons nasals.

En totes les llengües hi ha una sèrie de sons dels quals tenim consciència; però també n'hi ha d'altres dels quals l'individu no en té consciència clara.

En català tenim una nasal que es produeix acostant la punta de la llengua a les dents de dalt, una nasal linguodental: és la *n*. Però aquesta consonant sona com a *m* davant *f* i *v* (si aquesta darrera és pronunciada *b*), i s'assimila completament davant *m*. Així *un full*, *on vas*, *confit*, *minvar*, *enmig*, són pronunciats *umfull*, *ombàs*, *comfit*, *mimbà*, *emmitx*.

La mateixa *n* sona com a palatal (*ny*) davant una consonant palatal (*j*, *ll*, *x*). Ex.: *un gec*, *pren lluç*, *bon xicot*, *àngel*, *flonjo*, *enllaç*, *manxa* (*uny-gec*, *preny-lluç*, *bony-xicot*, *àny-gel*, *flony-jo*, *eny-llaç*, *many-xa*).

Davant una consonant velar (*c*, *g*, *q*), la *n* adquireix un timbre velar, com de *ng* o *nc*. Ex.: *un gat*, *ton cosí*, *llenca*, *orenga*, *enquesta* (*ung-gat*, *tonc-cosí*, *llenc-ca*, *oreng-ga*, *enc-questa*).

Notem encara el so de *n* velar que pren la *g* davant *n*: *magnànim* (*mang-nànim*).

I de tots aquests sons generalment no en tenim consciència prou clara.

Examinem els mots *sang* i *sant*. Aquests dos mots consten de tres sons: una *s*, una *a* i una *n*; però la *n* de *sant* és dental, mentre que la de *sang* és velar. Els grecs tenien una lletra especial per a representar aquesta última: la γ (gamma).

La *l* i la *r* són líquides o semivocals, la qual cosa vol dir que en la modulació de la veu poden sonar absorbides en una altra consonant, com per exemple, en *classe*, *cràter*, etc.

La *l*, igual que la *ll*, entre les líquides⁴ són laterals: es formen a ambdós costats del canal bucal; però l'una és linguodental i l'altra palatal. Comparem la síl·laba *la* amb *ya*.

El so de la *l*⁵ castellana o francesa és un so dental: per la llengua, l'aire és obligat a sortir per un costat. Des d'una *l* velaritzada catalana a una *l* dental, trobem la *l* castellana i la *l* catalana. La *l* de la síl·laba castellana *al* és distinta de la de la síl·laba catalana *al*. La *l* castellana és més prima.

Per pronunciar *raó*, la llengua fa una sèrie de xocs amb la part superior del paladar. Aquesta *r* les llengües hispàniques la tenen molt perllongada. Ex.: *árbol*. Aquesta *r* és molt difícil de pronunciar pels estrangers.

La *r* sona forta al començament de mot i darrera una de les consonants *l*, *m*, *n* o *s*. Ex.: *ric*, *roca*, *folrar*, *somriure*, *Manresa*, *desroentar*.

Sona suau entre vocals, o formant nexa amb una altra consonant. Ex.: *cara*, *cabra*. Aquesta *r* és immensament difícil de fer si no s'ha fet de petit. És una d'aquelles coses que fan l'accent d'un idioma. Amb la *t* passa el mateix; un anglès quan vol pronunciar *tiene*, en lloc de fer xocar la llengua amb les dents ho fa amb les genives, i el so surt desfigurat.

* * *

3. ORTOGRAFIA

3.1. Generalitats

El català, com tots els idiomes, té algunes dificultats ortogràfiques, algunes d'elles inevitables, però n'hi ha d'altres que s'haurien pogut evitar. Ja hem dit anteriorment que l'aprenentatge de la llengua sols s'aconsegueix per la lectura dels bons autors, clàssics i moderns. Les regles serveixen per als qui ràpidament vulguin fer la traducció dels sons en grafies.

4. A l'original: fricatives

5. A l'original (aquí i a les dues ocurrences següents): *n*

Ara que una cosa són els convenis ortogràfics i una altra són les regles pràctiques. Així, *home* s'escriu amb una *h* inicial, però no perquè sí, sinó perquè vam respectar la *h* llatina. Hi va haver una traducció, o més ben dit, una adaptació del mot llatí *homo* al català, i llavors vénen els gramàtics i diuen: Quan nosaltres agafem un mot llatí que comença en *h*, aquesta lletra la respectarem. Els italians digueren: No la respectem, la suprimim.⁶ Però en català *home* no ho escrivim amb *h* perquè sí, sinó que la conservem per una exageració de criteri etimològic i sentimental.

¿I la norma pràctica per a saber quan un mot s'ha d'escriure amb *h*? ¿Haurem d'aprendre de memòria: *home* ve de *homo*, i per tant s'ha d'escriure amb *h*? No, hem d'aprendre que en català s'escriu amb *h* i prou. Allò altre seria molt difícil; en certs casos seria gairebé impossible de saber l'etimologia del mot, i en d'altres, mots llatins que s'escrivien amb *h* han originat mots catalans que s'escriuen sense. En francès tenen la mateixa regla, i malgrat això el verb *avoir* s'escriu sense *h*.

A més, en els documents primers hi havia faltes d'ortografia. Per això, fins no fa gaire, *heura* s'escrivia sense *h*, però es comprovà que era degut a aquestes faltes d'ortografia, car el mot primitiu llatí s'escriu amb *h*, i per tant es va acordar que s'havia d'escriure amb la *h* inicial.

I *buit*, s'ha d'escriure amb *b* o amb *v*? Segons l'etimologia ho hauríem d'escriure amb *v*, perquè és derivat del llatí *vacuus*. És més fàcil d'aprendre que en català s'escriu amb *b* i res més. I *vuit*, del llatí *octo*, que no tenia ni *v* ni *b*?

La vocal *u* entre vocals es torna *v*; això també pot ésser causa pertorbadora de l'ortografia d'alguns mots. I quina relació hi ha entre *treball* i *labore*? Per què en castellà escriuen *móvil* amb *v*? Perquè es pensen que és la *v* de *mover*, i en realitat es deriva de *mobilis*. Una prova d'això és que escriuen *mueble* amb *b* com en català (*moble*).

Però el qui escriu, què se li'n dóna tot això? Si en un examen de gramàtica castellana un alumne escrivís *móvil* amb *b*, per més raons etimològiques que donés, el suspendrien i amb raó. Hem d'aprendre l'ortografia dels mots en català. Buscar l'etimologia dels mots és feina dels qui fixen l'ortografia, dels gramàtics, no dels qui volen escriure bé en català.

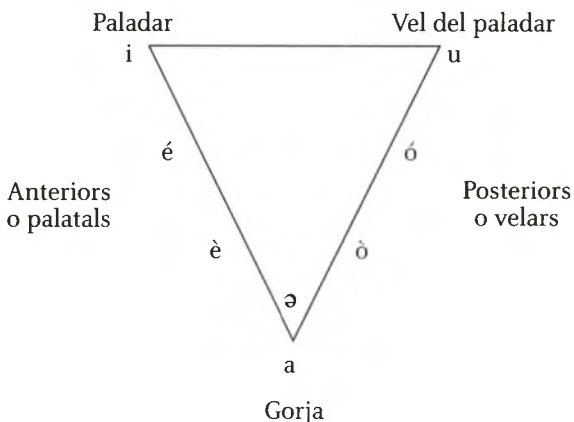
En francès hi ha un mot, *poids*, que vol dir *pes* i que és derivat d'un mot llatí que no porta *d*. «És una equivocació –ha dit un gramàtic francès–, però una equivocació que ens fa favor, puix així podem distinguir *poids* de *pois*» –que vol dir *pèsols*.

* * *

6. A l'original: suprimin.

3.2. Vocals

L'articulació dels vuit sons vocàlics del català s'ha explicat per mitjà d'un procediment esquemàtic. Dessota la línia corresponent a la volta del paladar, hom ha traçat un triangle invertit de la manera següent:

La *a*, la *e oberta* (è), la *e tancada* (é), la *i*, la *o oberta* (ò), la *o tancada* (ó) i la *u* es troben en altres llengües llatines, com l'italià i el francès.

Però, a més d'aquestes set vocals, en el català hi ha encara una altra vocal, anomenada pels gramàtics catalans *vocal neutra*, que no té signe especial per a la seva representació gràfica, i adés és representada per la lletra *a*, adés per la lletra *e*. És el so lax, intermedi entre *a* i *e*, que té la vocal final dels mots *cosa* i *pare* i la primera de *cavall*, segons la pronunciació de Barcelona.

En el triangle dibuixat anteriorment, es col·loca damunt la *a*. El so de la *vocal neutra* el representarem convencionalment per ə (una *e* a l'inrevés).

El català no disposa sinó de cinc lletres per a representar aquests vuit sons. Nosaltres la traducció d'aquests vuit sons en grafies la fem amb els mateixos cinc elements que empraven els llatins per a representar les cinc vocals de què constava llur idioma.

El mateix que l'italià, la nostra llengua no indica gràficament en cap paraula si la *e* i la *o* són obertes o tancades. Fora dels casos en què cal accentuar les vocals, cap distinció no es fa. La pronunciació de les vocals ens indica llur grafia; no hi ha cap dificultat. Però...

La *a* i la *e* febles es confonen en la pronunciació en gran part de les terres catalanes (variant oriental i balear) i són pronunciades com a *vocal neutra*.

La *o* i la *u* es confonen també en la variant oriental, i tota *o* feble és pronunciada com una *u*.

Així, les primeres vocals de *sabó* i *nebot* esdevenen tònicament indistintes en la pronúncia d'una gran part dels catalans. En la primera síl·laba, que és la feble, la vocal del primer mot era una *a*, igual que al llatí; en canvi, en l'altre mot era una *e*. Les varietats occidentals del català conserven la pronúncia; però en la varietat oriental des de molt antic la *e* s'enfosqueix, i per altra banda la *a* evolucionant adquireix el mateix so. Per tant, partint de la pronunciació no podem determinar amb exactitud la grafia.

En el romanès passa una cosa anàloga, també confonen la *a* amb la *e*. Però els romanesos, prescindint de l'etimologia, prescindint d'un estat anterior de la llengua, prescindint de sentimentalismes, escriuen sempre *ă*. Per què no ho hem fet nosaltres? El dia que representéssim cada so del català que parlem per una lletra, és a dir, si escrivéssim el so de la *a* neutra sempre amb la mateixa lletra, les grafies que resultarien no servirien per a aquells catalans (dialecte occidental) que diuen *nebot* sense enfosquir la *e* i *sabó* sense confondre la *a* amb la *e*.

Tot això dóna lloc a una dificultat ortogràfica, no volguda sinó imposada per la llengua. La *e* de *nebot* no és com la *h* de *home*, que s'escriu per pur sentimentalisme, puix no la pronuncia ningú. Aquesta és una dificultat que la podríem treure.

A Romania també hi ha comarques que distingeixen en la pronunciació la *a* de la *e*. Però és que els romanesos han fet una cosa que nosaltres no l'hem feta ni la fariem mai: imposar la pronunciació d'unes comarques sobre les altres. Suposem per un moment que imposéssim la pronunciació de Barcelona. A Barcelona no distingim la *b* de la *v*, ni la *a* de la *e* en les síl·labes àtones, i per tant escriuríem *b* i *v* sempre amb *b* i la *a* i la *e* també sempre amb un mateix signe. Però a Lleida no tenen vocal neutra, per la qual cosa distingeixen sempre la *a* de la *e*, i al Camp de Tarragona, a les Balears i en algunes contrades valencianes no confonen el so propi de la *v* (labiodental) amb el de la *b* (bilabial), com fan a la resta del territori. Imposar una pronunciació sobre les altres és impossible.

La vocal neutra no té lletra pròpia. Si haguéssim d'aprendre de memòria les llistes dels centenars de mots que s'escriuen amb *e* i dels que s'escriuen amb *a* seria una dificultat enorme. Però com que llegint es van emmagatzemant les grafies, s'adquireix la grafia exacta de la vocal neutra. Així, a l'escola un infant que vegi escrites moltes vegades les paraules *nebot* i *sabó* acaba per tenir tan agafada la grafia d'aquests mots com el seu significat.

¿Quina regla hi ha per a saber quan una vocal neutra és escrita amb *a* i quan ho és amb *e*? No n'hi ha cap. La representació d'una vocal neutra amb

una *a* o amb una *e* és deguda a l'etimologia i a la tradició. Naturalment que, per a saber com cal escriure una vocal neutra, no hem d'anar mirant diccionaris, ni estudiar llistes de memòria, ni regirar textos antics, ni anar a Lleida, sinó llegir. Llegint es fixen les grafies.

La vocal neutra quan es troba al final dels substantius femenins és representada generalment amb *a*, com en *dona, nena, cama, riera*; i quan es troba al final de substantius masculins és representada generalment amb *e*, com en *home, metge, pacte, arbre*.

Hi ha, però, un nombre considerable de mots masculins acabats en *a*, com a representació d'una vocal neutra final. Els principals són:

la majoria dels acabats en *ma*; entre altres: *anagrama, anatema, axioma, cisma, diafragma, dilema, diploma, dogma, drama, emblema, enigma, epigrama, esperma, estigma, idioma, lema, miasma, neuma, panorama, poema, prisma, problema, programa, reuma, símptoma, sistema, telegrama, tema, teorema, sarcoma*;

monarca, patriarca, tetrarca i els altres en *arca*;

herborista, ciclista, egoista, i els altres en *ista*;

suïcida, homicida, deïcida i els altres en *cida*;

apòstata, cometa, eremita, geòmetra, gimnasta, ilota, nauta, papa, pària, pirata, planeta, poeta, profeta, sàtrapa, sibarita, terapeuta, trànsfuga.

Hi ha també un nombre considerable de femenins que representen llur vocal neutra final amb *e*; entre altres, *àgape, barbàrie, base, calvície, canície, cariàtide, catàstrofe, classe, crisàlide, cúspide, diàstole, efígie, el·lipse, espècie, fase, febre, flaire, frase, hecatombe, higiene, hipèrbole, imatge, índole, intempèrie, llebre, mare, mol·lície, nàiade, piràmide, plèiade, progènie, prole, sèrie, sílfide, sílice, sinèdoque, sístole, superfície, torre*.

Naturalment que aquests noms no cal aprendre'ls de cor, sinó que queden gravats al cervell per llur lectura repetida.

El català posseeix alguns adjectius terminats en *a* en el masculí i el femení (quasi tots d'origen erudit), tals com⁷ *agrícola, belga, celta, hipòcrita, homicida, iconoclasta, idiota, nòmada*.

Els adjectius en *e*, abundantíssims (*alegre, cèlebre, doble, enorme, feble, il·lustre, insigne, jove, lúgubre, notable, salvatge, simple, rude, terrible, unànime*, etc.), tenen, per regla general, el femení igual al masculí.

Els adjectius següents formen el femení canviant la *e* en *a*:

abstracte, directe, exacte i els altres en *cte*;

apte, corrupte, inepte i els altres en *pte*;

7. A l'original: tals

duple, triple, quàdruple, etc., múltiple (volent dir que conté dues, tres, quatre, etc., vegades una quantitat determinada);

benigne, digne i els altres en *gne* (llevat *insigne*);

agre, altre, ample, aspre, còmode, culte, destre, esquerre, ímprobe, íntegre, lledesme, llefre, magre, negre, neutre, nostre, omnímode, pigre, pobre, probe, prompte, pulcre, rèprobe, sacre, sinistre, tendre, vague, vernacle, vostre, univalve, bivalve, afil·le, monofil·le, monandre, diandre, etc.

Els mots que acaben en vocal neutra, quan fan el plural la representen sempre per *e*, encara que en el singular la representin amb una *a*. Ex.: *home-homes; dona-dones*.

La vocal neutra final de les terminacions verbals és escrita sempre *a*, llevat de la tercera persona singular del present d'indicatiu i la segona persona singular de l'imperatiu dels verbs *córrer* (i els seus compostos), *omplir* i *obrir*: *canta, plora, donava, vindria, hauria, duia*; però: *omple, corre, obre, discorre*.⁸

Davant una altra lletra terminal d'una forma verbal, la vocal neutra és escrita sempre *e*: *portes, portàvem, temies, desen*.

Els infinitius terminats en vocal neutra la representen sempre amb una *e*: *batre, doldre, ploure, vendre*.

* * *

Els catalans orientals, a més de pronunciar igual la *a* i la *e* febles, més tard van fer una altra cosa: confondre la *o* i la *u*, pronunciant tota *o* feble com una *u*. Així, mots com *cosí* i *coronà* són pronunciats respectivament *cusí* i *curunà*.

Al segle XIII ja confonien la *a* i la *e*, però no la *o* amb la *u*. Això els gramàtics ho saben per les faltes d'ortografia, degudes al fet que molts escriptors quan volien escriure un mot del qual no en sabien la grafia exacta, l'escriuien a base del llenguatge parlat i ho feien representant cada so amb el seu signe corresponent.

La confusió de la *o* amb la *u* és més recent. Ja havem dit que la *a* i la *e* febles són pronunciades com a vocal neutra en el dialecte oriental, al revés del que passa en l'occidental, el qual es caracteritza per la seva mancança de vocal neutra, i es distingeix de l'oriental per mantenir tant la *e* com la *o* amb llur so propi dins les síl·labes febles.

La varietat balear admet la vocal neutra, que àdhuc presenta dins síl·labes fortes, com la primera de *plena* i la segona de *haver*,⁹ a diferència

8. Caldria afegir-hi la segona persona singular de l'imperatiu del verb *venir*: *vine*.

9. A l'original: *haber*,

de la norma de l'oriental que sols admet la vocal neutra dins síl·labes febles. Però en canvi el dialecte balear manté la *o* dins les mateixes síl·labes febles. És a dir, els balears encara distingeixen la *o* de la *u* i representen, per tant, fonèticament, un terme mitjà entre els dialectes oriental i occidental.

A Barcelona la confusió de les vocals és tan gran que podem dir, sense por d'equivocar-nos, que els sons vocàlics queden reduïts a tres: la vocal neutra, la *u* i la *i*.

Hi ha algunes regles sobre l'ortografia de la *o* i la *u*. És molt útil al mateix temps que es recorda un mot recordar totes les formes del mateix mot. Una família de mots vol dir la família composta per un primitiu i tots els seus derivats. Així, de *full* s'han derivat *fullejar*, *esfullar-se*, etc.; de *pit*, *pitrrera*, *pitral*, *pitrada*, *espitregar*.

Dins les formes d'un mateix verb o dins els mots d'una mateixa família les *o* pronunciades fortes ens indiquen la grafia quan és feble, o sigui quan esdevé una *u* àtona. Així, l'infinitiu *portar* jo el pronuncio *purtà*, segons la pronunciació de Barcelona. Però la tercera persona singular de l'indicatiu present d'aquest verb, *porta*, té una *o* forta pronunciada ben clarament. Doncs bé, això vol dir que *purtà* s'ha d'escriure *portar*.

El mateix passa si és una *u*. Així, el so àton *u* de *surar* caldrà escriure'l *o* o *u* segons que portin *o* o *u* fortes, a la síl·laba corresponent, les altres formes del mateix verb. I com que diem *sura* escriurem *surar*. Basta la conjugació del verb per a la grafia exacta de les formes que duen una *u* àtona.

Igualment hom escriu amb *e* o amb *a* la vocal neutra de moltes formes de verbs, segons la vocal forta d'altres formes del mateix verb. Així, en *cāntar* i *rāntar* (escrivint-ho com en romanès), ¿com representarem la vocal neutra, amb una *e* o amb una *a*? Com que la tercera persona singular del present d'indicatiu d'aquests dos verbs és, respectivament, *canta* i *renta*, escriurem *cantar* i *rentar*.

La regla és sense excepció quan es tracta de verbs de la primera conjugació, car en aquests verbs a una *a*, a una *e*, a una *o* i a una *u* fortes de les formes rizotòniques corresponen respectivament una *a*, una *e*, una *o* i una *u* febles en totes les altres formes.

El verb *jugar* s'escriu moltes vegades amb *o*, *jogar*, per influència de *joc*. La forma *jugo* ens indica com s'ha d'escriure: *jugar*.

Un exemple ens demostrarà, d'una manera ben palesa, com la comparació d'unes formes amb altres de la mateixa família ens pot indicar l'ortografia de les paraules dubtoses per llur pronunciació. El mot *flor* a Barcelona és pronunciat *flò*, a diferència de Girona i València on és pronunciat respectivament *fló* i *flor*. Aquest mot té un diminutiu pronunciat per nosaltres *flureta* i un verb derivat pronunciat *flurí*. La *o* forta del primitiu s'ha trans-

format en feble al diminutiu i al verb derivat, i això m'indica que cal escriure *floreta* i *florir*. És a dir, *flor* m'ha servit per a escriure correctament la *u* àtona dels derivats; però al mateix temps la *r* de *floreta* i *florir* m'indica que al final de *flor* hem d'escriure una *r*, encara que no es pronuncii.

No ens cansarem de repetir que el mitjà únic bo per a evitar les faltes d'ortografia és llegir. En tota regla hi ha certs casos en què aquesta falla. Així en parlar de l'ortografia de les vocals dubtoses hem dit que en els verbs de la primera conjugació la regla es compleix sempre; però en els altres verbs es compleix generalment, no sempre.

Fan excepció a la regla uns quants verbs de la tercera conjugació, que són *sortir*, *cosir*, *tossir*, *collir* i *escopir*, els quals a les formes amb *u* forta, *surt*, *cus*, *tus*, *cull* i *escup*, fan correspondre les formes *sortim*, *sortia...*, *cosirà*, *cosies...*, *collien*, *collissis...*, *escopia*, *escopiria...*

Fixem-nos també que el verb *eixir* té formes com *ix*, en les quals la vocal neutra ha desaparegut completament.

En el verb *voler* veiem que malgrat la forma *vulgui*, amb *u* forta, hi ha formes com *volgués*; en el verb *poder*, malgrat *pugui*, hi ha *pogués*, *pogut*. Aqueixes grafies no són filles de la fantasia dels gramàtics, sinó que la llengua ho ha donat així.

Més dificultats té encara l'aplicació de la regla als mots d'una mateixa família. Cal tenir en compte les excepcions que s'ofereixen aparentment de la regla esmentada, per tractar-se de llatinismes pseudo-derivats, i no pas de derivats veritables. Els pseudo-derivats, pel sentit, estan relacionats amb altres mots, però en rigor no en són derivats.

Per exemple, del mot primitiu *fill* s'ha derivat *fillet*, *fillol*, *afillar*, *fillastre*; en tots ells és fàcil de reconèixer els fonemes que hi ha en el mot *fill*. Però, i quan diem: *amor filial*? *Filial* no és un veritable derivat, puix si s'ha gués derivat de *fill* per addició d'un sufix es diria *fillial*. Es perdé¹⁰ el *filialis* llatí i quan els escriptors antics volgueren expressar la qualitat de fill, agafaren *filial* del llatí, derivat de *filius*.

Filial no és un mot que s'hagi tret de *fill*. De passada diguem que en català quan diem que un mot ve del llatí, com per exemple quan diem que *fill* ve de *filius*, no volem dir que algú s'hagi entretingut a agafar-lo d'aquest idioma i adaptar-lo a la nostra parla, sinó que volem dir que s'ha conservat i transformat per transmissió oral de pares a fills. Així, de *filius*, que té tres síl·labes, a la llarga n'ha sortit *fill*, que sols en té una. El mateix mot a Castella es transforma en *hijo*, que és bastant diferent de *filius*. Però *filial* no ho

10. A l'original: És perdé

deien, i quan volien parlar del que es refereix a *fill deien de fill*, de la mateixa manera que diem *anell d'or*, en comptes de *anell auri*.

Un cas més curiós és que haguem pres del llatí un mot que ja teníem, i d'aquesta forma s'han originat els dobles de la llengua, procedents d'un mateix mot llatí per les dues vies de l'evolució (formació popular) i del manlleu (formació erudita). El mot llatí *strictum*, per exemple, que vol dir una cosa d'amplada petita, a la llarga va donar el català *estret*. Però hi havia un altre sentit metafòric d'aquest mateix mot, i en aquest sentit es formà el mot català *estricte*. Ja tenim la formació de mots per via popular i per via erudita.

Així mateix el mot llatí *causa* evolucionant donà *cosa*; però en filosofia agafaren *causa* en el sentit de principi o origen de les coses. I no ens cansàriem de donar exemples.

I tornant als pseudo-derivats, veiem, per exemple, els mots *boca* i *bucal*, que pel sentit són de la mateixa família. *Boca* ha donat els derivats *bocada*, *bocassa*, però *bucal* és un pseudo-derivat. El que passa és que la *u* llatina de *buca*, mot del qual *boca* és derivat per via popular, ha estat mudada en *o*; i en canvi, *bucal*, derivat del mot llatí *bucalis*, que a la vegada ho és de *buca*, fou manllevat del llatí pels antics erudits sense canviar la *u* originària en *o*, i d'aquesta manera s'ha conservat fins ara. Notem també que tots els adjectius acabats en *al*, com *bucal*, són savis.

Els castellans han fet el mateix que nosaltres, puix malgrat dir *boca* també han conservat el pseudo-derivat *bucal*; i els francesos igual, i així diuen *bouche* i *buccal*.

Però de vegades en agafar un mot del llatí s'han recordat del mot català del mateix origen. Per exemple: *jove* i el seu derivat *jovenalla*, mots de formació popular, s'escriuen amb una *o*, i més tard, en manllevar el mot *joventut* del llatí l'escriverien amb *o* pel record de *jove*, malgrat que en llatí fos *juventus*.

Així mateix en català tenim els dos mots *córrer* (del llatí *curro*, *is*, *rrere*) i el seu compost *concórrer* (de *concurrere*). El primer és popular, i el segon, erudit; però per la seva semblança i parentiu amb *córrer* es canvià la *u* en *o*.

Veiem, per tant, que les regles tenen molt males passades, i un cop sabudes un dia hom les aplica i fallen. La llengua d'un poble culte s'aprèn escoltant i llegint. Molts mots els hem apresos llegint.

Fixem-nos que hi ha llengües, com l'anglesa, que són impossible d'aprendre sense conversar amb gent que les pronuncii bé. De no fer-ho així de seguida s'agafen vicis de pronunciació, i sobretot, els mots que es pronuncien més malament són els que s'assemblen més amb els nostres. Així, és molt natural que un català que vegi escrit per primera vegada el mot anglès *dictionary* accentuarà la penúltima síl·laba, i en realitat l'accent tònic recau

sobre la primera síl·laba. I per això, així com nosaltres tenim diccionaris ortogràfics, els anglesos tenen diccionaris de pronunciació, que diuen al costat de cada mot la manera com ha d'ésser pronunciat.

Constatem també que fins proveïts de les dues regles sobre l'ortografia de la vocal neutra i la *u* àtona, que ens poden fallar, hi ha mots com *cavall* i *cavaller* i *treball* i *treballar* en els quals la vocal neutra de la primera síl·laba és sempre inaccentuada, i que per tant no hi ha cap regla pràctica per a saber llur grafia correcta.

Tampoc no hi ha cap regla pràctica per a saber quan i com una vocal forta s'ha d'accentuar gràficament.

Hi ha regles que no tenen excepció, i no en tenen perquè són arbitràries. Per exemple: la regla que diu que s'han d'accentuar gràficament els polisíl·labs aguts que terminen en unes certes dotze terminacions. Hauria estat molt curiós que en inventar una regla s'haguessin entretingut a buscar-hi excepcions.

També creiem útil de remarcar el mal costum, seguit per peresa, que molts catalans i bastants castellans també tenen en posar-se a escriure en l'idioma d'aquests darrers, i que consisteix a no accentuar cap més mot fora dels aguts; o sigui que segueixen el sistema dels italians. Els italians, en un mot com *evita*, tant si l'accent recau sobre la primera síl·laba com sobre la segona, no hi posen cap accent. Això és molt perillós per les faltes de pronunciació, i en les paraules sàvies és molt fàcil no ensopegar la pronunciació exacta.

Si nosaltres, tot i tenir unes regles d'accentuació gràfica més concises que les dels italians, gairebé sempre diem *metamòrfosi* en lloc de *metamorfosi*, i moltes vegades també accentuem la segona síl·laba de *telegrama* en lloc de fer-ho a la tercera, calculeu com serà d'aquí a uns quants anys la pronunciació dels italians.

I ara que parlem de mots mal accentuats gràficament i en la pronunciació, diguem també que no hem de dir i escriure *atmòsfera*, com els castellans, sinó *atmosfera*; i també que en castellà *heroi* hauria d'ésser *heroe* i no *héroe*.

Si no accentuéssim alguns mots no podríem corregir cap defecte de pronunciació. El mot *estudia* no s'ha d'accentuar; en aquest cas és un inconvenient, perquè permet que molta gent ho pronuncï malament. És de doldre aquest vici de pronunciació, naturalment que com tots, i que per dissort cada dia es va estenent més. El més curiós del cas, però, és que molts catalans de cada deu vegades nou diuen *estúdia* i *cànvia*, i una, per casualitat, diuen *estudia* i *canvia*, i en canvi, quan es posen a parlar en castellà diuen *estudía* i *combía*.

Aquests vicis no són altra cosa que castellanades i catalanades. Podríem posar dotzenes d'exemples d'incorreccions semblants, degudes al continu contacte en què es troben les dues llengües veïnes. Així, sovint sentim a dir: *Estic content de què hakis vingut*, en lloc de: *Estic content que hakis vingut*, que és la forma correcta. Contràriament, aquests mateixos catalans quan volen expressar el mateix pensament en castellà diuen generalment, per no dir sempre: *Estoy contento que hayas venido*, i en realitat en castellà perfecte haurien de dir: *Estoy contento de que hayas venido*, és a dir, al revés que en català.

No cal dir que si un català va per terres castellanades i diu: *Cambía, estudia, estoy contento que hayas venido*, etc., fa un efecte deplorable. És el mateix efecte que a nosaltres ens produeix, o que almenys ens hauria de produir, veure els vicis de pronunciació i la mala construcció de frases que dissortadament fan molts catalans.

* * *

3.3. SÍL·LABES I DIFTONGS

La sèrie de sons o fonemes que constitueixen una comunicació oral poden agrupar-se en unitats d'ordre superior, o sigui en síl·labes. Un mot d'una certa llargària, com per exemple *transportem*, aquell qui tingui el sentiment d'això que s'anomena síl·laba veu que en té tres; i agruparà els sons de la manera següent: *trans por tem*. No podem agrupar-los d'altra manera, puix quan pronunciem aquest mot a poc a poc fem tres pauses.

Naturalment que encara que tinguem el sentiment de la síl·laba, això no vol dir que coneguem una síl·laba científicament. ¿Què fa que nosaltres en aquest mot sentim aqueixes tres unitats, i fins puguem dir on acaba una unitat i on comença l'altra?

Si es tracta de sons, una explicació científica del que és una síl·laba per a fer-la ens trobem amb diverses dificultats. Hi ha diverses teories o explicacions científiques. És clar que no es necessita saber científicament què és una síl·laba per a tenir el sentiment d'aquest agrupament dels sons.

En poesia és essencial saber el nombre de síl·labes de què consten els mots. Al mateix temps els poetes, dins llur obligada fidelitat al ritme dels versos, han de mesurar molt acuradament els enllaços fònics, evitant principalment la formació de falsos diftongs, o sinèresis. I el qui llegeix el vers hi fa la mateixa mesura que li ha donat el poeta.

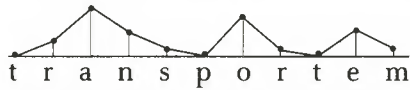
Per formar-nos una idea de l'explicació científica de la síl·laba ens hem de fixar en l'obertura dels fonemes. És evident que una vocal com la *a* és un

so més obert que la *e*. Entenem per obertura d'un so l'obertura bucal que té, o sigui l'obertura que ha de tenir la boca per a poder emetre el dit so. La *a* és la vocal més oberta, després segueixen per ordre d'obertura la *e* i la *o*, que s'anomenen vocals intermèdies, i finalment, vénen la *i* i la *u*, que és la vocal de menys obertura. I totes les vocals, fins la *u*, són més obertes que les consonants.

Dins les vocals: 1.er grau, *a*; 2.^{on} grau, *e*, *o*; i ja més tancades, *i* i *u*.

Dins les consonants: des de les vibrants i laterals, que són les més obertes, passant per les nasals, la *f*¹¹ i altres fricatives, fins les oclusives, que són les més tancades de totes.

Ara bé: suposem que en aquesta ratlla que nosaltres hem traçat, cada consonant i cada vocal d'un mot qualsevol la posem de manera que la seva ordenada (o perpendicular a la dita línia) sigui proporcional a la seva obertura:

La *t* té una obertura zero, la *r* té una obertura més gran que la de la *t*, la *a* té una obertura màxima, la *n* té una obertura molt més petita que la de la *a* i una mica més gran que la de la *r*; després ve la *s*, que és una fricativa, i que per tant té una obertura més petita que la de la *n*, que és una nasal; a continuació hi ha la *p*, que és una oclusiva,¹² i té una obertura zero; la *o*, amb una obertura molt més gran que la de la *p* i una mica més petita que la de la *a*; després segueixen la *r*, amb una obertura molt petita; la *t*, en la qual l'obertura torna a ésser zero; la *e*, molt més gran, i la *m*.

Si unim per una ratlla tots els extrems de les ordenades, es veu que aquesta línia té màxims i mínims, que constitueixen una pujada i una baixada, emprant mots geomètrics. Els punts mínims ens indiquen allí on acaba una síl·laba i comença l'altra. Fent que les ordenades siguin proporcionals a les obertures, es veuen gràficament els màxims i els mínims. Allí on hi ha el màxim s'anomena el punt vocàlic, i allí on hi ha el mínim d'obertura és la separació de la síl·laba.

Tenint una sèrie de sons sabem les seves obertures relatives, i llavors passant d'un so d'obertura petita a un d'obertura gran i després a un altre d'obertura més petita i així successivament, obtenim una sèrie de pujades i baixades, que representades gràficament formen allò que s'anomena l'escala de Grammont, que veurem més endavant.

11. A l'original: la *r*

12. A l'original: fricativa,

Aquestes síl·labes són les típiques, les normals; però hi ha casos en què no basta considerar aquestes obertures relatives, que determinen el nombre de síl·labes que té un mot i on comencen i acaben les síl·labes.

Hi ha un element que té una gran importància en la divisió dels mots, que és la tensió amb què es pronuncien els sons. Observem la pronunciació de les dues síl·labes *ap* i *pa*. Ja vam indicar la diferència que hi ha entre les dues *p* quant a l'articulació. A la primera síl·laba hi ha una *a* seguida d'una implosiva, i en canvi, la segona es compon d'una explosiva i una *a*. Però observant la posició d'aquestes dues síl·labes mitjançant uns aparells especials, hom veu que hi ha una diferència notable entre les dues *p* quant a la tensió amb què són pronunciades. La *p* de *pa* es pronuncia amb una tensió creixent, amb un esforç creixent dels músculs i de tots els òrgans que intervenen a la producció d'aquesta síl·laba. En canvi, en la pronunciació de *ap* regeix una tensió decreixent. Per això es diu que la *p* de *pa* és creixent i l'altra és decreixent.

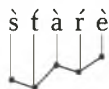
La cosa essencial en les síl·labes és que són una successió de sons creixents i decreixents. Doncs bé: aquí resulta que això de les tensions està en absolut conforme amb aquesta divisió que hem fet dels mots. Així, en el mateix mot d'abans:

fràns·pòr·tèm

veiem que la successió de sons creixents i decreixents està en relació amb les seves obertures.

Ara bé: veritablement hi ha una síl·laba quan després d'una sèrie de sons decreixents tornen a començar els creixents.

Hi ha, però, certes excepcions, en síl·labes com la primera del mot llatí *stare*. Aquest mot en llatí i en italià en realitat té dues síl·labes, però nosaltres el pronunciem com si en tingués tres. La *s* és un so decreixent. La *e* sembla un so creixent, però estudiant-la mitjançant certs aparells es veu que és decreixent:

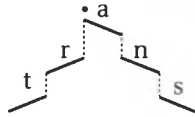
Aquestes són síl·labes que no estan tan conformes amb la marxa normal dels sons com les altres. Tenen molt poca diferència d'obertura, i això fa que no donin la sensació d'una síl·laba. Però precisament aquesta combinació té una certa estabilitat.

Al llatí vulgar ja es posà una *e* davant la *s*, i aquesta lletra, com és natural, l'han conservada algunes llengües neol·latines. Així, en català diem *estat* i en castellà, *estado*. Quan hi ha combinacions així en què les obertures no

coincideixen amb la marxa de les tensions neix aleshores una vocal, per la dificultat de pronunciar-les.

Aquestes combinacions del llatí vulgar no són tan difícils de conservar a l'italià, car en aquest idioma quasi totes les paraules acaben en vocal i s'enllacen les unes amb les altres.

Un altre sistema per a representar les obertures dels sons és el de Grammont. Vegeu com és representada una síl·laba com *trans* per aquest sistema:

Aquesta gràfica té l'avantatge de representar l'obertura d'un so i, al mateix temps, si és creixent o decreixent. El punt que hi ha al costat de la *a* és el punt vocàlic.

Resumint: si d'un so decreixent passem a un de creixent, tenim la seguretat que s'acaba la síl·laba. I d'aquesta teoria de la síl·laba es desprèn que hi poden haver síl·labes sense vocal. Així, podria haver-hi, entre una *p* i una *t*, una *l*, que té una obertura més gran que les dues. En idiomes com el serbi¹³ hi ha síl·labes sense vocal; en llatí, no, però la *l* entre dues explosives ens produeix aquesta sensació.

Ara que, en llengües més deslligades, també hi ha síl·labes sense vocal. A l'anglès trobem mots com *pénalty*, que amb pronunciació de Londres —que és la que posen als diccionaris— resulta així:

(en anglès no es pronuncia cap *a*).

Nosaltres també en tenim una: *ps*. Un poeta anglès ha de comptar aquests sons com a síl·labes. Al català, a cada síl·laba hi ha una vocal. Però hi ha una complicació, i és que de vegades hi ha dues vocals dins una mateixa síl·laba: els diftongs. Per exemple: darrera d'una *a* ve una *i* que no duu accent tònic, i suposem que la *a* en té, o sigui *ái*: *espai*. La *a* és més oberta¹⁴ que la *i*, o sigui que són decreixents, i per tant, es comprèn que puguin entrar en una mateixa síl·laba. No té res d'estrany que aquests dos sons entrin dins una mateixa síl·laba.

13. A l'original: *servi*

14. A l'original: *tancada*

Una vocal és una cosa homogènia. Aquí mentre fem el so vocàlic, els òrgans que intervenen –la llengua en aquest cas– fan que l'obertura sigui més petita durant el segon so vocàlic –i–, i es veu que la corba de tensió fa així:

És clar que els sons vocàlics mai no són exactes, i això es veu mitjançant certs aparells de precisió. Però podríem dir *aí*. Llavors les obertures d'aquests dos sons es representen d'aquesta manera:

Entre la *a* i la *i* hi ha una fase claríssima i muda que ens dona la sensació que la *i* és una altra síl·laba. Hi ha un moment creixent de tensió, i aleshores per facilitar la pronunciació de la segona vocal neix una consonant. Així, el mot *preon* a la llarga es transformà en *pregon*, per addició d'una *g* entre la *e* i la *o*. D'aquesta manera es facilita la divisió en síl·labes.

Ara, quan la *i* va davant d'una *a* –en català generalment és *ia*– no és diftong: *glòria*. Però també pot ésser *ia*, i llavors és una sola síl·laba: *noia*. O sigui que si la *i* és decreixent són dues síl·labes, però si és creixent en formen una sola.

ùe també és una sola síl·laba, per la mateixa raó que abans: *cacauet*.

Cal també tenir en compte, per a saber el nombre de síl·labes d'un mot, que la divisió establerta entre vocals i consonants no és absoluta, car la *i* i la *u* en certs casos fan l'ofici de consonants, i són anomenades semivocals. Examinem-ho detingudament.

Si com a criteri adoptem: si se sent un soroll a la boca, o més ben dit, si se sent una fricció a la boca, el so emès és una consonant, és molt fàcil de determinar si és una vocal o una consonant. Per exemple, en un mot com *noia*, aquesta *i* àtona i intervocàlica és vocal o consonant? A l'anglès i al castellà és tan fluixa aquesta *i*, que la pregunta seria absurda. En canvi, al català (i al francès) aquesta *i* és pronunciada bastant més forta, i algunes vegades, com en *noia*, *xemeneia*, *joier*, fa de consonant. La *i* i la *u* àtones situades entre vocals són consonants o fan l'ofici de tals, i amb *u*: *peuet*, *creuar*, *diuen*, etc.

També són consonants la *i* (o *hi*) i la *u* inicials de paraula i seguides de vocal. Així: *iode*, *hiena*, *iambe*, *ion*, *hieràtic*. Si no volem dir *i*, o *u*, consonant, diguem: una *i*, o una *u*, creixent, o bé una *i*, o una *u*, implosiva.

En un mot com *òrtiga*,¹⁵ la *i* es veu ben clarament que és una vocal. Comparem aquesta *i* amb la de *noia*. En aquest cas la *i*, àtona i situada entre

15. A l'original: *òrtigà*,

vocals, fa de consonant, exactament igual que en el cas d'ésser inicial seguida d'una altra vocal. Així: *deia*, *esglaia*, *xemeneia*, *duien*, *veiem*.

De casos de *u* inicial de paraula, només tenim el mot *uixer* (en castellà, *ujier*), alguns mots manlevats de l'anglès, com *whisky*, pronunciat *uiski* amb *u* *valona*, i d'altres també començats amb *w* i pronunciat de la mateixa manera, sobretot noms propis: *Wilson*, *West*, etc. També hi ha alguns noms geogràfics presos de l'àrab, com *Uadi*, *uahabita*, etc., que tenen una *u* inicial consonant.

Entre vocals, la *u* ja és més freqüent. Així, a més del exemples que donarem anteriorment: *cauen*, *encreuar*, etc. Aquestes *u*, com les *i* de *deia* o *esglaia*, són creixents, és a dir, es recolzen sobre les vocals següents.

Cal tenir en compte sempre, a part o a més d'aquests casos, quan la *i* i la *u* pertanyen a la mateixa síl·laba de la vocal amb què estan en contacte, o sigui quan formen diftong. Hem vist el cas de la *i* i la *u* consonants. Ara, la *i* i la *u* àtones o febles quan es troben darrera vocal formen diftong decreixent amb aquesta (i són dites subjuntives), sempre que no en precedeixin una altra (en el qual cas són consonants). Exemples: *esglai*, *cairó*, *servei*, *beina*, *noi*, *xicoira*, *cuina*, amb *i*. I amb *u*: *cay*, *taulada*, *peu*, *beure*, *viu*, *moure*, *duus*. Naturalment que no és el cas de *noia*, *peuet* o *iode*, puix en aquests mots, com que la *i* o la *u* van seguides d'una altra vocal, fan l'ofici de consonants.

[En resum, doncs, els diftongs decreixents són: *ai*, *ei*, *oi*, *ui*, *au*, *eu*, *iu*, *ou*, *uu*.]

Quan una *i* o una *u* inaccentuades o febles van darrera vocal, poden haver-hi excepcions. Per exemple: *creï* (primera o tercera persona singular del present de subjuntiu del verb *crear*). Aquí hi ha dues síl·labes. Les excepcions són que no formin diftong decreixent amb la vocal anterior.

[Pertanyen a aquest primer cas d'excepció la *i* de les terminacions *i*, *is* i *in* del present del subjuntiu: *estudi is*, *continu in*. Un altre i segon cas d'excepció –que ho és igualment de la dièresi– és la *u* de les terminacions llatines *us* i *um*: *harmòni um*, *mèdi um*, *càse um*, *linòle um*, *Síri us*, *Pi us*, *Màri us*, etc.

Existeixen encara altres excepcions del diftong decreixent: La *i* de les terminacions dels futurs i condicionals dels verbs en *ir* –que constitueixen ensem excepció de la dièresi–, com *traduiré*, *oiria* (de *traduir*, *oir*), i la d'alguns –pocs– infinitius com *aïrar-se*, *amoïnar* i *arcaïtzar*, *saïmar*, *judaïtzar*, *hebraïtzar*, *laïcitzar*, *aveïnar*, *deïficar*, *caseïficar*, *europaïtzar*, *proïssar*, *arruïnar*, *suïcidar-se*, *traüllar*, *aüntar*, *abriüllar* i llurs derivats; quan la *i* o la *u* van darrera els prefixos *re*, *auto*, *co*, *contra*, etc. –excepcions també de la dièresi–, com *reïterar*, *reunir*, *autoinducció*, *coincidir*, *contraïndicació*, *antiurbà*, *semiunió*, *intrauterí*; dins mots com *païdor*, *traïdor*, *saüquer* (derivats res-

pectius de *pair*, *trair*, *saüc*, amb *i* o *u* fortes), *veïnat* (de *veï*), *jesuïtisme* (de *jesuïta*); i *col·loïdal*, *trapezoïdal*, *heroïcitat*, *fluïdesa*, *tiroidina*, etc. (derivats en els quals es desfà el diftong existent en els mots savis de què provenen: *col·loïde*, *trapezoïde*, *heroïc*, *fluid*, *tiroides*); *deïcida*, *continuitat*, *vacuïtat* (amb diftong, en canvi, *exigüïtat*, *obliquïtat*), *diüresi*, etc.]

Ara veurem el cas en què aquesta *i* i aquesta *u* fluïxes no poden formar diftong amb una altra vocal: es quan són situades entre una consonant i una vocal. Així: *di em*, *ri o ta*, *du al*, *çù è ta*. En català, generalment, la *i* o la *u* precedides de consonant i seguides de vocal pertanyen a una síl·laba distinta, de manera que la *i* o la *u* són decreixents, i la vocal que segueix també.

La regla fa una excepció per a la *u* quan va darrera una *g* o una *q*: *quíal*, *quíant*, *aigüera*, *seqüència*, *ambigüïtat*; de manera que, darrera les velars, la *u* forma diftong creixent amb la vocal que segueix.

Moltes vegades en les llengües s'observa que, quan estan en contacte la *i* i la *u* amb una altra vocal que segueix, la *i* i la *u* decreixents es fan creixents, i llavors en comptes de tenir dues síl·labes en tenen una. Per exemple: *gràcia*. Així és tal com s'ha de pronunciar i escriure, car és un mot de tres síl·labes i esdrúixol. Tots els poetes medievals el tracten com si fos de tres síl·labes dins el ritme dels versos. Però per una pronunciació defectuosa del mot, pot ésser que aquesta *i* es pronuncï a la part creixent de la síl·laba, o sigui en una part implosiva de la síl·laba, i generalment diem *gràcia*.

Què vol dir això? Que en el transcurs del temps la pronunciació d'aquesta *i* s'ha anat desviant per certs individus, aquesta pronunciació s'ha anat estenent i, a la llarga, la *i* ha esdevingut creixent; la paraula ha deixat d'ésser esdrúixola.

Aquest fenomen passa a totes les llengües. Cal recordar, però, quan es donen les regles de pronunciació, que aquesta pronunciació de *gràcia* en dues síl·labes és considerada com anormal. De la mateixa manera, el mot *històri a* s'accentua, sense tenir en compte la pronunciació dolenta que d'ell generalment en fem, perquè és esdrúixol.

Un mot com *acció* en català antic tenia tres síl·labes; ara aquest mot usualment en té dues. Per als efectes de la literatura això té una gran importància. Ara els poetes tenen influència a tornar a la mètrica tradicional, que considerava aquest mot com de tres síl·labes. I això mateix passa amb el mot francès *action*, que als segles *xvi* i *xvii* tenia tres síl·labes, i en canvi, ara en té dues; però els poetes encara usen aquest mot i molts d'altres com si fossin de tres síl·labes. Els diccionaris francesos diuen: *action* té dues síl·labes, i entre parèntesi afegeixen: en vers, tres. Això, com és natural, estableix un divorci entre el llenguatge parlat i la poesia, i al mateix temps aquesta resultada artificial.

Hi ha una infinitat de mots que han disminuït de nombre de síl·labes; però com que els poetes versificaven d'acord amb la pronunciació del seu temps, els del segle XVIII i els d'ara han continuat igual, conservant la mateixa divisió dels mots en síl·labes que a l'Edat Mitjana. En català podríem arribar al mateix resultat si aquesta pronunciació no fos invencible, i els nostres poetes volen tornar a Ausias March. És molt curiós que després d'haver fixat unes normes i d'haver acordat que aquests mots que han disminuït de nombre de síl·labes els conservéssim així vinguin els poetes i diguin: No, la pronunciació antiga és la millor. Som un poble divertit.

De totes maneres, és un inconvenient que hi hagi una divergència entre una pronunciació normal acceptada i la versificació. A França, quan llegeixen poesies han de pronunciar molts mots d'una manera diferent a la pronúncia corrent, per tal de servir el ritme desitjat del poeta. Afigureu-vos l'efecte que ens produiria a nosaltres veure recitar com al segle XVII: faria riure i diríem: Aquest senyor (o qui sigui) fa el savi. Nosaltres, aquestes coses no som capaços de fer-les.

[En català tenim també algun triftong, o sigui un grup de tres vocals que formen part d'una mateixa síl·laba: el mot *guaitar* i altres de la mateixa família, i algun nom propi con *Alguaire*, tots ells amb el grup *uai*.]

3.4. Accentuació

Per acabar: quan agafem qualsevol comunicació catalana, que ja sabem dividir-la en síl·labes, és fàcil observar que hi ha una síl·laba que és pronunciada amb més de força que les altres: és el que s'anomena síl·laba accentuada, i si dividim la comunicació en mots notarem que, per regla general, en cada mot n'hi ha una, de síl·laba forta, i que les altres són fluixes.

Si tenim una síl·laba, aquesta és forta. Si un mot té més d'una síl·laba, una d'elles és forta i les altres són febles. Això, en general, perquè hi ha mots que tenen una sola síl·laba i és feble. Així, *de tu* consta de dues síl·labes, però com que es divideixen en dos mots resulta que el mot *de* no té accent, i per tant és una síl·laba feble. Ara, el mots de dues síl·labes o més sempre en tenen una, de forta. Però podria ésser que en tinguessin dues; exemples: *trencaclosques*, *pesacartes*, *escanyapobres*, *cagadubtes*, etc.

Donada l'estructura de la nostra llengua, en català la síl·laba accentuada pot ocupar l'últim lloc del mot, el penúltim o l'antepenúltim [en mots simples]. Això fa que es divideixin els mots en aguts, plans i esdrúixols. Els mots

polisíl·labs, doncs, són o aguts o plans o esdrúixols, segons que la síl·laba que és pronunciada amb més força sigui respectivament l'última, la penúltima o l'antepenúltima.

En italià hi ha mots que duen l'accent a la quarta síl·laba començant pel darrera; però en català sempre tenen l'accent en una d'aquestes tres síl·labes que hem dit. [Els adverbis en *ment* derivats d'un adjectiu amb accent gràfic, conserven aquest accent: *únicament*, *geogràficament*, *ràpidament*, etc.]

Però, com s'indica això? Perquè nosaltres tenim lletres per a representar els sons, i la representació dels sons per lletres ofereix força dificultats, com per exemple de saber si un so determinat és una *a* o una *e*; però fins ara no hem vist com s'indica que un so és fort.

En francès no indiquen les síl·labes fortes perquè l'accent tònic o inflexió forta recau sempre, en aquesta llengua, sobre l'última síl·laba quan aquesta no és muda (la *e* final ho és). Com que tots els mots són aguts, no hi ha cap dificultat. Només duen accent gràfic agut, greu o circumflex, la *e* inicial o enmig de paraula i la final quan no és muda. Però aquest accent no exerceix la mateixa funció que en català, ja que no ens indica si una síl·laba ha d'ésser pronunciada amb més de força que les altres, sinó únicament si la *e* és tancada o oberta.

A més d'aquests casos, l'accent s'usa també en francès per a distingir mots iguals. Així, *a*, tercera persona singular del present d'indicatiu del verb *avoir*, i *à*, preposició. L'accent circumflex serveix per a indicar que una vocal té més durada: *tête*, *sûreté*, *gâteau*, *aumône*.

Altres llengües, com l'alemanya, tampoc no accentuen les síl·labes fortes. En alemany la primera síl·laba sempre porta l'accent, excepte en certs prefixos.

Quant a l'anglès, si només tingués mots germànics seria igual que l'alemany; però com que ha pres mots del llatí té una altra dificultat, perquè molts accents no els han conservats, i en canvi, n'hi han posat d'altres que no eren als primitius. A cada mot li posen un accent, que de vegades no té res a veure amb els primitius. I precisament són aquests els mots que pronunciem pitjor i pels quals s'endevina si algú és o no anglès, perquè com que s'assemblen amb els nostres no els busquem al diccionari. Així, el mot *dictionary* molts llatins el pronunciaven accentuant la penúltima síl·laba, però l'accent és a la primera. De manera que és un inconvenient. És clar que per als naturals no és tan difícil, però seria més fàcil conservar l'accent llatí.

Les regles d'accentuació en italià, en castellà i en portuguès són més fàcils. S'accentuen de la mateixa manera, si bé en italià només indiquen gràficament l'agut.

Si no poséssim cap accent, en trobar escrit això: *parla*, no sabríem si vol

dir *parla* o *parlà* i podria donar lloc a una confusió. Generalment el context aclariria el sentit, però de vegades hi ha frases en què el context no ho indica. Els francesos no necessiten l'accentuació degut a l'ortografia que han adoptat; en canvi, en llengües com la nostra és indispensable.

Un sistema d'accentuació seria posar un accent damunt cada síl·laba forta. Així: *avúi anirém a l'escòla*. Això pràcticament té l'inconvenient d'haver de posar molts accents. S'ha buscat un procediment per a estalviar-se tots els accents possibles. Hom ha estudiat l'estructura del català, i en els casos en què s'ha vist que sense posar accent damunt la vocal tònica no hi podia haver cap confusió, s'ha convingut que es deixessin sense accent gràfic.

Així, el mot *avui*, que porta l'accent tònic al descens de la segona síl·laba, si el portés a la primera o a la tercera s'escriuria respectivament *àvui* i *avuí*. Per tant, si escrivim *avui* sense accent, no es pot confondre amb cap d'aquestes dues grafies.

El segon mot de la frase escrita anteriorment, *anirem*, tampoc no cal accentuar-lo, puix si dugués accent tònic la primera o la segona síl·laba s'escriuria *ànirem* o *anírem*. Com que no pot ésser cap de les dues coses, no posem accent.

Escola tampoc no ha de portar accent. Si accentuéssim la tercera síl·laba, s'escriuria *escolà*, i si accentuéssim la primera, *èscola*. No ens podem equivocar.

Els sistemes d'accentuació del català i del castellà¹⁶ són els més perfectes. En català els mots que no s'accentuen, per l'estructura que tenen es dedueix com s'han de pronunciar. En canvi, els italians tenen el sistema d'accentuar solament els mots aguts terminats en vocal, i per tant no es distingeix gràficament un mot pla d'un d'agut [en infinitat de casos]. En català, els qui saben les regles d'accentuació poden llegir qualsevol mot sense cap dubte d'on hi ha una vocal forta.

En accentuar gràficament una vocal forta, posarem accent greu a la *a*, a la *e* oberta i a la *o* oberta (*à, è, ò*), i accent agut a la *e* tancada, la *i*, la *o* tancada i la *u* (*é, í, ó, u*).

Les tres regles d'accentuació dels polisíl·labs diuen:

I. S'accentuen els mots aguts que terminen en alguna de les dotze terminacions: *a, e, i, o, u, -as, es, is, os, us-*, *en, in*, en què la *i* i la *u* no són subjuntives, és a dir, que no formin part d'un diftong decreixent. [Ex.: *capità, mercè, camí, carbó, oportú; matalàs, francès, vernís, boirós, abús; comprèn, esplín*. (Noteu: *desmai, servei, palau, correu*, sense accent).]

16. A l'original: de l'italià

II. S'accentuen els mots plans no acabats en cap de les dotze terminacions esmentades. (Són dues regles que es complementen.) [Ex.: *fàcil, capítol, cànem, diàfan, príncep, exàmens, anàreu, diguereu*. (Noteu: *neboda, trapua, bilingüe, cementiris*, sense accent).]

III. S'accentuen tots els mots esdrúixols. [Ex.: *ànima, mecànica, glòria, contínua, pèrdua, aquàrium, àrea*. (Noteu: *llengua, obliqua*, sense accent).]

S'ha de saber, per a aplicar bé aquestes tres regles, que la *i* i la *u* no consonants que precedeixen una altra vocal es consideren sempre síl·laba a part, llevat la *u* darrera *g* o *q*, que forma diftong creixent amb la vocal que segueix. Per exemple, el mot *àrdua* s'ha d'accentuar perquè té tres síl·labes i és esdrúixol. Si *dua* fos una sola síl·laba, no s'hauria d'accentuar. En canvi, *llengua* té dues síl·labes, puix *gua* forma una sola síl·laba, i per tant, com que és un mot pla acabat en *a* no l'hem d'accentuar. Per la mateixa raó, *iniqua* i *obliqua* tampoc no s'han d'accentuar.

* * *

L'única dificultat que es pot presentar en comptar quina és la síl·laba accentuada d'un mot polisíl·lab, és quan una *i* o una *u* es troben en contacte amb una altra vocal que segueix. Ja hem vist quina és la regla que s'ha de seguir: una *i* i una *u* seguides de vocal fan síl·laba elles soles, és a dir que el grup de la *i* o de la *u* i una altra vocal és un grup bisíl·làbic; amb la sola excepció de la *u* feble quan va precedida d'una *g* o d'una *q*.

Tenint en compte això, és molt¹⁷ fàcil de determinar si la síl·laba forta és la darrera del mot o la penúltima o l'antepenúltima. Jo pronuncio un mot com *clàusula*, de tres síl·labes, i sento que la primera és la més forta: aquest mot és esdrúixol. Jo pronuncio *duana*, mot de tres síl·labes, i sento que la síl·laba accentuada és la segona començant per l'última: aquest mot és pla. Jo pronuncio el mot *govern*, en el qual la darrera síl·laba és la que sento més forta: és un mot agut.

Podria dubtar en un mot com *història*, en què la *o* és la forta. Aquest mot és esdrúixol, perquè després de la *o* ve *ria*, que correntment ho pronunciem com una sola síl·laba, però que en realitat són dues síl·labes. La *i* immediatament seguida de la *a* no forma síl·laba; per tant el mot és esdrúixol.

Ja sabem conèixer, doncs, si un mot és agut, pla o esdrúixol. Sabent les tres regles de l'accentuació gràfica, llavors hom pot determinar, sense cap dubte, si el mot s'ha d'accentuar o no. Per això cal aprendre només dotze ter-

17. A l'original: mot

minacions ben fàcils de recordar: són les cinc vocals, aquestes vocals seguides de *s* i la *e* i la *i* seguides de *n*. Així:

a	e	i	o	u
as	es	is	os	us
	en	in		

Ara, cal fer una observació respecte aquestes dotze terminacions: que se suposa que en totes elles la vocal que hi figura¹⁸ és la vocal dominant de la síl·laba, car la *i* i la *u* poden ésser finals però formar un diftong decreixent amb una altra vocal. Un mot com *desmai* no acaba en cap d'aquestes dotze terminacions. Molts diran: Oh! acaba en *i*. Sí, però en *desmai* el punt dominant és la *a* i la *i* és una vocal subjuntiva, és a dir, forma un diftong decreixent amb la *a*. Per tant, s'entén que en aquestes terminacions la *i* i la *u* són subjuntives, no formen part d'un diftong.

Si un mot acaba en una d'aquestes dotze terminacions i és agut, cal accentuar-lo; si és pla, no. Ara, un mot acabat en una terminació que no és cap d'aquestes dotze, al revés: si és agut no s'accentua; si és pla, sí. *Desmai* és un mot agut, té la seva darrera síl·laba més forta que la primera, i com que no acaba en cap de les dotze terminacions esmentades no s'ha d'accentuar.

Si apliquéssim la regla de l'accentuació castellana, *desmai* s'hauria d'accentuar, perquè és un mot agut acabat en vocal. Molts catalans que es diuen *Dalmàu* accentuen així la segona *a* del seu cognom, perquè apliquen aquesta mateixa regla d'accentuació castellana: cal accentuar les paraules agudes de més d'una síl·laba quan terminen en vocal o en *n* o *s*.

I en els mots esdrúixols no cal mirar la terminació: s'accentuen tots. Quan trobem un mot que no porta accent, sabem immediatament que aquest mot no és esdrúixol, i mirant la terminació sabem si és pla o agut. Jo trobo aquest mot escrit: *angles*, i el lleigeixo accentuant la primera síl·laba, perquè com que acaba en *es*, si fos un mot agut s'accentuaria; com que no porta accent, és un mot pla. En canvi, *anglès*, com que és agut s'accentua. *Govern* també és agut, però no s'accentua perquè no acaba en cap de les dotze terminacions. S'accentuaria si diguéssim *góvern*.

Si escrivim aquest mot, *Maria*, veiem que té tres síl·labes i que la més forta és la segona: és un mot pla acabat en *a*, i per tant no s'accentua. Un mot com per exemple *gràcia*, com que té una *i* i una *a* en contacte que no formen diftong, consta de tres síl·labes: aquest mot és esdrúixol perquè porta l'accent sobre l'antepenúltima síl·laba.

18. A l'original: que figura

Algú ha dit: I els que diuen *gracia*, com si només tingués dues síl·labes? És un mot pla acabat en *a*: no l'hem d'accentuar; però hem de tenir en compte que és una pronunciació dolenta. Hem d'accentuar *gràcia* o *gracia*. (Els castellans accentuen la segona: *gracia*, perquè és una vocal dèbil en contacte amb una de forta. No accentuen *gracia* perquè per a ells és un mot pla acabat en vocal; si *ia* en castellà no fos un diftong, *gracia* seria un mot esdrúixol i s'accentuaria). Més val fer *gràcia* esdrúixol i accentuar-lo.

[Ben considerat, però, encara que tots els mots com *gràcia*, *història*, i anàlegs fossin de debò plans, això no permetria tampoc d'escriure'ls sense accent; podríem encara accentuar-los, si no com a mots esdrúixols (que ho són de ben antigament), per indicar que l'accent hi cau sobre la vocal antepenúltima i no sobre la penúltima com en *Maria*, *vaqueria*, etc. (que han estat sempre plans). Els castellans i nosaltres, respectivament, de les dues solucions possibles, hem adoptat les que s'avenien millor amb les pròpies, i també respectives, prosòdies.]

Ara hi ha una dificultat: els castellans quan, mitjançant un accent, indiquen el lloc de la síl·laba forta, sempre entren el mateix accent, l'agut. En català, en canvi, tenim dos accents: l'agut i el greu. Si la vocal que hem d'accentuar és una *a*, una *i* o una *u*, no hi ha cap dificultat: la *a* porta sempre l'accent greu i la *i* i la *u*, agut. Són les dues vocals *e* i *o* les que de vegades s'accentuen amb l'accent greu i d'altres amb l'agut.

Vegem un exemple de cadascun dels tres primers casos: en *gràcia* posem un accent greu damunt la *a*; *lívíd* l'accentuem també perquè és un mot pla acabat en *d*, i com que la lletra que hem d'accentuar és una *i*, l'accent ha d'ésser agut; *únic* evidentment s'ha d'accentuar perquè és un mot pla acabat en *c*, i com que es tracta d'una *u* posem un accent agut.

L'ús de dos accents per a la *e* i la *o* és un inconvenient. Jo ja vaig tractar de fer veure, en la Secció Filològica de l'Institut, els avantatges d'emprar un sol accent. El cert és que el meu criteri no triomfà i usem dos accents.

La norma per a saber com hem d'accentuar la *e* i la *o* és la següent: sempre que una *e* o una *o* han de portar un accent, si la *e* o la *o* són tancades posarem l'accent agut, i si es tracta d'una *e* oberta o d'una *o* oberta es posa el mateix accent que sobre la *a* —que és la vocal més oberta de totes—, és a dir, l'accent greu.

Primera dificultat: hem de tenir en compte la pronunciació d'un indret determinat de Catalunya, perquè en molts mots en què, per exemple, els barcelonins pronunciem una *e* oberta, els lleidatans pronuncien una *e* tancada. Els qui no posseeixin la pronunciació de Barcelona no poden aplicar la regla, perquè no es pot fer una regla per a cada pronunciació. Però ni els mateixos barcelonins no poden aplicar la regla amb facilitat, perquè fem les

ee i les *oo* com la *a* i la *u* respectivament. Fixem-nos en la *e* de *café*: aquesta *e* és oberta o tancada? No ho sabem; potser és oberta, potser és tancada. Per als de Vilanova el problema es fa impossible.

I davant d'aquesta dificultat hom veu que fóra molt millor fer regles que no tinguessin en compte la pronunciació, és a dir, unes regles que, aprenent-les, es poguessin aplicar bé sense necessitat d'anar a parar a una cosa tan variable com és la pronunciació. A Barcelona també hi ha molta gent que, per influència de gent d'altres contrades, vacillen en la pronunciació de certs mots. Així, la primera *e* de *feble* de vegades es pronuncia tancada i altres cops la fem oberta. De vegades els joves pronuncien *ee* obertes que els vells pronuncien tancades.

Ja és difícil de posar una regla ortogràfica sobre una cosa tan vacil·lant. Es poden¹⁹ donar, no obstant això, unes regles que simplifiquin bastant la feina d'haver de recordar si s'ha de posar un accent o un altre.

Si es tracta de terminacions verbals, l'accent sempre és agut sobre ambdues vocals. Exemple: *creguéssim* s'ha d'accentuar perquè és un mot pla acabat en *im*, que no és cap de les dotze terminacions, i com²⁰ que *éssim* és una terminació verbal, sobre aquesta *e* cal posar un accent agut.

[Més exemples: *comptaré, diré, guanyaré, conduiré, seré, vindré* (del futur); *digué, diguérem, diguéreu, atenyé, atenyérem, atenyéreu, fórem, fóreu* (del perfet d'indicatiu); *parlés, parléssim, parléssiu, tingués, tinguéssim, tinguéssiu, fóssim, fóssiu* (de l'imperfet de subjuntiu).]

Els mots polisíl·labs, com sabem, poden ésser esdrúixols, plans i aguts. Fent abstracció de les terminacions verbals a què ens hem referit, si són esdrúixols o plans generalment l'accent és greu, així sobre la *e* com sobre la *o*. [Exemples: *dèbil, inèdit, època, mòbil, dipòsit, història, espècie*.]

Excepcions? No hi ha regla que no vagi acompanyada de les seves excepcions; però les d'aquesta regla són insignificants en nombre, tan poques que molts correctors quan veuen una *e* o una *o* forta que ocupa la penúltima o l'antepenúltima síl·laba d'un mot, posen invariablement l'accent greu. És a dir, que gairebé sempre sobre la *e* i la *o*, en mots esdrúixols i plans s'ha de posar un accent greu. Són tan pocs els mots en què no passa això, que es poden mirar en una ortografia on estiguin reunits; ocupen unes poques línies: [*déntol, évol, llépol, llépola, cérvol, cérvola, créixens, crémor, préssec, préstec, feréstec, feréstega, església, llémena, témpores; estómac, furóncol, fórmula, pólvora, prémer, esprémer, témer, córrer*,²¹ i les formes del verb *ésser*: *érem, éreu, fórem, fóreu, fóssim, fóssiu*].

19. A l'original: És poden

20. A l'original: con

21. Caldria afegir-hi *créixer, néixer*.

En els aguts ja hi ha més complicació, ja no es pot dir: les *ee* i les *oo*, amb comptades excepcions, duen accent greu, sinó que generalment, i fent també abstracció de les terminacions verbals a què ens referíem primerament, la *e* és oberta i la *o* és tancada, i per tant duen respectivament accent greu i accent agut. [Exemples: *mercè, cafè, alè, perquè, serè, divuitè; mossèn, comprèn, aranès, pagès, interès, espès, promès, ofès, pretès, entès; bastó, colofó, cigró, avió, acció, flexió, formós, mandrós, dubtós, rabiós, refós.*]

I ara cal aprendre les excepcions, no de memòria, sinó que el millor és fer una llista de mots i de tant en tant mirar-la, i així van quedant gravats al cervell de mica en mica. En els mots aguts acabats en *e* hi ha un bon nombre d'excepcions:

I. Acaben en *é*: *abecé, peroné, ximpanzé* i certs mots manllevats al francès, com *clixé, glacé, jaqué, piqué, puré, consommé, matiné*, etc.; els compostos de *té* i *ve*: *conté, sosté, obté, convé, prové, s'avé*, etc.; els compostos de *bé*: *també, gairebé, malbé*.

II. Acaben en *én*: *amén*; les formes verbals *atén, entén, estén, pretén, encén*, i els imperatius dels compostos de *tenir*: *sostén, abstén-te*, etc.

III. I en *és*: *adés, després* i els compostos de *més*: *només, demés, endemés*; els noms terminats en *és* que fan el plural doblant la *s* (*ssos*), que són bastants: *progrés* (plural *progressos*), *ingrés* (plural *ingressos*), *revés* (plural *reversos*), *excés*, <*ingrés*,> *través, succés*, etc., i, encara, *avés*. Malgrat fer el plural en *ssos*, escrivim *interès* i *espès*; són, per tant, excepció de l'excepció.

(En canvi, tots els adjectius acabats en *ès*, com *anglès, francès, incomprès*, tenen l'accent greu. Ara, quan es tracta d'una terminació verbal, encara que sigui aguda l'accent és agut: *seré, començaré, digué, conegués, emprengués, digués*.)

En els mots aguts amb *o* a la darrera síl·laba, ens trobem amb les excepcions següents:

I. Acaben en *ò*: els compostos de mots monosíl·labs com *bo, tro*, etc., *bobò, rebò, de debò, retrò, ressò, semitò; això, allò, açò, però*, d'ús molt freqüent.

(En canvi, tots els mots femenins acabats en *ó*, com *raó, opinió*, etc., i els substantius abstractes derivats de verb, com *governació, associació, desesperació*, etc., porten accent agut, d'acord amb la regla.)

II. Acaben en *òs*: *espòs, repòs, arròs, terròs, talòs, Ambròs*; i els compostos de *clos, gros, cos, os*: *enclòs, reclòs, inclòs, exclòs* (participis de passat dels compostos del verb *cloure*), *justacòs, llavigròs, regròs*, etc.

(En canvi, tots els adjectius acabats en *ós* porten accent agut: *generós, consirós, seriós, boirós*, etc.)

Resumint:

esdrúixols i plans: quasi sempre è, ò

aguts: generalment é, ó,

amb moltes excepcions en els aguts, sobretot per a la *e*.

El català, com altres llengües tals com el castellà i el francès, fa un altre ús de l'accent. L'accent serveix per a indicar, en determinades paraules, quina és la síl·laba forta. Hi ha, però, alguns mots que també s'han d'accentuar, malgrat no estar compresos dins les tres regles d'accentuació, per tal de distingir-los gràficament d'altres mots que s'escriuen amb les mateixes lletres.

Per exemple, tenim dos substantius masculins, *os* i *ós*, que com que no tenim sinó una sola lletra per a indicar les dues *o*, s'escriuen de la mateixa manera, amb una *o* i una *s*. L'accent diacrític estableix una distinció gràfica entre ells. Seria un inconvenient que s'escrivissin de la mateixa manera car això podria donar lloc a lectures equivocades i a interpretacions diverses. Dos mots que es distingeixen per l'orella i que gràficament no, es distingiran amb l'ajut d'aquest accent.

Altres exemples: *dona* i *dóna*. Aquí ja no es tracta de dos substantius, sinó d'un substantiu, *dona*, i d'una forma del verb *donar*, *dóna*, i per tant els equívocs no serien tan probables. *Dona* i *dóna* no sonen igual, però gràficament no es poden escriure d'altra manera, perquè no tenim dues lletres per a les dues *o*. Quan està accentuat sabem que vol dir que no és *dona*, sinó *dóna*.

Els castellans tenen dos adjectius possessius, *mi* i *tu*, i dos pronoms personals, *mí* i *tú*, que sonen igual i s'escriuen de la mateixa manera: per distingir-los han posat un accent en aquests últims. Per la mateixa raó accentuen *él*, pronom, per distingir-lo de *el*, article. Entre altres homòfons hi ha: *sí*, pronom i adverbi, i *si*, conjunció; *dé*, del verb *donar*, i *de* preposició; *sé*, dels verbs *ser* i *saber*, i *se*, pronom; *dí*, temps del verb *dar*, i *di*, del verb *decir*. També s'accentuen: *aún*, quan va darrera el verb; *éste*, *ésta*, *éstos*, *ésta*; *ése*, *ésa*, *ésos*, *ésas*; *aquél*, *aquélla*, *aquéllos*, *aquéllas*, quan són pronoms; *qué*, *cúyo*, *cúya*, *cuánto*, *cuánta*, *cómo*, *cuándo*, *cuán*, *dónde*, interrogatius o admiratius; *cuál*, *quién*, interrogatius, admiratius o indefinits.

En francès també s'usen accents per a distingir mots iguals. P. ex.: *à*, preposició, i *a*, forma del verb *avoir*. *Du*, quan és equivalent a *del* o sigui quan és contracció de *de le*, s'escriu sense cap accent, i quan és el participi passat del verb originari *devoir* s'escriu *dû*, amb un accent circumflex. Ja veiem com dos mots que s'escriuen igual es distingeixen per la vista d'aquesta manera. Però precisament els francesos no fan servir els accents gràfics per a indicar l'accent tònic.

Ara, en català quins són els mots que porten aquest accent diacrític? Són uns que han estat fixats i posats en una llista. Cal procurar de saber-los:

Amb accent

bé, béns (cast. *bien*); *bé* (adv.)
bóta, bótes (recipient)
cóc, cócs (mena de coca)
cóm, cóms (sin. *obi*)
cóp, cóps (nom de mesura; [borrallons de neu])
cós, cóssos (cast. *coso, carrera*)
déu, déus (cast. *dios*) i els compostos
adéu, semidéu
dóna, dónes (del verb *donar*)
és (del verb *ésser*)
féu (pretèrit de *fer*)
fóra (del verb *ésser*)
jóc, jócs (sin. *joquer*, i adj.)
mà (subs. fem.)
més (adv., adj. quantitatiu)

mèu, mèus (sin. *miol*)
mòlt, mòlta, mòlts, mòltes (p. p.)
món (subs. masc.)
móra, móres (nom de fruita)
nét, néta, néts, nétes (parentiu) i els compostos *renét, besné*
nòs (pronom personal fort)
ós, óssos (nom d'animal)
óssa, ósses (cast. *osa*)
pèl, pèls (substantiu) i els compostos *repèl, contrapèl, empèl*
pórca, pórques (cast. *amelga*)
què (pronom interrogatiu, o relatiu darrera preposició)

rés (postverbal de *resar*)
ròssa, ròsses (subs. fem.)
sé (del verb *saber*)
séc, sécs (cast. *pliegue*)
sèu, sèus (cast. *sebo*)

sí, sís (afirmatiu)

só (del verb *ésser*)
sóc (del verb *ésser*)
sòl, sòls (cast. *suelo*) i el compost *subsòl*

Sense accent

be, bens (sin. *anyell*); *be* (lletra *b*)
bota, botes (calçat; del verb *botar*)
coc, cocs (carbó; del verb *coure*)
com (adv., conj.)
cop, cops (cast. *golpe*)

cos, cossos (cast. *cuervo*)
deu, deus (subst. fem.; nombre; formes verbs *deure, dar*)
dona, dones (subst. fem.)
es (pronom reflexiu)
feu, feus (present de *fer*; subs.)
fora (adv., prep.)
joc, jocs (castellà *juego*)
ma (adj. possessiu)
mes (subs. masc., adj. posses., conj., participi de *metre*)
meu, meus (adj. possessiu)
molt, molta, -s, -es (castellà *mucho*)
mon (adj. possessiu)
mora, mores (fem. de *moro*)
net, neta, nets, netes (adj.)

nos (pronom personal feble)
os, ossos (cast. *hueso*)
ossa, osses (sin. *ossada*)
pel, pels (contracció de la preposició *per* i l'article *el*)
porca, porques (fem. de *porc*)
que (pronom relatiu subjecte o complement directe; adv. i adj. quantitatiu; conjunció)
res (cast. *nada*)
rossa, rosses (femení de *ros*)
se (pronom reflexiu)
sec, secs (cast. *seco*; verb *seure*)
seu, seus (adj. possessiu, subs. fem. i formes del verb *seure*)
si, sis (cast. *seno*, nota musical, pronom refl. i conjunció)
so (subs. masc.)
soc (subs. masc.)
sol, sols (cast. *sol*, adj., formes del verb *soler* i adv.)

són (del verb *ésser*)
té (del verb *tenir*)
tòt, tòts (broc gros del càntir)
ús (subs. masc.)
véns, vénen (del verb *venir*)
vés (del verb *anar*)
véu (pretèrit de *veure*)
vós (pronom personal fort)
Lés (població aranesa)

son (subs. masc. i fem., adj. possessiu)
te (subs. masc., lletra *t* i pronom)
tot, tots (adj., pronom, adv. i subs.)
us (pronom personal)
vens, venen (del verb *vendre*)
ves (del verb *veure*)
veu (present de *veure* i subs.)
vos (pronom personal feble)
les (article, pronom; adj.)

[Llevat dels que apareixen en la llista precedent, cal tenir en compte que els monosíl·labs no s'accentuen mai.]

Si no s'accentuessin els mots assenyalats en aquesta llista d'excepcions, ens trobaríem que *bé* (riquesa, possessió, adv.) es podria confondre amb *be* (animal); *bóta* (recipient) no es diferenciaria de *bota* (calçat); *déu* (divinitat) seria el mateix que *deu* (numeral), etc.

Examinant detingudament la llista paral·lela dels mots que es distingeixen gràficament dels que porten accent diacrític només pel detall de no portar-ne, podem veure també que en alguns d'ells, considerats en si i aïlladament –sense tenir en compte el context–, la distinció no és absoluta, pel motiu de tenir més d'un significat. Així, p. ex., *deu, feu, fora, mes, que, sec, seu, si, sol, son, te, tot, veu*, tenen més d'una accepció; i d'entre ells, només alguns –*mes, seu, son, te*– amb variació en la qualitat de la vocal. Aquesta qualitat, a més, en algunes accepcions és la mateixa que té l'homòfon accentuat diacríticament, o sigui que no sempre es distingeixen per la veu o so.

I tornant a la llista dels mots que es diferencien per l'accent diacrític, cal dir que no es tracta, naturalment, d'una llista definitiva, puix que s'hi poden afegir altres mots que també tenen homòfons. Així, en català existeix un mot, *ma*, que és un adjectiu possessiu de primera persona i que és feble, i existeix també un altre adjectiu possessiu feble de tercera persona, *sa*; però tenim així mateix un substantiu *mà* i un altre *sa*, que s'escriuen respectivament amb les mateixes lletres. *Ma*, adjectiu, i *mà*, substantiu, ja s'han distingit, accentuant el substantiu; però entre els dos *sa* no s'ha establert cap distinció. Pot ésser que un dia els encarregats de revisar l'ortografia creguin convenient de proposar que el *sa* substantiu masculí s'accentuï. Si s'aprova això, es posaria *sa* a la llista d'excepcions i llavors podríem dir: atenent aquesta regla *sà* s'ha d'accentuar quan és substantiu, i el que no escrigui aquest mot amb accent farà una falta d'ortografia.

Això és l'ortografia; no es poden tenir idees pròpies. Altrament tots faríem el que voldríem: vindria l'anarquia ortogràfica, i un estranger, si s'ho

mirava des de fora, diria: «Aquesta gent són pocs i no s'entenen». I si és un centralista diria: «Aquest poble no pot ésser lliure, no té personalitat, necessita la direcció i l'ajut d'una altra nació més entenimentada».

És allò que diu un filòleg castellà: «Ja sé que *móvil* està mal escrit; jo proposaré a l'Acadèmia, tan aviat com serà possible, que s'escrigui amb *b*: cap inconvenient, perquè els castellans no han pronunciat mai la *v* labiodental; però mentre no sigui així, hem de continuar escrivint *móvil*. No podem manejar l'ortografia com vulguem».

Hem de seguir sempre les normes establertes, tant si són bones com si no ho són. Així, en aquest cas del castellà és una equivocació, deguda que ells no han atès l'etimologia, sinó l'ortografia. I no solament està ben escrit *mòbil* amb *b*, sinó que més endavant, si les coses van bé i el català arriba a ésser el que mereix i readquireix el lloc d'honor que li pertoca, a les escoles catalanes podríem intentar una cosa: introduir la *v* en la pronunciació de Barcelona, com a Mallorca i a Tarragona; tornar a dir *cavall* i no *caball*. Sense l'escola això és impossible, però bastaria que a l'escola s'ensenyés i que els oradors s'esforcessin a pronunciar *v* i *b*.

Una cosa anàloga passà a Anglaterra: l'expressió que té la lletra *h* perillava de desaparèixer de l'anglès. Així, del cavall no en deien *jórs*, sinó *ors*, i naturalment, l'anglès culte en veure el desastre que això suposava, s'esforçà a conservar l'antiga pronunciació, i amb l'ajut de l'escola es va conservar. Al principi costa molt d'estendre una nova pronunciació, però després tothom s'hi va adaptant sense adonar-se'n.

Té una influència molt gran el prestigi d'un idioma. Si dos idiomes es mantenen en contacte, el que té més prestigi guanya en la lluita que generalment s'estableix. La llengua de la gent culta i distingida influeix en els de baix; per això és molt funest que la gent distingida, o més ben dit, prestigiosa, parli malament. Si no hi ha models de llenguatge correcte que s'ofereixin com a guiatge de la cultura lingüística d'un poble, la llengua es desfà, com va passar a Barcelona amb el català del segle passat.

* * *

3.5. Dièresi

A més del diacrític, tenim encara un altre signe: és la dièresi. El principi de la dièresi, quin és? Quan hem d'emprar aquest signe? L'ús de la dièresi és facilíssim, i tanmateix, a la pràctica molta gent el troba molt difícil d'aprendre.

Sense saber, però, totes les particularitats de la *i* i de la *u*,²² que hem anat veient, la dièresi no es podria capir. Per a la seva bona aplicació només hem de recordar que:

La *i* i la *u* febles situades entre una consonant i una vocal se suposa que no formen diftong creixent amb aquesta, llevat la *u* darrera *g* o *q* (*història, sèrie, pèrdua, riera; llengua, pasqua, ambigua*). Tampoc no fan diftong, naturalment, la *i* i la *u* tòniques amb la vocal que els segueix (*Maria, estudia, perpetua*, mots plans).

Quan en un mot la *i* i la *u* febles van darrera una vocal formen diftong decreixent amb aquesta (i són dites subjuntives), sempre que no vagin seguides d'una altra vocal (en el qual cas són consonants). Exemples de diftong decreixent: *flaire, escriure, rauxa, heroi, renou, esglai*.

Com a exemples de *i* i *u* creixents o consonants formant síl·laba amb la vocal següent (quan es troben, per tant, entre dues vocals): *noia, claraboia, creia, teies, cauén, riuét, peuàs*. Si la *i* (o *hi*) i la *u* són inicials de paraula i van seguides de vocal, també són consonants.²³ Així: la *i* de *iambe* i de *hiena* es considera com una consonant, igualment que la de *noia*. Aquestes *i* són a la part creixent de la síl·laba. Amb la *u* passa exactament igual.

Si la *i*, o la *u*, porta accent ja no és cas: *veí, traírem, plaíeu*.

Anteriorment veiérem també les excepcions del diftong decreixent.

Sabent aquestes coses, és facilíssim de saber quan cal usar dièresi i quan no. [Si succeeix, dins un mot, que una *i* o una *u* en contacte amb una o dues vocals no són subjuntives ni fan l'ofici de consonants, ço és, quan no formen diftong amb la vocal precedent (*flaire*) ni són consonants formant síl·laba amb una vocal següent (*noia*), aleshores doncs, quan una *i* o una *u* precedida de vocal és el so culminant d'una síl·laba (*ve-i-na, clo-i-a*), pot ocórrer: o bé que la *i* o la *u* fortes hagin de portar accent gràfic per una de les tres regles d'accentuació dels polisíl·labs (*veí, cloíem, teúrgia*), en el qual cas l'accent gràfic ja indica la seva qualitat de so culminant; o bé que la *i* o la *u* no hagin de portar accent per cap d'aquelles regles, i en aquest cas és que cal marcar-la amb una dièresi (*veïna, cloïa, taüt, Lluisa, transeünt, beneüu, increïble, diürnal*).]

Fixem-nos en *cloíem*, mot de tres síl·labes. L'accent cau damunt la *i*, i com que és un mot pla acabat en *m*, cal accentuar-la. Aquesta *i* no pot ésser consonant ni pot formar part d'un diftong: cap dificultat.

En *suís* l'accent cau damunt la *i*: la *u* no forma diftong, i com que és un mot agut acabat en una d'aquelles dotze terminacions, s'ha d'accentuar.

22. A l'original: de la *i* de la *u*,

23. A l'original: consinants.

Podem creure que hi ha un diftong decreixent? No, la *u* hauria d'ésser la vocal forta. L'accent desfà aquest equívoc, i així resulta que aquest mot s'ha de llegir *suís*.

Observem el mot *cloïa*: cal accentuar-la aquesta *i*? No, perquè és un mot pla acabat en *a*, una de les dotze terminacions. Però no accentuant aquest mot, res no indica a la vista la diferència que hi ha entre *cloïa* i *noïa*. En *noïa* l'accent es troba damunt la *o*; però com que la *i* entre vocals és consonant, resulta que *noïa* és un mot pla acabat en *a*, i per tant tampoc no s'ha d'accentuar. Resumint: res no indica a la vista que aquest grup de sons es pronuncia *noïa*, i aquell altre *cloïa*. Doncs, la dièresi serveix per a això; per tant escriurem *cloïa*, i també *cloïen*.

Tenim el mot *suís*; agafem el femení *suïssa*. Aquest nexa d'aquí és el mateix d'allí: *su*, primera síl·laba; *is*, segona síl·laba, i *sa*, tercera. El mateix moviment, però *suïssa* no s'ha d'accentuar perquè és un mot pla acabat en *a*. Posem una dièresi damunt la *i*, *suïssa*, i res més; cap dificultat. No és una cosa formidablement difícil: quan una *i* o una *u* per la seva posició, essent febles haurien d'ésser consonants o subjuntives d'un diftong, i no ho són, es posa dièresi.

Per exemple: *veí*. La dièresi no hi ha de fer res aquí; ja hi ha l'accent. Però el plural *veïns*, com que no s'ha d'accentuar, ha de portar una dièresi damunt la *i*.

Així és tal com hauria sortit la regla d'aplicació de la dièresi de les meves mans, en fixar l'ortografia de la nostra llengua. Però jo, com és natural, el dia de la discussió de la dièresi, vaig comparèixer a la reunió de la Secció Filològica de l'Institut amb unes llistes d'exemples de mots que havien de portar dièresi, i va passar un error d'òptica igual que quan hom mira els números premiats de la loteria, que sembla al primer cop d'ull que hi ha tots els números sortejats a la llista; i van dir: «Però si totes les planes dels llibres seran plenes de dièresis, perquè hi ha mils i mils de mots en què hi ha una *i* o una *u* precedides de vocals, que no s'han d'accentuar i que no són consonants ni vocals subjuntives».

I llavors es va creure que s'havia de limitar l'ús de la dièresi i fer algunes excepcions. Però la qüestió és saber el fonament de la dièresi, i després les excepcions s'aprenen amb una gran facilitat.

Una que s'ocorregué de seguida és molt fàcil de veure: si un mot és infinitiu de la tercera conjugació, acabat en *ir*, no porta dièresi damunt la *i*. Per exemple: *traïr*, segons la regla que jo havia donat, s'havia d'escriure així *traïr*; però com que és infinitiu de la tercera conjugació, no ha de portar dièresi.

També s'escriu sense dièresi la *i* de la terminació *int* dels gerundis, així com la *i* de les terminacions dels futurs i condicionals dels verbs en *ir*. Ex.:

trairé, trairàs, etc., trairia, trairies, etc., traint. I encara és omesa, excepcionalment, la dièresi: en la *i* dels sufixos *isme, ista* (*egoisme, altruisme, pan-teïsta*; [però *proïsmo, lluísmo*, perquè llur terminació no és un sufix]); en la *i* i la *u* febles darrera els prefixos inicials *co, re, auto, contra* (*coincidir, reu-nir, autoinducció, contraindicació*; [però *reïxo, reïxes, reïx, reïxen, reïxi, reï-xis, reïxin, reüll, <reüllós,>* en què la *i* i la *u* són fortes]). Una darrera excepció la constitueixen les terminacions llatines *um* i *us* (*harmòniom, triumvir, Màrius*).

[De fet, però, fent abstracció d'algunes de les excepcions (terminacions verbals de futurs i condicionals dels verbs en *ir*, els prefixos inicials i les terminacions llatines *um* i *us*)], fins ara ens hem referit solament als casos en què la *i* i la *u* són fortes. Observem que hi ha els casos en què la *i* i la *u* són febles, però que pels mateixos motius exposats exigeixen l'ús de dièresi. Si aquelles són a la darrera síl·laba del mot: la *i* s'escriu *ï*, la *u* s'escriu *u* (sense dièresi): *creï, creïs, creïn, suï, suïs, suïn, estudiï, estudiïs, estudiïn* (terminacions del present de subjuntiu, per a la *i*); *harmòniom, linòleum, Màrius, Pius* (terminacions llatines *um* i *us*, per a la *u*), i aquests darrers formen una de les excepcions que havíem indicat. Si la *i* i la *u*, també febles, pertanyen a una síl·laba anterior a l'accentuada, no pot servir de guia segura la pronunciació habitual pel fet que alguns cops és errònia o vacil·lant: *ruïnós* (derivat de *ruïna*), *Lluïset* (de *Lluís*), *veïnatge, veïnat* (de *veí*), *saüquer* (de *saüc*), *agraïment, atapeïment, espontaneïtat, homogeneïtat, continuïtat, deïforme, cuneïforme, deïficar, suïcidi, heroïcitat, judaïtzant, trapezoïdal, helicoïdal, fluïdesa, diürètic*. A aquest grup pertanyen, doncs, les excepcions de les terminacions verbals de futur i condicional i les de darrera els prefixos *re, co, auto, contra*.

[Pels primers exemples del darrer grup (*ruïnós, Lluïset, saüquer, etc.*), hom pot veure que a un grup de vocals del mot primitiu correspon en el derivat un grup de vocals també disíl·labic: *ruïnós, saüquer*. D'ídèntica manera, en els verbs, a formes com *aïlla, aïlles* corresponen formes com *aïllar, aïllen*. En la llengua parlada, en les síl·labes que precedeixen la síl·laba accentuada, sovint pronunciem un diftong on l'etimologia o la derivació exigeixin dues vocals pronunciades en síl·labes distintes: *homogeneïtat* és sovint pronunciat en cinc síl·labes (*ho-mo-ge-nei-tat*), a la qual pronunciació correspondria la grafia *homogeneïtat* (sense dièresi); és freqüent de pronunciar *amoïnar* en lloc de *a-mo-ï-nar*, malgrat *amoïna*, i *veïnat* en lloc de *ve-ï-nat*, malgrat *veí, veïna*. Altres vegades, en canvi, en mots savis, ocorre que un diftong del primitiu es desfà, correctament, en el derivat: *fluid, fluïdesa; heroïc, heroïcitat; trapezoïde, trapezoïdal; laic, laïcitzar*.]

Les faltes que es cometen més freqüentment en l'ús de la dièresi són degudes a l'obra de les excepcions, o a la substitució de l'accent gràfic per la

dièresi (en mots com *veí, país*, etc.). Així, són relativament freqüents grafies com *oïr, atribuir, oïnt, atribuiria*, i, fins i tot alguna vegada, *veï, país*, com hem dit, amb un desconeixement total de les regles d'accentuació. Però hi ha una altra cosa: la regla, sabent les seves petites excepcions, ens hauria de dir sempre quan hem d'usar dièresi, suposant que la pronunciació usual s'acceptés com a bona sempre. Ja hem vist abans que no ens podem fiar de l'orella; llavors el que hem de fer és el contrari: aquest mot en què la pronunciació és defectuosa s'escriu amb dièresi, i després procurar corregir l'articulació.

Això de basar l'ortografia en la pronunciació dóna mals resultats, perquè la pronúncia usual no és la que es considera com a millor en molts casos. Per consegüent, no ens podem fiar de la pronunciació per a la bona grafia dels mots.

Uns quants exemples demostraran la certesa d'això que diem. Hi ha una regla sobre les consonants entre vocals que diu: si pronunciem *za* (s sonora) hem de posar una *s*, i si pronunciem *sa* (s sorda), n'hem de posar dues. Ja sabem l'ortografia de la *s* sonora i la *s* sorda entre vocals; si diem *casa* escriurem una *s*, i si diem *grossa* escriurem dues *s*. Si no hi hagués la complicació de la *ç*, cap dificultat; és la convenció catalana, igual que la francesa: *casa*, amb *s* sonora, i *grossa*, amb *s* sorda.

Però a Barcelona molta gent diu, p. ex.: *Ha estat rebut amb gran entusiasme*, en lloc de dir *entusiasme*. Fins ara tothom deia *decissiu, adhesió, païssos, magnèssia, Àssia*, etc. I a conseqüència d'aquest error de pronunciació, és molt freqüent la confusió entre *s* i *ss*. Com que diem *adhesió* escrivim aquest mot amb dues *s*, i amb els altres passa el mateix.

I al revés, hi ha molts mots que són indègudament pronunciats amb *s* sonora i que cal pronunciar amb *s* sorda. Abans tothom deia *presió* i encara ho diu molta gent, i aquesta mala pronunciació també transcendeix a l'ortografia: com que diuen *presió*, quan escriuen aquest mot ho fan amb una sola *s*. De la mateixa manera pronunciem indègudament mots com *impresió, dissertar, dissoldre, comissió, comtessa, vicissitud*, etc., i a conseqüència els escrivim malament.

Però és que aquestes pronunciacions són dolentes; aleshores és al revés: jo he d'aprendre que *adhesió* s'escriu amb una *s* i després, esforçant-me, pronunciar-la bé. És l'ortografia la que corregeix la pronunciació.

Aquests mots són manllevats del llatí escrit, i en llatí *adhæsió* tenia una *s* i *pressio* en tenia dues. De manera que aquests mots d'origen erudit, en agafar-los del llatí, si tenien una sola *s* s'escrivien també amb una *s* en adaptar-los a la nostra llengua. Així: *adhesió*. I igualment si en tenien dues; llavors els escriptors en català també posaven dues *s*: *pressió*. I així es van anar

conservant, fins que més tard vingueren aquells vicis de pronunciació, consistents en l'ensordiment de *s* intervocàlica o de *z* en certs mots i en la sonorització de la *s* sorda dins uns altres.

Aquests mots, com que no són del llenguatge familiar, l'infant potser no els aprèn fins que va a l'escola, i efectivament els aprèn allí; però a la millor va a una escola castellana, i com que en castellà no hi ha aquesta distinció i sols hi ha un so de *s* (el de la *s* sorda), diu, p. ex., *Asia* amb *s* sorda, com si hi hagués dues *s*. I després, en catalanitzar mots com aquest no posa la *s* que correspon; i com que des d'un començament va errar la grafia d'aquests mots, tampoc no els pronuncia degudament. I al revés, si sent pronunciar un mot malament moltes vegades, en voler traduir els sons per lletres n'equivoca la grafia. Tot això és degut a la influència d'una llengua estrangera.

Si la gent diu indègudament *irriهوري* i *impresió*, cal procurar de corregir-los. Cal aplicar-se a evitar la mala pronúncia tant com la mala grafia d'aquests mots. Això és feina, en gran part, de l'escola. Hem de conservar l'ortoèpia o bona prosòdia de la llengua. La gent es preocupa molt de com s'ha d'escriure, però no es preocupa de com s'ha de pronunciar. Dissortadament, només es dóna importància a l'ortografia.

Un altre cas: a Barcelona *metge* es diu *metxe*, exactament que si estigués escrit d'aquesta última manera, i així hom confon dins una sola pronunciació els mots *metge* i *metxa*. I en realitat *metge* és una pronunciació en què dues vocals estan separades per una sonora; en canvi, en *metxe* la sonora s'ha convertit en sorda. *Viatge* és pronunciat erradament *viatxe* [amb el mateix reemplaçament d'un fonema sonor pel fonema sord corresponent].

Aquest vici barceloní consistent en l'ensordiment sistemàtic de *tg* o *tj*, això és, en la pronunciació d'aquests nexes com si fossin escrits *tx*, també el tenen els valencians de la zona central, els quals usen un parlar anomenat apitxat, els caràcters principals del qual són l'ensordiment de tot so de *s* o *z* i de *tj*. [Així, dins el parlar apitxat, els mots *casa*, *tretze*, *gener* (o *giner*), *viatge*, són pronunciat com *cassa*, *tretse*, *txiner*, *viatxe*.]

Com que, per una sèrie de consideracions, es creu que *metge* és la pronunciació normal, hem d'esforçar-nos a dir-ho així i no *metxe*. De la mateixa manera que hem de fer-ho a substituir les pronúncies *pp* i *cc* de mots com *poble* i *regla*, molt sovint pronunciat *popple* i *reccla*, en lloc de *popble* i *reggla*, amb *b* i *g* geminades.

Amb tot això n'hi ha prou per a comprendre que, si ens fiéssim de l'orella, no podríem escriure correctament. Hi ha una frase cèlebre que serveix per a provar si una persona determinada és catalana o no, que diu: *Setze jutges mengen fetge d'un penjat*. Com és natural, els castellans no la pronuncien bé, però el que és més graciós és que els catalans tampoc no diem bé

aquestes paraules, amb les quals pretenem ridiculitzar els castellans. (Ara que nosaltres ho diem malament, però català. Hi ha pronunciacions dolentes però catalanes. En canvi, els castellans aquella frase la pronuncien d'una manera que es veu que són forasters.)

Passa el mateix que a Londres, puix allí consideren pronunciacions bones (l'anglès parlat a la capital) i dolentes del seu idioma. Hi ha també pronunciacions pèssimes. Si un català va a Anglaterra, per més que s'esforci a imitar la pronunciació dels anglesos, no ho aconseguirà, i aquests no es podran estar de dir: «Aquest no ho fa bé ni malament: no té cap pronunciació».

I tornant a la dièresi, diguem que quan ens trobem amb mots en què la dièresi és contrària a l'accent, ens hem de desprendre una mica de la pronunciació habitual i posar la dièresi i després procurar de pronunciar-los bé.

Fixem-nos en aquests dos mots: *evacuar* i *obliquar* (del llatí *evacuo* i *obliquo*). Davant *u* feble seguida de vocal, hom escriu generalment *q*; però en alguns mots com *evacuar* que en llatí s'escriuen amb *c*, hom ha conservat aquesta lletra. Doncs bé, ja sabem que quan dues vocals estan en contacte i la primera és una *u* i va precedida d'una *g* o una *q* formen diftong. *Evacu ar* ho pronunciem separant la *u* de la *a*, això és, en quatre síl·labes, que és com s'ha de pronunciar, perquè la *u* va precedida d'una lletra que no és ni la *g* ni la *q*. Però *obliqu ar* també ho pronunciem en quatre síl·labes, sense tenir en compte que *ua* en aquest cas forma diftong i que, per tant, hem de dir *obliquar*. La terminació dóna el valor d'una síl·laba, com en els verbs. Si em fiés de la pronunciació, com que dic *obliquar*, escriuria *oblicuar*.

El dia que la pronunciació serà correcta, llavors hi haurà una relació entre la regla ortogràfica i la realitat; ara no ens podem fiar de la pronunciació.

* * *

Hem donat la regla per a usar la dièresi, però com que no ens hem de fiar mai de les regles, no és suficient donar una regla i donar uns quants exemples d'aquesta regla. Com que en aquesta regla hi ha excepcions, si es posen uns quants exemples i després totes les excepcions, sembla que les excepcions siguin la regla. A més, una regla si no va seguida d'una sèrie extraordinària d'exemples que ens vagin acostumant als mots que porten dièresi, en aquest cas, aviat se'ns en va del cap. Passa amb aquest signe la mateixa cosa que amb els accents, que essent una regla simplíssima molta gent s'oblida de posar-los.

La dièresi té un inconvenient, que és una regla que parteix de la pro-

nunciació, i nosaltres no podem prendre la pronunciació habitual com a base per a aplicar la regla, perquè aquesta pronunciació, amb comptades excepcions, és dolenta i la grafia també ho seria. El que és cert és que aquella regla, que cap en una part ínfima de paper, desenvolupada ocupa, sense haver-hi tots els exemples, una colla de pàgines.

Al mateix temps que explicarem la manera com s'ha d'aplicar la dièresi, aprendrem una mica de metodologia de català. Dissortadament l'ortografia no s'ensenya bé a les escoles; es dona massa importància a les regles: no hi ha altra cosa que escriure molt i llegir obres que estiguin bé.

Naturalment que la primera cosa que hem de fer, quan es tracta de la dièresi, és saber quina valor té aquest signe, saber per què s'escriuen determinats mots amb aquesta dièresi. Fixem-nos en aquests dos mots: *boira* i *deia*. Examinem la posició que tenen aquestes dues *i*. Abans de passar endavant, hem de remarcar que tot allò que diguem de la *i* es pot aplicar igualment a la *u*. Aquestes són les úniques que poden, amb una altra vocal, formar diftong; les úniques que, en determinades posicions, poden fer l'ofici d'una consonant. La dièresi és per a indicar que una *i* o una *u*, precedides de vocal, no són consonants (com ho són en *deia* i *cauen*) ni vocals subjuntives (com ho són en *boira* i *causa*), posat que no hagin ja de portar l'accent gràfic.

En *boira* la *i* segueix una altra vocal. Ara bé: la *i* en aquesta posició és subjuntiva d'un diftong; en canvi, la *i* de *deia* és consonant, perquè es troba entre vocals. Doncs, quan una *i* o una *u* s'escauen en una d'aquestes situacions i són vocals cims, això és, formen elles soles una síl·laba o la inicien amb caràcter de vocal (o sigui que no són subjuntives ni consonants), llavors si no hi ha res que ho indiqui (és a dir, si no duen accent per no exigir-ho les regles d'accentuació), es posa una dièresi: [*veïna*, *increïble*, *beneït*, *beneïu*, *taüt*, *diürnal*, *heroïcitat*].

Comparem el mot *veïna* amb aquest altre: *beina*. Si *veïna* no portés dièresi es pronunciaria igual que aquest últim mot. Ens trobem amb una *i* que està situada de la mateixa manera que en el mot *boira*, i en aquest cas la *i* generalment és subjuntiva d'un diftong. Això passa en el mot *beina*. Però en *veïna*, com que la *i* és una vocal forta, resulta que si l'escrivim com la de *beina* i *boira* res no ens diria que no es tracta d'una vocal subjuntiva d'un diftong decreixent: es posen dos punts damunt la *i*, i d'aquesta manera queda indicat que la *i* comença una síl·laba a part de la *e*. *Veïna* té tres síl·labes; *beina* en té dues.

Un altre exemple: *cloïa*, del pretèrit imperfect del verb *cloure*. Aquesta *i* ja no és consonant, i, per indicar aquesta fase real de la pronunciació, hi escrivim damunt els dos punts. Igualment s'escriu amb dièresi *cloïen*.

Naturalment que si es tractés de *cloïem* no posaríem dièresi, perquè porta accent. Per això en *cloïem* no entra la regla de la dièresi, perquè aquest mot l'escrivim sense tenir preocupacions d'aquest signe, com si no existís. *Cloïem* és un mot pla acabat en *m i*, per tant, s'ha d'accentuar. En canvi, en *cloïa*, com que no duu accent perquè és un mot pla acabat en *a*, si no escrivíssim la dièresi res no indicaria que aquest mot es pronuncia *cloïa*: també es podria pronunciar *clòia*.

Comparem aquests dos mots: *beneït i beneit*, o bé *fruït i fruit*, o també els mots *reïna* (forma secundària de *resina*) i *reina*. Aquests mots sols es distingeixen per la manera de separar la *i* de la vocal que la precedeix, això és, per la dièresi, en el primer de cada parella. La dièresi indica que *it* de *beneït* no forma diftong amb la *e*, com passa en *beneit*. Això sol diu la utilitat de la dièresi.

Després d'explicar el valor que té la dièresi i d'enunciar la norma per a regir el seu ús, és necessari passar revista a tots els casos en què es poden presentar una *i* o una *u* susceptibles de portar la dièresi, i aquests casos són els següents:

- 1.er Que la *i* i la *u* siguin la vocal forta.
- 2.^{on} Que vagin darrera la vocal forta.
- 3.er Que vagin davant la vocal forta.

També és convenient de fer una llista dels mots que s'escriuen amb dièresi; no per aprendre'ls de memòria, però sí per mirar-la de tant en tant, i això confirmant la regla.

Diu el primer cas: la *i* i la *u* en qüestió són fortes. Aquesta *i* o aquesta *u*, que no sabem si s'han d'escriure amb dièresi o no, són fortes. Des del moment que són fortes, sabem que no poden ésser ni subjuntives ni consonants. La regla és la següent: la primera cosa que cal veure és si s'ha d'accentuar. Si s'ha d'accentuar segons alguna de les regles d'accentuació, s'accentua i ja no cal pensar en la dièresi. Que no s'ha d'accentuar? Aleshores, si va precedida d'una vocal i tot i ésser forta no s'ha d'accentuar, cal posar-hi una dièresi.

Observem el que passa amb els grups de mots, o més ben dit, amb les formes d'un mateix mot. Tenim, per exemple, aquests tres mots: *veí*, *veïns*, *veïna*. És evident que fonèticament es troben en el mateix cas; però el primer mot, *veí*, l'hem d'accentuar perquè és un mot agut acabat en vocal, i en canvi, *veïns* no s'ha d'accentuar perquè és un mot agut no acabat en cap de les dotze terminacions, i *veïna* tampoc no s'ha d'accentuar perquè és un mot pla acabat en *a*. Per indicar que aquestes dues *i* comencen una síl·laba a part de la *e*, posarem una dièresi a llur damunt.

Amb *beduí*, *beduïns*, *beduïna*, passa exactament igual.

Un altre exemple: *suís*. Aquest mot és de dues síl·labes, puix que donada la manera de formar diftongs del català, la *i* no pot ésser subjuntiva perquè va accentuada i la *u* feble, fora del cas en què va precedida d'una *g* o una *q*, no forma mai diftong creixent. Però el femení s'ha de posar amb dièresi i el plural també: *suïssa, suïssos*, perquè no poden portar accent.

Altres exemples anàlegs: *Lluís, Lluïsa; país, països; genuí, genuïna, genuïns*.

Hi ha mots, com ara *raïm* i *heroïna*, que tenen una certa autoritat si s'escriuen tal com s'han d'escriure, això és, amb dièresi. Hi ha molts barcelonins que veuen escrit, p. ex., el mot *roïna* (sinònim de *ploviol* o *plovisc*) i no saben què vol dir; però, en canvi, si fos el femení de *roí* s'escriurién les mateixes lletres: *roïna*, amb la diferència de la dièresi. Estem tan malament de vocabulari, que hi ha una infinitat de paraules usuals en tal contrada o tal altra i que es troben en la llengua²⁴ literària, però que no les usem correntment, i si no hi hagués la dièresi no sabríem com s'han de dir.

Fixem-nos en algun altre grup de mots anàlegs per la terminació, com per exemple, els adjectius acabats en *ible*: *oïble, traduïble, [corroïble, adduïble, atribuïble, deduïble, destituïble, distribuïble, influïble, introduïble, produïble, reconstituïble, restituïble, retribuïble, seduïble, substituïble]*, etc.

Examinem el cas en què la *i* o la *u*, és intervocàlica. Exemples: *deia, reia, duia*. Molt bé, la *i* està entre dues vocals i fa de consonant. Però, en canvi, ens trobem amb mots com *plaïa*, forma del pretèrit imperfect del verb *plaure*, en què la *i* és la vocal forta. Així com *riure* fa *reia* i *dur* fa *duia*, *plaur* fa *plaïa*. I en les altres formes passa exactament igual: *plaïes, plaïen*, perquè són mots plans que no han d'accentuar-se segons les regles d'accentuació gràfica. En canvi, la primera i la tercera persones del plural del mateix temps, *plaïem* i *plaïeu*, s'han d'accentuar perquè no acaben en cap de les dotze terminacions.

Al costat de *duia* hi ha *traduïa*: com que aquesta *i* no ha de portar cap accent perquè és un mot pla acabat en *a*, es posa dièresi.

El verb *reeixir* fa la tercera persona singular del present d'indicatiu *reix*: posem dos punts damunt la *i*. Amb les altres formes fem exactament igual: *reïxo, reïxes, reïxen; i reïxi, reïxis, reïxin*.

És de certa utilitat veure mots que porten dièresi, no tres o quatre, sinó molts, i si pot ésser tots. És clar que no en els hem d'aprendre de memòria –fóra una pretensió absurda i ridícula–, però sí és convenient de fer una llista de mots per a consultar-la en cas de dubte, i d'aquesta manera això queda, i l'ortografia s'ha d'aprendre perquè quedi i després oblidar les regles.

24. A l'original: llengüa

Ara, naturalment, posarem alguns exemples de la *u* perquè no es vegi que la deixem de banda. *Peüc* és derivat de *peu*; aquest mot no s'ha d'accentuar perquè és un mot agut terminat en una *c*. Per indicar a la vista que la *e* i la *u* no estan en la mateixa síl·laba, es posen dos punts damunt la *u*.

Altres exemples: *transeünt*, *diürn*, *saüc*, *reüll*, *demiürg*, *taül*, *taüt*, *paüra*.

Aquest és el cas quan la *i* i la *u* sonen fortes. Ja hem vist que es pot aprendre millor fent divisions en grups de mots.

[Conseqüentment, presentarem una exposició d'un repertori d'exemples corresponents a tots els grups de mots amb dièresi en síl·laba tònica:

Nexe *aï*: *països*, *raïm*, *saïm*, *païble*, *voltaïta*, *biscaïna*, *biscaïns*, *sarraïna*, *sarraïns*, *ptomaiïna*, *escil·laiïna*, *albaïna*, *calissaiïna*, *ditaiïna*, *copaiïna*, *cocaiïna*, *heroïna*, *sangtraït*, *traït*, *agraït*, *desagraït*, *envaït*, *esvaït*, *esbalaït*, *malagraït*, *paït*,

altres formes de la família de cadascun d'ells, especialment dels verbs, com: *agraïda*, *agraïdes*, *agraïm*, *agraïres*, *agraïssis*, *agraïssin*.

Associació *aïa*, en què la *i* forma síl·laba per ella sola: *agraïa*, *desagraïa*, *envaïa*, *esvaïa*, *esbalaïa*, *païa*, *traïa*.

Associació *aïe*: *agraïes*, *agraïen*, *desagraïes*, *desagraïen*, *envaïes*, *esbalaïes*, *esbalaïen*, *traïes*, *traïen*.

Associació *aïu*: *agraïu*, *desagraïu*, *envaïu*, *esbalaïu*, *traïu*.

Nexe *eï*: *veïna*, *veïnes*, *veïns*, *conveïna*, *reïna*, *creïble*, *increïble*, *immusteïble*, *vitneïta*, *uveïtis*, *traqueïtis*, *osteïtis*, *corneïtis*, *nucleïna*, *proteïna*, *coleïna*, *codeïna*, *cafeïna*, *caseïna*, *benzeïna*, *esparteïna*, *genisteïna*, *hemafeïna*, *narceïna*, *oleïna*, *osteïna*, *succineïna*, *reïx*, *reïxen*, *sobreïx*, *esmorteït*, *esgrogueït*, *escalfeït*, *desposseït*, *posseït*, *desobeït*, *desproveït*, *bleït*, *atapeït*, *beneït*, *eixarreït*, *embordeït*, *emmaleït*, *emmusteït*, *empedreït*, *empegueït*, *enfadeït*, *enfereït*, *esfereït*, *enlleït*, *entebeït*, *envidreït*, *esblaqueït*, *esbraveït*, *espesseït*, *maleït*, *obeït*, *proveït*, *succeït* (-*ts*, -*da*, -*des*).

Associació *eïa*: *atapeïa*, *bleïa*, *beneïa*, *obeïa*, *desobeïa*, *proveïa*, *desproveïa*, *empedreïa*, *emmusteïa*, *eixarreïa*, *entebeïa*, *enfadeïa*, *enlleïa*, *enfereïa*.

Associació *eïe*: *atapeïes*, *bleïes*, *beneïes*, *obeïes*, *desobeïes*, *proveïes*, *atapeïen*, *bleïen*, *beneïen*, *obeïen*, *desobeïen*, *proveïen*.

Nexe *oï*: *proïssos*, *toïssos*, *boïc*, *boïga*, *oïble*, *noïble*, *roïna*, *roïns*, *proïsmes*, *epiploïtis*, *psòïtis*, *pirocroïta*, *benzoïna*, *fibroïna*, *heroïna*, *aloïna*, *oïm*, *oïu*, *oïres*, *oïren*, *oït*, *oïda*, *inoït*, *inoïda*, *oïssin*, *corroït*.

Associació *oïa*: *oïa*, *desoïa*, *corroïa*, *coïa*, *recoïa*, *cloïa*, *concloïa*, *incloïa*, *excloïa*.

Associació *oïe*: *oïes*, *desoïes*, *corroïes*, *coïes*, *incloïes*, *oïen*, *desoïen*, *corroïen*, *coïen*, *incloïen*.

Nexe *uï*: *genuïna*, *genuïns*, *beduïna*, *beduïns*, *jesuïta*, *suïssa*, *suïssos*,

Lluïsa, pruija, cruïlla, ruïna, pituïta, atribuïble, construïble, deduïble, etc.,
aconduït, adduït, afluït, atribuït, atuït, circuït, conduït, contribuït, constituït,
construït, deduït, derruït, deslluït, desobstruït, destituït, diluït, distribuït,
enlluït, fruit, produït, reduït, reproduït, restituït, retribuït, seduït, substituït
(-da, -des, -ts), substituïres, substituïren.

Associació uïa: *aconduïa, adduïa, afluïa, contribuïa*,²⁵ *atuïa, conduïa, influïa, produïa*.

Associació uïe: *aconduïes, adduïes, afluïes, contribuïes, atuïes, conduïes, influïes, produïes, aconduïen, adduïen, afluïen, contribuïen, atuïen*.

Associació uïu: *aconduïu, adduïu, afluïu, contribuïu, atuïu, conduïu, influïu, produïu, reduïu, reproduïu*.

Nexe aü: *taül, Paül, saüc, Emaüs, taüt, traüll, gaüssos, aürt*.

Nexe eü: *peüc, peüngla, reüll, teürg, transeünt*.

Nexe iü: *arseniür, dasiür, demiürg, diürn, diürna, abriülls*,²⁶ *geniüt, geniüda, miür, oriünd, oriünda, osmiür, paliür, rabiüt, rabiüda.*]

Les úniques excepcions són els infinitius en *ir*, els gerundis també de la tercera conjugació (o sigui, la *i* de la terminació *int*) i els dos sufixos *isme* i *ista* (no quan són derivats).

Exemples de les dues excepcions: *fruir, fruit, trair, traint, conduir, conduint; egoisme, altruisme, [arcaisme, judaisme, ateisme], egoista, panteista, [hebraïsta, ateneïsta, sarauïsta]*. Observem que tots aquests darrers són derivats; així, *egoisme* i *altruisme* són derivats respectivament de *ego* i *altra*. Generalment es tracta de llatinismes.

D'aquesta manera es van voler estalviar unes quantes dièresis. Amb el temps farem que sigui possible que s'escriguin també els dos punts damunt aquestes *i* i aquestes *u*. Però, per ara, no els podem posar: hem de seguir la regla.

Segon cas: Que la *i* i la *u* vagin darrera la vocal accentuada. El sistema de dividir els mots en grups té un avantatge molt gran, i és que fa desfilar davant la vista una gran quantitat de mots. Aquest cas en què la *i*, o la *u*, va darrera l'accent encara és més fàcil: la *i* i la *u*, febles, són a la darrera síl·laba del mot; la primera s'escriu *ï* i la *u* s'escriu sense dièresi. Darrera vocal accentuada o tònica, la *i* i la *u* no fan diftong, únicament, la *i*, quan forma part de les terminacions *ï, ïs, ïn*, desinències del present de subjuntiu, i la *u* quan forma part de les terminacions llatines *us* i *um*. Ara bé, com hem dit, la *i* en aquest cas porta dièresi i la *u* no: és una excepció.

Per exemple, els verbs *crear* i *lloar*, com que tenen el radical acabat en

25. A l'original: *contribia*,

26. A l'original: *abriüll*,

una vocal, en el subjuntiu es trobaran amb la vocal de la terminació i donaran lloc a formes com *creï*, *creïs*,²⁷ *creïn*, *lloi*, etc.: per desfer els diftongs posem els dos punts damunt cada *i*. Un altre exemple: la primera persona singular del present de subjuntiu del verb *lluir* és *lluï*; com que és mot pla acabat en vocal, no s'ha d'accentuar, i com que la *i* no forma diftong amb la vocal precedent, hi escrivim damunt el signe de la dièresi. Si fos *lluís*, accentuaríem la *i*, i quedaria ben clar.

[Més exemples amb *i*: *atalaï*, *atalaïs*, *atalaïn*, *desmaïs*, *desmaïn*, *esglai*, *esglais*, *esglain*; *preï*, *preïs*, *preïn*, *menyspreï*, *menyspreïs*, *menyspreïn*; *canvii*,²⁸ *canviïs*, *canviïn*, *fotografiï*, *fotografiïs*, *fotografiïn*, *esgarriï*, *esgarriïs*, *esgarriïn*; *enjoï*, *enjoïs*, *enjoïn*, *acomboï*, *acomboïs*, *acomboïn*; *encauï*, *encauïs*, *encauïn*, *insinuï*, *insinuïs*, *insinuïn*, *sui*, *suiïs*, *suiïn*.]

Hem dit que la *u* es troba en aquest cas quan és en una de les terminacions llatines *us* i *um*, que no són terminacions genuïnament catalanes, sinó que en manllevar els mots en què entren aquestes terminacions del llatí ni tan sols es va perdre la desinència. En els mots agafats del llatí, generalment s'ha procurat conservar totes les lletres, però en arribar a la terminació hom ha suprimit allò que els dona un aspecte no català. Així, diem *filial*, de la mateixa manera que podríem dir *filialis* com en llatí; però sempre que hem agafat mots del llatí, o del francès, els catalans ho hem fet substituint les terminacions llatines per les catalanes. Del contrari no diríem *filial*, sinó *filialis*: hem tret la terminació *is*. Però en certs mots la terminació s'ha conservat, i aquest és el cas dels mots acabats en *us* i *um*.

Entre altres mots acabats en *um*, tenim els següents: *harmònum*, *aquàrium*, *oídium*, [*linòleum*], *triumvir*, *duumvir*. Aquests dos últims són compostos i tots són mots llatins sense treure les desinències. I el mateix amb els acabats en *us*: *Màrius*, *Sírius*, [*Pius*], *Titus*. En aquest darrer mot, per no haver de dir *Tit*, hom ha cregut més convenient de conservar la terminació llatina. En canvi, en *Antonius*, *Claudius* i altres mots acabats igual no hem conservat la terminació llatina. El francès ha conservat aquestes terminacions en una gran quantitat de mots, però el català, generalment, ha preferit suprimir-les o substituir-les per unes altres.

Doncs bé: les úniques excepcions que hi ha de *i* i de *u* –repetim– que anant darrera de l'accent, això és, anant darrera de vocal accentuada o d'una altra vocal posterior, no forma diftong, són la *i* quan forma part de les terminacions *i*, *is*, *in* del present de subjuntiu dels verbs i la *u* quan forma part de les terminacions llatines *us* i *um*.

27. A l'original: *creï*, *creï*,

28. A l'original: *canvii*,

I tornant als mots acabats en *us* i *um*, en català tenim, p. ex., el nom *Pius*, que en castellà és *Pío* i que és un cas de no catalanització de la terminació llatina, o bé l'estrella *Sírius*, mot que s'ha d'accentuar perquè és esdrúixol. Doncs bé: segons la regla rigorosa de la dièresi, hauríem de posar dos punts damunt aquestes dues *u*, però és una excepció. Podem dir exactament el mateix dels acabats en *um*: *harmònum*, *aquàrium*. Aquests dos mots s'accentuen perquè són esdrúixols. En canvi, *Te-Déum* és un mot pla no acabat en cap de les dotze terminacions; llavors resulta que s'ha d'accentuar, i damunt la *u* no es posa dièresi. Damunt els altres n'hi hauríem de posar, però ja hem dit que s'exceptuen.

Tercer cas: Que la *i* i la *u*, febles, vagin davant la vocal forta, això és, que pertanyin a una síl·laba anterior a l'accentuada.

[Començarem presentant exemples agrupats de tots els tipus existents:
 Nexa *aï*: *traïció*, *traïdor*, *traïdora*, *traïdorenc*, *traïdoria*, *païdor*;
traïdorament, *païment*, *decaïment*, *esbalaiment*, *atraïment*, *retraïment*,
desplaïment, *agraïment*, *desagraïment*, *esvaïment*;
aïrar-se, *arcaïtzar*, *saïmar*, *judaïtzar*, *hebraïtzar*;
aïrat, *aïrant-se*, *arcaïtzat*, *arcaïtzant*, *saïmat*, *saïmant*, *judaïtzat*, etc.;
arraïmat, *apaïsat*, *apaïxada*, *ensaïmada*, *raïmada*, *raïmet*, *raïmós*, *raï-*
mera;

laïcisme, *cocaïnisme*; *laïcització*, *arcaïtzació*.

Nexa *eï*: *veïnat*, *aveïnar*;

aveïnement, *atepeïdament*, *maleïdament*; *increïblement*; *esmorteïment*,
esfereïment, *succeïment*, *sobresseïment*, *proveïment*, *escalfeïment*, *empegueï-*
ment, *emmusteïment*, *atapeïment*, *esgrogueïment*, *eixarreïment*;
reinós, *deïcida*, *deïtat*, *deïficar*, *caseïficar*, *europaïtzar*;
deïficació, *europaïtzació*; *caseïforme*, *aculeïforme*;
vel·leïtós, *fideïcomissari*;
succeïdor, *proveïdor*, *maleïdor*, *obeïdor*, *esterreïdor*;
corporeïtat, *simultaneïtat*, *espontaneïtat*, *extemporeïtat*, *heterogeneï-*
tat, *homogeneïtat*, *vel·leïtat*, *instantaneïtat*, *indigeneïtat*, *incorporeïtat*, *femi-*
neïtat, *contemporaneïtat*.

Nexa *oï*: *coïssor*, *oïdor*, *oïment*, *inoïdament*, *roïnement*, *roïndat*;

proïsar, *amoïnar*; *proïsmal*, *heroïcitat*;

estoïcisme, *tiroidisme*, *tiroidectomia*;

tiroiditis, *coroïditis*;

zoïcita, *tiroidina*, *hematoïdina*, *xiloïdina*, *col·loïdina*;

col·loïdal, *concoïdal*, *cissoïdal*, *cicloïdal*, *conoïdal*, *coroïdal*, *discoïdal*,
esfenoïdal, *esferoïdal*, *espiroïdal*, *etmoïdal*, *glenoïdal*, *helicoidaïdal*, *hemisferoï-*
dal, *hemorroïdal*, *romboïdal*, *sinusoïdal*.

Nexe *ui*: *cruïllada, pituïtària, tenuïrostre, montuïrenc;*
genuïnament, lluïdament; ruïnósament; deslluïment, reduïment, atuïment;
arruïnar, suïcidar-se;
lluïssor, lluïdesa, druïdessa; ruïnós, ruïnosa;
suïcidi, suïcida, toluïdina;
fluïditat, fluïdesa; druïdisme, jesuïtisme;
intuïció, circuïció, tuïció, fruïció;
tüitiu, tüitiva, intuïtiu, fruïtiu;
innocüitat, discontinuïtat, congruïtat, continuïtat, acuïtat, conspicuïtat,
promiscuïtat, arduïtat, assiduïtat, fatuïtat, gratuïtat, incongruïtat, ingenuï-
tat, perpetuïtat, superfluïtat, tenuïtat, vacuïtat, viduïtat.
 Nexe *aü*: *taülada, saüquer, traüllaire; traüllar, aürtar.*
 Nexe *eü*: *peüquet, reüllar.*
 Nexe *iü*: *diüresi, diürètic, diürnal, diüturn, diüturnament, diüturnitat,*
abriüllar.]

Aquest tercer cas és el dels mots que no estan d'acord, alguns cops, amb la pronunciació habitual, això és, els mots la pronunciació habitual dels quals a vegades és defectuosa o vacil·lant. Un cop sabuda la grafia dels mots –dels mots que han de portar dièresi en aquest cas–, cal procurar de pronunciar-los bé, o sigui corregir la pronunciació. Aquest és l'únic sistema d'arribar a tenir una pronunciació modèlica.

Aquí farem algunes regles. Ens fixarem, primerament, en els mots que són derivats: quan un mot pren un sufix, l'accent passa al sufix, de manera que si el primitiu té una combinació vocàlica amb una vocal accentuada, en el moment que aquest mot agafa un sufix deixa d'ésser-ho. Suposem que el primitiu és un primitiu que té una *i* o una *u* accentuada en la pronunciació, les quals s'escriuen o bé amb accent o bé amb dièresi, o bé amb cap de les dues coses, en el cas que es tracti d'una d'aquestes excepcions com és *egoïsta, fruit*, etc. La regla sembla que hauria d'ésser la següent: si en el primitiu no hi ha diftong, des del moment que la *i* o la *u* són accentuades o fortes, en el derivat també s'ha de suposar que fan dues síl·labes. Però suposem un mot com *raïm*: aquest mot ha de portar dièresi perquè és agut acabat en *m* i no pot dur accent. Ara observem el diminutiu de *raïm*, que és *raïmet*, i veiem que aquesta *i* ja no és accentuada i que l'accent recau damunt la *e*. En català tots els sufixos són forts, puix que en el moment d'agafar un mot un sufix l'accent passa a aquest. Com que en el primitiu la *i* no era accentuada gràficament, en el derivat, sense escriure'l, el qui diu *raïmet* posa una dièresi. En aquest cas la pronunciació està d'acord²⁹ amb la grafia. En tots aquests deri-

29. A l'original: d'cardo

vats, generalment la pronunciació hi està d'acord i les desviacions no són freqüents.

Trair és un primitiu que té dues síl·labes i que no s'accentua perquè és un mot agut acabat en *r*; hi hauria d'haver dièresi, però com que és un infinitiu, no la hi hem de posar. Ara bé: de *trair* s'ha derivat *traïció*; la *i* d'aquest mot és la mateixa de *trair*, i com que en *trair* la *a* i la *i* no fan diftong, la *a* i la *i* de *traïció* tampoc no n'han de fer. Però fixem-nos en un altre derivat de *trair*: *traïdor*, això és, el qui traïx. De la mateixa manera que el qui succeïx és el *succeïdor*, el qui traïx s'anomena *traïdor*. Generalment diem *traïdor*, dividint el mot en dues síl·labes: *traï-dor*. Seguint la regla, es posen dos punts damunt la *i* i s'ha de pronunciar *tra-ï-dor*, igual com pronunciem *oïdor*. En aquest cas sí que la pronunciació habitual és bona. Diem *traïdor* sense pensar en el verb *trair*; ho pronunciem com en castellà, i els castellans és natural que ho facin així perquè el verb en llur idioma és *traicionar*. I aleshores els catalans, amb aquella docilitat provinciana que tenim, hem copiat la seva pronunciació, que en el nostre idioma resulta dolenta.

Un altre exemple: *fruit* i el derivat *fruitió*. Ens trobem en el mateix cas que *trair*, puix el derivat és fort.

I en el futur i el condicional de *trair* i de *fruit*, què passa? Tampoc no hi haurà diftong, però en aquests casos no es posa dièresi, perquè les formes de futur i condicional dels verbs constitueixen una excepció a la regla, i per tant escriurem *traïré* i *traïria*, *fruitré* i *fruitria*.

Diem *veí* i diem *veïna*; el primer s'accentua perquè és agut acabat en vocal, i el segon, com que és un mot pla acabat en vocal *i*, per tant, no s'ha d'accentuar, l'escrivim amb dièresi. Aquests dos mots tenen un derivat, *veïnatge*, que habitualment el pronunciem bé; però, en canvi, hi ha un altre derivat, *veïnat*, que la gent el pronuncia com si la *e* i la *i* formessin diftong. Si després de molts anys d'escriure aquest mot amb dièresi continuen dient *veïnat*, aleshores serà millor que acceptem la realitat. La gramàtica és una contenció de la mala pronunciació, però si aquesta és tan forta, ha d'arribar un moment que diguem: «Transigim». Perquè les coses no són essencialment bones ni essencialment dolentes. El que és cert és que mentre no diguem *veïnat* hi haurà un divorci entre la grafia i la pronunciació. Per una banda, els gramàtics són uns tossuts de voler que es conservi aquesta grafia, i per altra banda, la gent és irresistiblement rutinària en la pronunciació. A la millor, d'aquí a uns quants anys els encarregats de revisar l'ortografia del català diran: «Aquest mot l'hem d'escriure sense dièresi». Però, en l'estat en què es troba el català, s'ha de fer certa resistència, ja que si haguéssim transigit el català no fóra el que és ara.

El català té una gran facilitat d'adaptació. Si diem a qualsevol gramàtic

estranger que ara fa trenta anys tothom deia *tiro*, i que ara diem *tret*, gairebé no s'ho creurà. No fa pas molts anys que els propulsors de la nostra llengua eren³⁰ titllats d'optimistes; precisament l'optimisme és una de les formes del patriotisme, i per patriotisme, per catalanisme en aquest cas, tothom mira que la llengua no degeneri, que conservi la seva bellesa. Conservant aquesta flama patriòtica, es fan miracles; per catalanisme s'han fet moltes coses que d'altra forma no s'haurien fet.

El vocabulari en pocs anys ha millorat molt. Que en lloc de dir *espuela* com en castellà, actualment diguem *esperó*, i que la majoria dels mots tècnics generalment els diguem bé, ningú no se n'estranya, però que els mots que són instruments gramaticals, i que per tant s'usen contínuament, s'hagin depurat, ja costa més de comprendre als qui no ho han viscut. No fa gaires anys tothom deia *menos*, i ara hi ha molta gent que diu familiarment *menys*.

Aquests mots que en fer una depuració de la parla ens hem anat assimilant, els diuen més fàcilment els joves que no els vells, i és natural, perquè aquests porten a llur damunt el pes d'una colla d'anys que han estat emprant un llenguatge ple de barbarismes i, sobretot, d'innecessaris castellanismes moderns, que més tard la llengua literària tingué cura de desarrelar. De vegades es donen vergonya de dir certs mots segons amb qui parlen, i no perquè siguin mots que facin avergonyir de dir, sinó perquè saben que la gent està acostumada a sentir-los a dir malament. Jo mateix, per exemple, anant amb el tramvia de Badalona i parlant amb el cobrador, no m'atreveixo a pronunciar determinades paraules, em fa no sé què. Si voleu és absurd, però no ho puc evitar.

Dissortadament, encara queda gent que diu *menos* en lloc de *menys*, i molts d'altres barbarismes. Això és irredimible, i es comprèn; però els mots savis és facilíssim d'aconseguir que es diguin bé, tenint l'escola. Si a un infant li ensenyen un cilindre i li diuen: «Veus, això és un cilindre», com que aquest mot segurament no l'haurà sentit a dir mai, l'aprendrà bé a costa de sentir-lo repetir moltes vegades. I al contrari: si sent a dir *cilindro* des d'un començament, li quedarà gravat al cervell aquest mot junt amb la idea representada.

Hem de fer un treball de depuració, no solament de mots, sinó també de pronunciació. Tots sabem que la gent del poble, i molts que no ho són, diuen *metxe* en lloc de *metge*. Igualment es diu *adheció* i hem de dir *adhesió*; etc.

Observem els derivats dels mots *boira* i *noia*. Fem notar la diferència

30. A l'original: eran

que hi ha entre les dues *i*: la de *boira* és subjuntiva d'un diftong, la de *noia* és consonant. De *boira* es deriva *boirós*; de *noia*, *noieta*. Veiem que quan el primitiu té un diftong, al derivat tampoc no hi haurà dièresi. Només hi ha una dificultat, i és que aquests grups de mots que tenen diftong al primitiu i al derivat són mots populars, són mots del llenguatge que diem que ha vingut del llatí oralment; però al costat d'aquests mots, tenim mots erudits o savis manllevats a les llengües clàssiques, el llatí i el grec, de la primera directament i del grec indirectament mitjançant el llatí. Aquests mots procedeixen especialment de l'Edat Mitjana, en què els lletrats, avesats a l'ús del llatí –que ja no era la llengua del poble–, introduïren dins la parla corrent mots del llatí escrit, que els eren necessaris per a l'expressió d'idees i modalitats que la llengua vulgar no posseïa. Així mateix, quan a l'època del Renaixement es conreà l'estudi del grec, hom introduí alguns mots d'aquesta llengua directament. De tots aquests mots, se n'han format derivats llatins i grecs, que a la millor ells no coneixien.

Ara bé: quan agafem mots llatins en els quals hi ha dues vocals en contacte, aquestes dues vocals generalment pertanyen a dues síl·labes distintes. En llatí hi havia els tres dígrafs següents: *ae*, *oe* i *au*. Els dos primers (que procedien dels diftongs arcaics *ai* i *oi*) es convertiren en *e* (això ja en el llatí vulgar), i els mots que portaven el diftong *au* el conservaren; per tant, constituïren unes síl·labes distintes. En la formació de les llengües romàniques, estudiant-ne l'evolució fonètica, hom ha vist que el diftong llatí *au* dona en general, i concretament en català, *o*; així, de *aurum* tenim *or* (en castellà *oro*; en provençal, conservant el diftong, *aur*).

Quan la segona vocal d'un diftong és una *i* o una *u* i al davant va una vocal accentuada, donada la conformació del català, la caiguda de la síl·laba és tan ràpida en el nostre idioma, que la *i* i la *u* passen a formar part de la mateixa síl·laba. Així, en l'adjectiu llatí *fluidus* hi ha una *i* precedida d'una *u*, i nosaltres l'hem agafat d'aquest idioma sense més alteració que la supressió de la terminació *us*, necessària per a llevar-li l'aspecte d'estrangeria, i d'aquesta manera ha donat lloc al mot *fluid*. Com que diem *buit*, tenim la tendència de dir *fluid*.

Ens és tan natural de fer diftong, que quan llegim versos en una llengua que no en fa no hi parem esment i ens surt igual. Així, el mot *heroic* té dues síl·labes per a nosaltres, i en canvi, en romanès diuen *eroicul* en quatre síl·labes. Per cert que jo una vegada llegia un vers romanès, en el qual hi havia aquest mateix mot, i sense parar-hi esment vaig unir la *o* amb la *i*, i aleshores em vaig adonar ben bé de com era d'artificial en nosaltres de pronunciar una *i*, o una *u*, i una altra vocal que la precedeix que no formin part de la mateixa síl·laba.

Observem també que la *i* de les terminacions del present de subjuntiu té una força de resistència a ésser pronunciada separada de la vocal precedent, això és, la *i* que segueix una altra vocal; estem tan acostumats a pronunciar-la unida a aquesta vocal, que àdhuc en casos com *esglai* diem *esglai*.

Examinem també el que passa en aquests mots que fan diftong, quan traslladem l'accent per tractar-se d'un derivat. Escrivim *fluid*, però, en canvi, escrivim *fluïdesa*; escrivim *heroic* –*heroïc* ens semblaria massa artificial, però en realitat ho hauríem d'escriure així a no ésser que anéssim a la llista d'excepcions i n'hi afegíssim una altra–, i en canvi, posem *heroïcitat*. També escrivim *laic* –ens seria fàcil de dir *laïc*–, i malgrat això escrivim *laïcisme*.

Els adjectius *trapezoïdal*, derivat de *trapezoide*, *paral·leloïdal*, derivat de *paral·leloide*, *helicoidal* i alguns d'altres acabats igualment en *al*, s'escrueixen també amb dièresi. De mots acabats en aquesta terminació n'hi ha bastants. Doncs bé: a desgrat de no portar dièresi els primitius, en els derivats se n'hi ha de posar.

Després d'aquestes dues regles, encara queden els derivats que acaben en *itat*. Aquesta *i* portarà dos punts, perquè en llatí la *i* no formava diftong. Exemples: *continuïtat*, *espontaneïtat*, *heroïcitat*, etc.

En tots els derivats la *i* porta dièresi quan davant va una altra vocal. Però, ¿per què no porta dièresi la *i* de *contigüïtat* i, en canvi, en porta la *u*? Aquesta *i* no té dièresi perquè no va darrera de cap vocal, ja que en aquest cas la *u* és una consonant. La *u* darrera *g* o *q* té caràcter de consonant i, per tant, no és cas de dièresi per a la *i* que forma síl·laba amb *gu*. Quant a la *u*, precedida de *g* o de *q* i seguida de *e* o de *i*, li posem dièresi per indicar que no és muda (com ho és en *guerra*, *quitrà*), i això constitueix un ús diferent d'aquest signe. Així, escrivim *següent*, *freqüent*, *exigüïtat*, *ambigüïtat*. Cal insistir que aquesta *u* és asíl·làbica (*fre-qüent*, *am-bi-güi-tat*), cosa que no és la *u* en mots com *influent* (*in-flu-ent*), *congruent* (*con-gru-ent*), *continuïtat* (*con-ti-nu-ï-tat*).

[Tenim, doncs:

üi (darrera *g* o *q*): una síl·laba de la qual és el so culminant la *i*: *contigüïtat* (*con-ti-güi-tat*);

ui: una síl·laba de la qual és el so culminant la *u*: *cuinar* (*cui-nar*);

üi: dues síl·labes: *continuïtat* (*con-ti-nu-ï-tat*).

La *i* del sufix *itat* ha d'ésser sempre el so culminant d'una síl·laba; darrera vocal caldrà, doncs, escriure-la *ï*, però no darrera *gü* o *qü*.]

També hem d'escriure amb dièresi els següents mots: *intuïció*, derivat de *intuir*; *ostreïcultura*, *cuneïforme*. Els acabats en *cultura* generalment són mots tècnics que no pertanyen al llenguatge ordinari i que, per tant, són mots dels quals ens adonem moltes vegades llegint, i no és la dièresi la cosa

més important, sinó allò que volen dir, i per això moltes vegades els escrivim sense els dos punts. En aquests casos ens hem de regir pel diccionari.

En voler fer una reducció dels mots que havien de portar dièresi, aquesta es va suprimir també en els mots formats amb algun prefix (*co*, *re*, *auto*, *contra*, etc.), adjunt a un altre mot començat en *i* o en *u*. Ex.: *coincidir*, *coincidència*, *reunir*, *reiterar*, *reimportar*, *reimplantar*, *reimprimir*, *reincidir*, *reinflar*, *reingressar*, *reintegrar*, *autoinducció*, *contraindicació*. Escrivem, però, *reïxo*, *reïxes*, *reïx*, *reïxen*, *reïxi*, *reïxis*, *reïxin* (formes del verb *reeixir*). També escrivem *reüll* i *reüllós*; es tracta d'una *u* accentuada.³¹

Aquestes excepcions de mots formats amb algun prefix es van fer per evitar la dièresi en un curt nombre de mots. Per evitar d'haver de posar dos punts damunt la *i* en uns quants mots, es va perdre el temps a fer una excepció, això és, una complicació.

En l'aplicació de la dièresi hi ha certes dificultats, i l'experiència ho ha demostrat.

[Tenim el verb *argüir*; comparem les formes *argüició*, *argüible*, *argüia*, *argüïres*, amb les derivades de *intuir*: *intuïció*, *intuïble*, *intuïa*, *intuïres*, idèntiques fonèticament en el nexa *ui* però no en llur ortografia.]

Quan un mot primitiu té una *i* accentuada precedida de vocal, en el derivat aquesta *i* perd l'accent i ha d'anar amb dièresi: *veí*, *veïna*, *veïnat*, *veïnal*, *veïnatge*, *veïnement*, *veïner*. Ens trobem, però, amb el grup format per *raïm*, *raïmet*, *raïmada*, *raïmar*, *raïmat*, *raïmera*, *raïmós*, en què la *i* porta dièresi en el primitiu i en els derivats.

Constitueixen, com sabem, una excepció a la regla les formes de futur i condicional dels verbs. Per exemple, un verb com *trair* té accentuada prosòdicament la *i* i en aquest cas s'ha de posar sense dièresi per una excepció de la regla. De *trair* ve *trairé* i *trairia*, i en aquests casos tampoc no es posa dièresi.

Examinem ara el mot *país* i els seus derivats *paisà* i *paisatge*. Evidentment, *país* no ha de dur dièresi perquè és un mot que té la *i* accentuada; però, seguint la regla, hauríem de posar dos punts damunt la *i* de *paisà* i de *paisatge*. En *veïna* la pronunciació està d'acord amb la regla, però en *paisà* i *paisatge* no. *Veïna* és un derivat de *veí* i àdhuc seria una incomprensió no posar-hi dièresi. En canvi, tot i ésser igualment derivats, posar dièresi en *paisà* i *paisatge* fóra una cosa molt violenta. De fet, es tracta de mots que han perdut la unitat conceptual i que no tenen un lligam fortíssim. Els gramàtics van creure que es podia conservar la pronunciació, per evitar el divorci entre

31. *Reüllós* no té *u* accentuada; només la té el mot primitiu: *reüll*. El mateix error apareix a la pàg. 759.

la pronunciació monosil·làbica de *paisà* i *paisatge* –que per cert és una pronunciació catalaníssima– i la grafia, i es va establir d'aquesta manera.

Naturalment que, quan es tracta de coses així de detall, sempre és possible una revisió després, com en francès ho han fet en coses que han vist que són incongruències. Poden potser decidir-se per escriure *païsatge* i *paisà* o bé escriure *paisatge* i *paisà*, i també *veinat*: això són coses que no alteren per res la fisonomia general de la llengua.

I encara una altra cosa perquè es vegi com és de fàcil, un cop establerta una norma, aplicar-la a una cosa tan vastíssima com és la llengua. *Fortuïta*, que en català antic s'escrivia *fortuïta* o *fortuyta* –la *y* era una forma de la *i*–, modernament té quatre síl·labes. Aquestes dues grafies poden correspondre exactament a les dues pronunciacions. En els nostres poetes antics, *fortuyt* val sempre per dues síl·labes.

Respecte aquestes combinacions monosil·làbiques de la *u* i la *i*, el diftong és creixent o decreixent; en el català modern la vocal cim és la *u* i en l'antic era la *i*. Degut a la pronunciació que tenen els castellans, i que tenen encara els valencians, en aquestes combinacions accentuen la *i*. Nosaltres diem *avúi*, i els valencians, *avuí*, amb l'accent damunt la *i*. Els catalans antigament deien *fortuít* i els italians diuen *fortúito*. Actualment, en fixar l'ortografia d'aquest mot, es va fer com si fos de dues síl·labes: *fortuit*, i el mateix passa amb *gratuit*. Però fixem-nos que nosaltres diem *fortuít* i *gratuit*.

Tenint en compte aquesta pronunciació, difícilíssima de vèncer, i tenint en compte també que en llatí la *i* era llarga, justificariem que s'ha d'escriure una dièresi damunt aquestes *i*. Vet ací una cosa que està preparada per si es presenta una revisió; en aquest cas es tornaria a estudiar i veuríem si cal posar la dièresi a la *i* de *fortuit*, i si fos així, l'ortografia compensaria la pronunciació o, més ben dit, coincidiria amb ella.

Això que ara estem aprenent, potser d'aquí a dos anys estarà modificat.* Els castellans escrivien *armonía* i *exágono* sense *h*, i com que en llatí aquests mots tenien una *h* aspirada, i com que la norma és que quan en llatí un mot porta una *h* aspirada el mot corresponent castellà l'ha de conservar, l'«Academia» ha acordat que s'ha d'escriure *harmonía*³² i *hexágono*. De corregir l'ortografia d'un mot sempre s'hi és a temps. És com quan en català vam adoptar el nou sistema d'accentuació; són petites modificacions, que la gent que té una certa cultura les va aprenent. Si tothom escrivís com volgués es produiria un desballestament. Per a saber ben bé l'estat actual de la llengua no serveix de res l'estudi de la gramàtica, sinó que hom ha d'exa-

* I així ha estat, realment.

32. A l'original: *harmonia*

minar el llenguatge emprat correntment i la manera com escriu la majoria del nostre poble.

Ara per ara, hem d'escriure *gratuit* sense dièresi.* Més endavant potser es modificarà l'ortografia d'aquests mots, i aquesta modificació està sostinguda per una cosa i és que, segons les regles de pronunciació llatines, ells deien *fortuitus* i *gratuitus* separant la *u* de la *i*. Tenim un bon precedent i, precisament, aquests mots són agafats del llatí i, per tant, podem conservar la pronunciació.

* * *

3.6. Consonants

3.6.1. Relacions bàsiques so-grafia

Passarem revista a tots els problemes que es presenten a l'ortografia de les consonants. Hem vist que, en català, tenim els següents sons dels quals tenim perfectament consciència:

Dues oclusives bilabials, l'una sonora i l'altra sorda (generalment diem suaus i fortes, però és molt més exacte dir sonores i sordes, o bé àtones i tòniques). Aquestes dues consonants són la *b* i la *p*. La diferència entre ambdues consonants és que el soroll bucal, que en les dues és bilabial, va acompanyat en la *b* de la vibració de les cordes vocals de la laringe i per això és sonora o vocàlica, dita així perquè té veu; en canvi, en la *p* les cordes vocals no estan en vibració, això és, no hi ha veu i, per tant, diem que és sorda.

Tenim una parella de consonants linguodentals, l'una sonora i l'altra sorda, que són la *d* i la *t*. I també una parella de consonants velars, *g* i *c*, la primera sonora i l'altra sorda. Aquesta *g* és la de *gos* i la *c* és la de *ca*.

Com a fricatives tenim dues labiodentals, que són la sonora i la sorda corresponent, és a dir, la *v* i la *f*. Amb una particularitat, que essent inicial de síl·laba, en una gran part de Catalunya i València no existeix aquesta *v*, però existeix en el tarragoní. Dins la major part del domini continental la *v* és pronunciada amb el so bilabial de *b*.

Després tenim una altra parella, la *z* i la *s*, que provisionalment les representem així; la *z* és la sonora i la *s* la sorda corresponent.

* Vegeu nota anterior.

b-p		d-t		g-c
	v-f	z-s	j-x	
m		n		ny
	l		ll	
	rr		r	

Una mica més endarrera tenim la parella *j-x*, que són els sons de *jove* i *xoc*. Aquí veiem ben bé tota la diferència entre la sonora i la sorda.

Després, i posant només els sons dels quals tenim una perfecta consciència lingüística i no aquells que fem sense adonar-nos-en, tenim les nasals: *m*, *n* i *ny*. La primera és bilabial i contínua. Observem que les consonants que hem anomenat fins ara totes formaven parelles d'una sonora i la sorda corresponent; aquestes que ara examinem són sempre sonores, això és, només tenen una varietat. La *n* és una linguodental i la *ny* una prepalatal.

Després tenim com a laterals una *l* i una *ll* i, finalment, com a vibrants tenim la *rr* i la *r*. La *rr* de vegades la representem com una sola *r*.

La *b* pot ésser oclusiva, com en *bou*, o fricativa com en *roba*.

La *n* quan és final és una nasal ben clara. Quan diem *blanca*, la *n* que pronunciem és completament distinta de la de *santa*. Per pronunciar *santa* la punta de la llengua s'aplica a les dents superiors, i llavors resulta que és una dental; en canvi, quan diem *blanca* posem la llengua al mateix indret que per pronunciar *ca*, i ho fem sense adonar-nos-en. En tindriem més consciència si hi hagués una lletra que representés aquest so; aquesta lletra ens faria adonar que és una velar.³³

Totes les lletres que van darrera una *n* les fem nasals, encara que no vulguem. Hauríem de fer un gran esforç per pronunciar la *x* de *planxa* sense nasalitzar-la. Les nasals tenen la facultat d'assimilar-se a la consonant³⁴ que va darrera d'elles; en una paraula, ens anticipem en la pronunciació.

És molt interessant, ara, tractar d'aquests sons quan són creixents i quan són decreixents; generalment són distints.

3.6.2. P, b, v

En la *p* i la *b* no hi hauria cap dificultat si no fos que nosaltres, quan fem una *b* bilabial, de vegades escrivim aquesta lletra i de vegades escrivim la *v*, o sigui el so labiodental sonor. La pronunciació no indica si hem d'escrivre

33. A l'original: nasal.

34. A l'original: d'assimilar-se la consonant

b o *v*; dificultat que no tenen, naturalment, els de Tarragona i els balears. A Barcelona no hi ha cap diferència entre *treball* i *cavall*, en la pronunciació; en canvi, un mallorquí distingeix perfectament la *b* de *treball* i la de *cavall*.

Als mallorquins, o als tarragonins, si els donessin una regla per a escriure correctament la *v* i la *b*, és com si a nosaltres ens donessin una regla per a escriure la *f* i la *p*. Diríem: «Oh, això ja ho sabem». Aquestes coses les han de tenir molt en compte els mestres. Si un mestre es passés una estona llarga –com ho necessita un de Barcelona– ensenyant a un alumne tarragoní quan s’ha d’escriure *v* i *b*, seria una cosa absurda. L’infant diria: «L’orella ja m’ho diu prou».

Ja veiem com dos sons originàriament distints, i que encara ho són a moltes regions, s’han confós en un de sol. ¿Quins mots cal escriure amb *b* i quins amb *v*? Ara vénen les regles auxiliars. La manera de saber-ho és aprendre-se’ls de memòria, però no aprendre-se’ls de memòria agafant una llista i tractant de recordar-los tots, sinó llegint molt. Quan escrivim *cavall* sense recordar cap regla, ho escrivim amb *v*. Si amb això no n’hi ha prou, és que no tenim aptituds per a escriure bé. L’home que amb la lectura no en té prou per a aprendre l’ortografia dels mots està condemnat a analfabetisme perpetu.

Aquest problema també el tenen els castellans, puix en castellà, i de més antic, no hi ha distinció tampoc entre les dues *b*. En aquest idioma no hi ha hagut mai la *v* labiodental, i fins hi ha hagut qui, en veure com parlen llatí els habitants de l’interior de la península, ha dit: «Quina gent més feliç són els hispànics», i fent un joc de paraules: «de *vivere* (*viure*) en diuen *bibere* (*beure*)». Al castellà medieval, hi ha tota classe d’equivocacions degudes que als escrivans se’ls escapava una *b* per una *v* i al revés. Per cert que els castellans s’han valgut de la *v* i de la *b* per a fer dos mots. *Baró* és un mot d’origen germànic que té una *b* bilabial; doncs bé: degut a això que diem, aquest mot ha donat lloc a dues significacions: una d’elles, la pròpia, la de títol nobiliari, i l’altra, la de *home*. En el castellà antic veiem escrit *baró* amb *b* i amb *v*, però indistintament, i com que en llatí hi ha el mot *vir*,³⁵ que vol dir *mascle*, això va venir molt bé per a dir: «Aquest mot ve del llatí».

Com que molts de nosaltres hem après a llegir en castellà abans de saber el català, ens trobem amb una dificultat que cap castellà culte no té. Generalment es corresponen les dues *b*, perquè són d’origen llatí, és a dir que, en general, a *b* i *v* castellanques corresponen respectivament *b* i *v* (o *u*) catalanes; hi ha infinitat de mots que tenen la mateixa *b* en català que en castellà. Hi ha, però, alguns casos d’excepció, dins els quals a una *b* del cas-

35. A l’original: *vil*,

tellà correspon una *v*, i viceversa; hem de fixar l'atenció en aquests mots. No es tracta de centenars de mots, sinó d'unes quantes dotzenes.

A *b* castellana correspon *v* (o *u*) catalana:

Castellà	Català
<i>abarca</i>	<i>avarca</i>
<i>abeto</i>	<i>avet</i>
<i>abogado</i>	<i>advocat</i>
<i>aborrecer</i>	<i>avorrir</i>
<i>abortar</i>	<i>avortar, avortir</i>
<i>abuelo</i>	<i>avi</i>
<i>acíbar</i>	<i>sèver</i>
<i>alcoba</i>	<i>alcova</i>
<i>almadraba</i>	<i>almadrava</i>
<i>almíbar</i>	<i>almívar</i>
<i>arrabal</i>	<i>raval</i>
<i>arrebatar</i>	<i>arravatar</i>
<i>arroba</i>	<i>arrova, rova</i>
<i>baba</i>	<i>bava</i>
<i>beber</i>	<i>beure</i>
<i>cambio</i>	<i>canvi</i>
<i>carabela</i>	<i>caravel·la</i>
<i>casabel</i>	<i>casavell</i>
<i>cabalgar</i>	<i>cavalcar</i>
<i>caballo</i>	<i>cavall</i>
<i>cobarde</i>	<i>covard</i>
<i>Córdoba</i>	<i>Còrdova</i>
<i>criba</i>	<i>crivell</i>
<i>chabacano</i>	<i>xacavà</i>
<i>deber</i>	<i>deure</i>
<i>despabilado</i>	<i>espavilat</i>
<i>escobillón</i>	<i>escovilló</i>
<i>escribir</i>	<i>escriure</i>
<i>Esteban</i>	<i>Esteve</i>
<i>esbelto</i>	<i>esvelt</i>
<i>gabacho</i>	<i>gavatx</i>
<i>gabán</i>	<i>gavany</i>
<i>gabarra</i>	<i>gavarra</i>
<i>galbana</i>	<i>galvana</i>

<i>gleba</i>	<i>gleva</i>
<i>governar</i>	<i>governar</i>
<i>grabar</i>	<i>gravar</i>
<i>haba</i>	<i>fava</i>
<i>Habana</i>	<i>Havana</i>
<i>haber</i>	<i>haver</i>
<i>hebilla</i>	<i>sivella</i>
<i>jabalina</i>	<i>javelina</i>
<i>labio</i>	<i>llavi</i>
<i>nube</i>	<i>nuu arc., núvol</i>
<i>pabellón</i>	<i>pavelló</i>
<i>prueba</i>	<i>prova</i>
<i>rábano</i>	<i>rave</i>
<i>sabina</i>	<i>savina, sivina</i>
<i>sabio</i>	<i>savi</i>
<i>sebo</i>	<i>sèu</i>
<i>serba</i>	<i>serva</i>
<i>tábano</i>	<i>tavà</i>
<i>taberna</i>	<i>taverna</i>
<i>traba</i>	<i>trava</i>
<i>trébol</i>	<i>trèvol</i>
<i>embestir</i>	<i>envestir</i>
<i>barniz</i>	<i>vernís</i>
<i>bermellón</i>	<i>vermelló</i>
<i>boga</i>	<i>voga</i>
<i>bogar</i>	<i>vogar</i>
<i>bóveda</i>	<i>volta</i>
<i>buitre</i>	<i>voltor</i>

A la terminació verbal castellana *aba* (*hablaba*) correspon la terminació catalana *ava* (*parlava*).

A *v* castellana correspon *b* catalana:

Castellà	Català
<i>calvo</i>	<i>calb</i>
<i>calva</i>	<i>calba</i>
<i>convoy</i>	<i>comboi</i>
<i>cuervo</i>	<i>corb</i>
<i>curvo, -va</i>	<i>corb, -ba</i>

<i>desenvuelto</i>	<i>desimbolt</i>
<i>devanar</i>	<i>debanar</i>
<i>móvil</i>	<i>mòbil</i>
<i>reventar</i>	<i>rebentar</i>
<i>revolcar</i>	<i>rebolcar</i>
<i>savia</i>	<i>saba</i>
<i>vaho</i>	<i>baf</i>
<i>vaina</i>	<i>beina</i>
<i>varón</i>	<i>baró</i>
<i>vellón</i>	<i>billó</i>
<i>venda</i>	<i>bena</i>
<i>verbena</i>	<i>berbena</i>
<i>verruqa</i>	<i>berruga</i>
<i>viga</i>	<i>biga</i>
<i>vislumbre</i>	<i>besllum</i>
<i>vivac</i>	<i>bivac</i>
<i>volcar</i>	<i>bolcar</i>

És convenient de mirar de tant en tant aquesta llista per evitar algunes faltes d'ortografia que, tant en català com en castellà, s'acostumen a fer a causa de la confusió de les dues *b* en la pronunciació. Sobretot en aquests mots que s'escriuen amb una *b* diferent en català que en castellà, equivoquem molt freqüentment l'ortografia per influència d'aquest darrer. Com que en castellà s'escriu *caballo*, *taberna*, *abeto*, etc., en català molts ho escriuen de la mateixa manera. Hi hagué un escriptor que va escriure en català *haber* amb *b* i ho defensà, perquè deia que el llatí portava una *b*; ara, naturalment, que ha calgut que s'estudiés el català antic perquè es veïés que aquest mot ha de portar una *v*, igual que en francès i en italià.

Quan en llatí hi havia una *p*, el català ha convertit la sorda en una sonora; però el francès ha fet més, ha convertit una oclusiva en una fricativa,³⁶ això és, ha convertit en alguns mots la *b* en *v*, i un exemple del que estem dient n'és el mot *arriver*, que en català és *arribar*. Com que cada llengua ha seguit les seves lleis de transformació, no hem d'esperar mai una coincidència absoluta.

Observem el mot *mòbil*, que en castellà s'escriu *móvil*. A cap italià, a cap francès, a cap català, no se li ocrorria de canviar aquesta *b* en *v*. No hi ha hagut transformacions per transmissió oral de generació en generació, no havíem de canviar la *b* de *mòbil*, però hi havia la *v* del *móvil* castellà –que

36. A l'original: ha convertit una fricativa en una oclusiva,

ells escriuen així perquè es creuen que és derivat de *mover-*, i nosaltres, naturalment, dins d'aquella docilitat provinciana en què ens trobàvem, també ho escrivíem amb *v*; els qui ho posaven amb *b* semblava que seguien la tradició que fins seguien els castellans quan s'equivocaven.

Hi ha algunes regles sobre l'ortografia de la *b* i la *v*, però són regles que, com totes les regles, són perilloses i de les quals ens hem de desempallegar un cop apreses. Davant *l* i *r* hom escriurà sempre *b*. Exemples: *bla*, *problema*, *pobre*, *arbre*. Aquesta regla en italià i en francès no s'aplica, perquè en tots dos idiomes pot haver-hi una *v* davant una *r*.

Una regla molt bona és la següent: Dins les diferents formes d'un <a> mateix mot, i dins els mots d'una mateixa família, la consonant labial que alterna amb una *u* és la *v*; i la que alterna amb una *p*, o amb una *b* pronunciada *p*, és la *b*. Exemples: *blau* - *blavor*, *blavós*, *blavenc*, *emblavir*, *blavejar*, encara que nosaltres, els barcelonins, diguem *blaba*, *blabor*, etc.; però com que el masculí de *blava* és *blau*, que és el primitiu, tots els derivats s'han d'escriure amb *v*. En canvi, diem: *un niu de corberes*, *un corbató*; com que el primitiu és *corb*, els derivats també s'han d'escriure amb *b*.

Nosaltres diem, per exemple: *saber*, *haver*, sense distingir les dues *b*; però com que tenim les altres formes -*sap*, *sabré*, *havia*, *hauria*, etc.-, sabem que el primer s'ha d'escriure amb *b* i l'altre amb *v*, i no amb *b* com deia el mestre Estorch. Altres exemples: *neu* - *nevar*, *nevat*; *teu* - *teva*, *teves*; *escriure* - *escrivís*, *escrivia*, *escrivent*; *ploure* - *plovisquejar*, *plovent*, *plovia*; *cap* - *cabota*, *acabar*; *llop* - *lloba*; *estrep* - *estrebada*; *deu* - *devem*.

Observem, però, que dins aquestes famílies de mots hi ha alguns pseudo-derivats que trenquen la regla, fent correspondre una *v* a una *b*, i viceversa. Del grup d'animals al qual pertany el *corb* se'n diu la família dels *còrvids*; aquest mot llatí és un pseudo-derivat. *Corb* ve de *corvus*; a ningú no se li ha ocorregut de canviar la *v* en *b*, però en aquest mot, com en d'altres, la *v* es transformà en *b* i nosaltres ho hem trobat fet així. *Corb* també vol dir allò que no és dret, i tenim un substantiu, *corba*, que nosaltres l'hem substituït al castellà *curva*, i naturalment, hi haurà un verb que serà, per exemple, *encorbar*, *corbar*; però després hi ha mots com aquests: *curvilini*, *curvatura*, que són pseudo-derivats, això és, mots sorgits per manlleu al llatí escrit.

Per aplicar bé una regla hom ha de saber distingir bé un pseudo-derivat d'un derivat veritable, i això requereix més treball que no aprendre's de memòria aquestes excepcions.

La *b* de *notable* és una oclusiva, però en general la pronunciem prece-dida d'una implosiva; la pronunciació correcta és *notabble* (amb *b* gemina-da sonora), però els barcelonins no ho diem així, sinó *notapple* (amb *p* gemi-nada sorda).

[De la mateixa manera diem *reccla* i *secclle*, en lloc de *reggla* i *seggle*, pronunciacions correctes de *regla* i *segle*.]

Això ho diem a Barcelona, però no tots, puix hi ha molts parlars barcelonins; parlem del barceloní més barceloní. També hi ha gent que s'esforça a dir *notabble* i *pobble*, i no *notapple* i *popple*, i hem d'esperar que s'aconseguirà la desaparició d'aquest vici; en la pronunciació, sempre és preferible una sonora a una sorda.

Sobretot ens hem d'esforçar a no confondre *bb* de *-bl-* amb *ppl* de *-pl-*: *triple*, *múltiple*, etc. En tots els adjectius acabats en *aple* i *iple* la pronunciació de la *p* no té cap dificultat.

3.6.3. T, d

En l'ortografia de la parella *d-t*³⁷ no hi ha cap dificultat.

3.6.4. C, g, qu, gu

En la parella *g-c*, això és, en el so de *gat* i el so de *ca*, tampoc no ens trobem amb grans dificultats; només ens trobem amb allò que són complicacions. Aquest so que representem generalment per una *g*, quan va seguit d'una *e* o una *i* es representa pel dígraf *gu*. La grafia del so velar de la *g* davant les diferents vocals és la següent: *ga*, *gue*, *gui*, *go*, *gu*. Això és una complicació que, un cop apresada, no representa cap dificultat; és la mateixa complicació que es troba al castellà, a l'italià i a totes les llengües llatines. Això fa que quan hem de dir *güe* i *güi* hàgim de posar una dièresi damunt la *u*.

El so velar de la *c* es representa així: *ca*, *que*, *qui*, *co*, *cu*. Davant *u* feble seguida de vocal, hom escriu generalment *q*: *qua*, *qüe*, *qüi*, *quo*, i això sí que no existeix en castellà. Els castellans, en lloc d'una *q*, escriuen una *c*.

[Exemples: *quatre*, *quan*, *equador*, *pasqua*, *qüestió*, *freqüent*, *delinqüent*, *pasqües*, *obliquïtat*, *aquós*, *quocient*, *quotidià*.]

Fan excepció: *acuïtat*, *ipeacuana* i els derivats, o mots formats per la mateixa arrel, de *cua*, *cuir*, *cuina*, *evacuar*, *cuinar*, *cuitós*, *conspicu*, *innocu*, *perspicu*, *proficu*, *promiscu*, *vacu*: [*cuassa*, *cuiner*, *evacuació*, *cuitadament*, *conspícua*, *innocuïtat*, *perspícua*, *profícua*, *promíscua*, *vacuïtat*, etc.] Les excepcions són poc nombroses.

Notem que les combinacions *qua*, *qüe*, *qüi*, *quo*, *cui* són monosil·làbi-

37. A l'original: *df*

ques, i les combinacions *cua*, *cue*, *cuï*, *cuo* són disil·làbiques. Els femenins dels adjectius *oblic* i *conspicu* són, respectivament, *obliqua* i *conspícua*; el primer no s'ha d'accentuar perquè és un mot pla acabat en *a*, i en canvi, *conspícua*, com que *cua* són dues síl·labes, és un mot esdrúixol i l'hem d'accentuar.

Ja hem dit que no és la pronunciació, vacil·lant generalment, que ha de servir de regla, sinó que primer hem d'escriure bé aquests mots i després procurar de fer la pronunciació bisil·làbica. Es tracta d'una vintena de mots.

3.6.5. F

La *f* es més fàcil d'escriure que la *s*, perquè quan diem *f* escrivim sempre una *f*; és un so que sempre es representa per una mateixa lletra, cosa que no tenen altres llengües. En francès escriuen *ph*, i en anglès de vegades escriuen *ph* i d'altres vegades posen *gh*.

3.6.6. S, ss, z, c, ç

I passant als dos sons de la *s*, veiem, primerament, que en la representació del de la *s* sonora o suau també hi ha una complicació i una dificultat. La primera no és gaire grossa. En començament de paraula i entre una consonant i una vocal, aquell so el representem per una *z*; quan es troba entre dues vocals, generalment per una *s*. Exemples: *zero*, *zèfir*, *zodiàc*, *zona*, *alzina*, *salze*, *donzella*, *onze*, *catorze*, *esmorzar*. En tots aquests mots pronunciem una *s* sonora, i com que no està entre dues vocals, s'escriu *z*. [Notem en final de paraula, i darrera consonant: *brunz*, en què la *z* sona com *s* sorda.]

En canvi, diem: *cosa*, *rosa*, *grisa*, *riquesa*, *desembre*. Aquest so és el mateix, però es troba entre dues vocals, i s'escriu *s*. Fóra més senzill fer com els romanesos, puix ells aquest so l'escriuen sempre amb una *z*. Senten *z*: escriuen *z*. És el mateix so, exactament, que tenen els francesos i els portuguesos.

Aquí hi ha una petita dificultat ortogràfica: petita, perquè es tracta de poques paraules. Hi ha alguns mots en què darrera de consonant el so de *s* sonora s'escriu *s*, i d'altres –la majoria– *z*. Hom escriu *s* i no *z* en els mots *endinsar*, *enfonçar*, en llurs derivats, i en els que tenen el prefix *trans*: *transatlàntica*, *transigir*, [*intransigent*, *trànsit*, *transacció*], etcètera. Són una excepció de la regla.

38. A l'original: *metamòrfosi*,

Existeixen igualment, i en major nombre, excepcions a la representació per *s* del so de *s* sonora entre dues vocals. Hom escriu aquest so amb *z* en els mots següents (on és transcripció d'una *ç* grega): *amazona*, *apoze-ma*, *àzim*, *bizantí*, *coriza*, *hilozoisme*, *osmazoma*, *ozena*, *ozon*, *piezòmetre*, *rizòfag* (que menja arrels), *rizoma*, *rizotònic*, *sizígia*, *topazi*, *trapezi*, *trapezoide* i els en *-zoic*, *[-zou]* (*paleozoic*, *[protozou]*, etc.). En llur majoria són paraules tècniques pertanyents a la terminologia científica (medicina, física, etc.).

Encara una nova dificultat en els dos sons de la *s*, i aquesta és en la pronunciació actual dels barcelonins, la qual pronunciació, perturbada pel castellà, ha fet que, en moltes paraules d'origen erudit, quan hauríem de dir *ze* diguem *se*, o a l'inrevés. Així és freqüent sentir *sona*, *soològic*, *trapessi*, *topassi*, *sèfir*, en lloc de *zona*, *zoològic*, *trapezi*, *topazi*, *zèfir*, segons llur etimologia, grega o llatina, a la qual cal atendre's. Aquests errors s'expliquen perfectament, perquè en un gran nombre de casos a la *z* castellana li correspon, en català, la *s* sorda: *azúcar-sucre*, *azufre-sofre*, *azafrán-safrà*, *matiz-matís*, *mozo-mosso*, etc.

[La pronunciació es manifesta també vacil·lant en mots com: *centèsim*, *mil·lèsim*, *infinitesimal*, *adhesió*, *cohesió*, *lesió*, *concisió*, *decisió*, *col·lisió*, *irrisió*, *explosió*, *corrosió*, *inclusió*, *persuasió*, *Àsia*, *asil*, *bàsic*, *basílica*, *Cèsar*, *desídia*, *magnèsia*, *obesitat*, *plausible*, *pul·lànim*, *residu*; *entusiasme*, *episodi*, *apoteosi*, *crisi*, *diapasó*, *diòcesi*, *disenteria*, *dosi*, *fase*, *frase*, *geodèsia*, *idiosincràsia*, *mausoleu*, *medusa*, *metamorfosi*,³⁸ *misanthrop*, *musa*, *museu*, *oasi*, *paràfrasi*, *paràlisi*, *parèntesi*, *prosàpia*, *prosèlit*, *prosòdia*, *prosopopeia*, *síntesi*, *tesi*, *hipòtesi*, *tisi*.]

El so sord de la *s*, fent abstracció dels casos en què és representat per *c* o *ç*, s'escriu amb una *s* en principi de paraula i entre una consonant i una vocal;* entre dues vocals, amb doble *s*. De manera que escriurem, per exemple: *savi*, *so*, *sostre*, *cansa*, *pensa*, *dansa*. I en canvi, escriurem: *passa*, *grossa*, *possessió*, *vessar*. Aquesta doble *s* –*ss*– és un dígraf: grup de dues lletres que representen un sol so. Així com la *z* és substituïda per una *s* entre vocals, la *s* sorda ho és per dues.

Excepcions: Escriurem *s* en lloc de *ss* darrera els prefixos llatins *ante*, *contra*, *entre*, *sobre*, *supra*, *uni*, *bi*, *tri* i els prefixos grecs *a* privatiu, *anti*, *hipo*, *para*, *mono*, *di*, *tri*, *tetra*, etc., *poli*.

[Ex.: *antesala*, *contrasenya*, *entresol*, *sobresortir*, *suprasensible*, *uníson*, *bisulfat*, *trisíl·lab*; *asèptic*, *antisocial*, *hiposulfit*, *parasintètic*, *monosèpal*,

* [La *s* sola també és sorda al fi de paraula, com *passadís*, *pastís*, i al fi de síl·laba, com *pasterada*, *fešta*, etc.]

disimètric, hendecasil·lab, polisulfur. Anàlogament: *gamosèpal, ictiosaure, fluosilícic, petrosílex*, etc. Però en els mots compostos del tipus *camacurt* o *portamonedes* (subs. + adjectiu o verb + nom), quan el primer component acaba en vocal i el segon comença en *s*, hom intercala un guionet entre els dos: *boca-sec, para-sol, penya-segat, roda-soques*.]

Naturalment que hem d'anar amb compte també en la pronunciació, com ja hem dit, sovint vacil·lant. Així diem: *presió, impresió, compresió, agresió, digresió, discussió, misió, comisió, admisió, abscisa, premisa, compromisari, disertar, disoldre, disidència, abadesa, comtesa*, etc. Hem de recordar, doncs, l'escriptura correcta –amb doble *s*– d'aquests mots, d'origen erudit, tot corregint-ne la pronunciació, o sigui que hem de subordinar la pronunciació a l'ortografia etimològica.

[De fet, les pronúncies defectuoses motivaren un dia les grafies errònies.]

Amb la *c* i la *ç* ens trobem en un cas anàleg. Com se sabrà quan hem d'escriure *s* i quan *c* o *ç*? Mai valent-nos per la semblança amb el castellà. Per a la *c* encara, però per a la *ç* mai. Naturalment que no ho sembla: com que generalment a *ç* catalana correspon *z* o *c* castellana (i a *c* catalana també *c* castellana), no es recorda prou que la recíproca no és veritat. Són a centenars els mots castellans amb *c* o *z* a les quals corresponen en català *s* o *ss*.

[Exemples del primer cas: *cel cielo, cent ciento, ciutat ciudad, vèncer vencer, dolç dulce, braç brazo, plaça plaza, balança balanza*. Però: *abenuz banús, acequia sèquia, acíbar sèver, agraz agràs, albornoz barnús, alcázar alcàsser, alferes alferes, altramuz tramús, arroz arròs, atarazana drassana, azafrán safrà, azote assot, azúcar sucre, azucena assutzena, azud assut, azufre sofre, barniz vernís, bizcocho bescuit, biznieto besnét, buzo bus, capataz capatàs, capazo cabàs, cazuela cassola, cartapacio cartipàs, cedazo sedàs, cenefa sanefa, centinela sentinella, cerbatana sarbatana, Cerdeña Sardenya, cerrajero serraller, cimitarra simitarra, Córcega Còrsega, corcel corser, cuarzo quars, danza dansa, disfrazar disfressar, escaramuza escaramussa, gamuza camussa, garza garsa, genízaro genísser, izar hissar, izquierdo esquerre, jazmín gessamí, lápiz llapis, macizo massís, matiz matís, matraz matràs, mazapán massapà, mazmorra masmorra, mezcla mescla, mezquino mesquí, mezquita mesquita, monzón monsó, mostaza mostassa, mozo mosso, pinzón pinsà, pizarra pissarra, póliza pòlissa, regaliza regalèssia, rizo ris, rocín rossí, tapiz tapís, taza tassa, tozudo tossut, trozo tros, zafiro safir, zahorí saurí, zamarra samarra, zambomba simbomba, zapa sapa, zapato sabata, zarabanda sarabanda, zaragata saragata, zarpar salpar, zarza sarsa, zócalo sòcol, zozobra sotsobre, zueco soc, zurra surra, zurrón sarró, etc.*

Als sufixos de derivació *-azo, -aza (-az-), -izo, -iza (-iz-), -uzo, -uza (-uz-)*,

-dizo, -diza, corresponen en català -às, -assa (-ass-), -ís, -issa (-iss-), -ús, -ussa (-uss-), -dís, -dissa: *cañamazo canemàs, coraza cuirassa, eugassada, vergassada, enjogassat, herbassar, allargassar, estiregassar, esfilegassar, colomassa, pinassa*, derivats respectivament de *cànem, cuir, euga, verga, joc, herba, allargar, estirar, fil, colom i pi*. Així mateix *carbassa, fogassa, rabassa, mostassa, terrassa, escarràs, embarassar*, etc.;

hortaliza hortallissa, carnicero carnisser, arbrissó, nodrissó, borriçol, plomissol, bordissenc, crostisser, pellisser, fugisser, batisser, peguissaire, fanquissar, roquissar, pobrissalla, llardissós, lluïssor, esplanissada, adormissar, capissar, esgroguissar, esclarissar, esplomissar, terrissa, carbonissa, pallissa, canyís, pedrís, degotís, derivats respectivament de *hort, carn, arbre, nodrir, borra, ploma, bord, crosta, pell, fugir, batre, pegar, fang, roc, pobre, llard, lluir, pla, adormir, capir, groc, clar, ploma, terra, carbó, palla, canya, pedra i degotar*. Així mateix *panís, palpís, pastís, vernís, mestís, calís, garbissos, grannissa, bardissa, llonganissa*, etc.;

gentuza gentussa, carnuza carnussa, batussa pelussa, pallús, cantussar, mamussar, menjussar, escanyussar-se, rentussejar, derivats de *gent, carn*,³⁹ *batre, pèl, palla, cantar, mamar, menjar, escanyar i rentar*, respectivament; *esfulladís, fonedís, enyoradís*, derivats de *esfullar, fondre i enyorar*, respectivament;

compradissa, cridadissa, bellugadissa, de *comprar, cridar i bellugar*.]

Per desconeixement d'aquesta no correspondència, i per no saber deixar de banda el castellà, són encara molts els qui escriuen amb ç un cert nombre de mots que cal escriure amb s o ss. I és convenient de recordar que la llista dels mots que s'escriuen amb ç és bastant curta, si hom en treu aquells que obeeixen a les dues regles que diuen que s'escriu ç en els derivats en *-ança i -ença* (com *enyorança, esperança, creixença, temença*) i en els adjectius d'una terminació (com *audaç, capaç, feliç, atroç, feroç*) i els adverbis en *-ment* corresponents.

[Ultra aquests tipus de mots, el so de s sorda és representat per la lletra ç en els mots següents:

acunçar, agençar, alçar, exalçar, realçar, alçària, amenaçar, arboç, arç, arçó, argenç, arromançar, avançar, avenç, avençar;

balanç, balança, balbuç, balç, beç, boç, boçar, braç, abraçar, beçull;

ça, deçà, ençà, cabeça, caçar, caça, calç, calça, calçotets, calçar, descalçar, descalç, cançó, capça, capçal, capçana, escapçar, cerç, ço, açò, començar, comerç, cuguç, curaçao;

dolç, dreçar, adreçar, endreçar, redreçar;

39. A l'original: *sarn*,

encalçar, eriçó, eriçar, escorç, escorça, escurçó, escurçar, esmerçar, esquinçar, estruç, esvinçar-se;
faç, façana, falç, falçó, força, forçar, esforçar, França;
glaç, glaçar;
jaç, jaça, ajaçar, jonça;
llaç, enllaçar, llança, llançar, llençar, llenç, llençol, lliç, lliça, lliçó, lluç;
maç, maça, mançanilla, març;
novençà;
parçoner, peça, pedaç, apedaçar, espedaçar, pinça, pitança, plaça, desplaçar, emplaçar, plançó, aplançonar, ponçó, Provença, puça;
raça;
solaç;
terç, terça, terliç, torçar, torçó, traç, traçar, atraçar, traça;
unça;
variça, veça, vençó,

i en molts de llurs derivats.]

I, finalment, cal consultar en cada cas dubtós el Diccionari. [Observem que *cansa, pensa, dansa, defensa*, etc. –que no són mots derivats o amb sufixos– no s'escriuen amb ç.] Citem com a més fàcils de produir vacil·lació els mots *dansa, arròs, bressol, tros, tassa*, etc., que abans de la reducció de l'ús de la ç per l'Institut hom era habituat de veure escrits amb aquesta lletra.

[Més recentment han deixat d'ésser escrits amb ç els mots *arronsar* i *destrossar*; aquest darrer, així, no desentona de *tros*.]

Cal confessar que, per manca de valor de prescindir de l'etimologia llatina, potser tinguérem una mala pensada quan vam defensar l'ús de la *c* amb el so de *s* sorda davant *e* i *i*. El castellà utilitza la *c* justificadament perquè diu, p. ex., *cielo*. Nosaltres, al contrari, podríem escriure *cel* amb *s* pel que fa a la seva pronunciació. És clar que aleshores s'escriuria de la mateixa manera *sent*, del verb *sentir*, que *cent*, els quals mots en la pronunciació són indistingibles.

Així com amb *b-v* no es pot fer, perquè es tracta d'una confusió dialectal que no comprèn tot el català, en el cas de la *s* sorda - *c* es tracta d'una confusió que és de tots. (Naturalment que aquesta confusió també l'han feta una quantitat enorme de gent que parla el castellà: tots els americans de parla castellana, els quals fonamentalment conserven unitat lingüística amb Espanya.) Però sempre hi ha una part sentimental. Escriure *sel* en lloc de *cel*, com *roza* en lloc de *rosa*, faria una mala impressió. No oblidem, però, que el català encara es troba en un període constitucional.

* * *

Els dos últims sons que examinàrem foren les dues *s*: sonora i sorda. La primera és representada generalment per *z*; entre vocals es representa per *s*. I la sorda, fent abstracció dels casos en què s'escriu amb *c* o *ç*, es representa per una *s* en principi de paraula i entre una consonant i una vocal; per doble *s* entre dues vocals.

Tot això és una petita complicació. Naturalment que si hom pronuncia *casa* amb so de *s* sorda, encara que en aquest mot hi hagi una *s* sonora, l'escriuria amb dues *s*. En canvi, si diem *casa* amb el so de la *s* que li correspon, com que el so es troba entre dues vocals, es representarà per una *s*.

No hi hauria altra dificultat, a part de la complicació de la *c* i la *ç*, si no fos que la pronúncia ha estat pertorbada per la influència de la pronúncia castellana. Així, moltes paraules que comencen en *z*, preses del grec, com que són mots del llenguatge literari o erudit, moltes vegades els hem manllevats al castellà, i en catalanitzar-los hem substituït la *z* castellana per *s* sorda. Si sentim a dir *zona*, aleshores en catalanitzar diem *sona*, però en bon català hem de dir *zona*.

I amb la *s* situada entre dues vocals, en passar al català llatinismes castellans que en presentin alguna, i catalanitzar-los, no sabem si ha d'ésser *s* sonora o sorda, puix el castellà, no posseint modernament sinó una *s* (sorda), transcriu igualment la *ss* i la *s* llatines. Un mot com *impressió* és un mot llatí que en aquest idioma té dues *s*; en català, igual i s'ha de pronunciar *ss*, però en castellà té una sola *s*. *Pressió* té dues *s* també. *Adhesió* en té una només, si bé molts diuen *adhessió*. El castellà ha perdut aquesta diferència de les dues *s*, que tenia abans, i en catalanitzar aquests mots algunes vegades ens equivoquem,⁴⁰ i aquí ens hem equivocat en tots dos casos. Molta gent encara ho diu, i àdhuc escriu, així: *impresió*, *presió*, *adhessió*, *explossió*, etc.

Nosaltres no podem recordar l'ortografia d'aquestes lletres en la pronúncia, en sons que no es pronuncien bé. Això no passa en les paraules populars que no han estat preses del llatí escrit, sinó que s'han transmès⁴¹ de generació en generació. En el plural el mot *nas*, que ve del llatí i que té una sola *s*, hauria d'ésser *nasos*; però per analogia la gent diu *nassos*, com *passos*, i així ha quedat. Però si agafem mots llatins per via erudita, no tenim dret a canviar la *s* a *ss*. Ens hem d'esforçar a dir *pressió* i *adhesió*.

Resumint, doncs: sonora: *z*, *s*; sorda: *s*, *ss*, segons la situació i determinades excepcions que veiérem. Però per al so de *s* sorda hi ha una altra lletra, que és la *c* davant *e* i *i*, i la *c* modificada, que és la *ç* (*c* trencada), davant

40. A l'original: ens equivoquen,

41. A l'original: tramès

les altres vocals i en determinats finals de síl·laba. De manera que, estenent-los en el sillabari, seria així: *ça, ce, ci, ço, çu, [aç, eç, iç, oç, uç, arç, erç, anç, enç, alç, olç, etcètera.]* De no haver estat suprimida la *ç* en castellà, en aquesta llengua veuríem paraules com *corazón*, però s'anà substituïnt per *z*. La *ç* és sorda i la *z* era una sonora; però el castellà perseguí totes les fricatives sonores: convertí totes les *ze* en *se*.

Ara, en la representació de la lletra *c* –repetim– també hi ha una complicació: que davant *e* i *i* s'escriu d'aquesta manera, i davant *a, o, u* (i en alguns finals de síl·laba) d'una altra. Això vol dir que la lletra *ç* és usada en substitució de la *c*, quan el so de *s* sorda representat per aquesta lletra no va davant d'una de les vocals *e* o *i*, dins les diferents formes d'un mateix mot o dins els mots d'una mateixa família.

[Així la *c* pronunciada *s* alterna amb *ç* (no amb *s* o *ss*) i viceversa]; si, p. ex., canvia una *a* per una *e* s'ha de canviar la *ç* per *c*, i al revés. El participi passat de *vençer* és *vençut*: perfectament regular. Com que la *c* va davant de *u*, perquè conservi el valor de *s* es posa trencada. [Altres exemples: *felicitat feliç, comerciant comerç, dolç dolcesa, balança balances, calç calcinaire.*]

Recordem que, ultra les formes corresponents de verb (com *vençut* i *venç*, de *vençer*), el so de *s* sorda és representat per *ç*:

1. En les terminacions de derivació *-ança* i *-ença*, com *esperança* (de *esperar*), *enyorança* (de *enyorar*), *temença* (de *témer*), *creença* (de *creure*); però no en mots com *pensa, cansa, dansa, defensa*, etc., que no són derivats.

2. En els adjectius d'una sola terminació, en singular, que acaben en un so de *s* sorda, i en els adverbis en *-ment* corresponents: *audaç, feliç, feroç, audaçment, feliçment*, etc. Procedeixen d'adjectius llatins en *-x* (genitiu *-cis*).

3. En una sèrie curta de mots (*i*, naturalment, en molts de llurs derivats), que trobarem arrengrerats a qualsevol gramàtica: *acunçar, agençar, alçar, exalçar, realçar, alçària, amenaçar, arboç, arç, arçó, argenç*, etc.

Resumint, els principals motius d'usar les unes o les altres lletres per a expressar els dos sons de la *s* gairebé sempre són etimològics (del llatí o del grec en la majoria; en alguns, eruditament, a través del castellà o del francès), i disposem d'algunes regles i llistes per a facilitar en molts de casos la bona aplicació d'aquestes lletres. Però existeixen també nombroses excepcions que cal tenir presents. Si ens falla la memòria, o en els casos dubtosos, cal consultar el Diccionari.

Les dificultats per a saber, en l'ús de l'idioma, quan hem d'escriure *s* o *ss* entre vocals, o quan hem d'escriure *c* davant *e* i *i*, i quan *ç* davant *a, o* i *u*, són dificultats en què ens trobem tots: portuguesos, francesos, italians. Com diguérem i tots sabem, els americans que parlen castellà no diuen *corazón* amb el so de *z* castellana, sinó amb el de *ss*. Ara <la> concebem una orto-

grafia més senzilla, sense aquestes complicacions, com han fet els romanesos, prescindint de pronunciacions i fins de variacions dialectals. Tal so, tal lletra. Però sempre hi ha quelcom que s'escapa. Hi ha un so, en el romanès, que de vegades es representa d'una manera i altres d'una altra.

De tota manera, alguns estrangers potser no haurien conservat aquesta dificultat de la *c* i la *ç*, que no són sinó mostra d'una preocupació etimològica, i aquesta preocupació ha estat causa també d'innombrables grafies errònies. Hi ha paraules que, amb tota claredat, al llatí tenen una *c* i no una *s*; llavors, encara que aquest so acabés per confondre's amb una *s*, en aquestes paraules se seguí el criteri que era millor conservar la *c*. Cada generació es troba amb la mateixa dificultat: que no gosa canviar la grafia tradicional. Si la paraula té una etimologia fosca, aleshores la paraula canvia perquè no se sap d'on ve.

Si ens proposéssim d'escriure *cel* amb *s* en comptes de *c*, caldria que hi hagués una certa congruència. Aquests mots com *cel*, *cent*, *cigala*, *ceba* s'escrivien amb *c*, però en canvi, *dolç*, en el qual no hi havia raó per a escriure'l amb *s*, s'escrivia amb *s*; la majoria l'escrivia amb una *s*. Els partidaris de la *ç* i els contraris, tothom, convenien en escriure *cent*, *cel* d'aquesta manera, però els darrers escrivien, p. ex., *dolsor*. Escrivien *vèncer*, indiscutiblement; però en canvi, quan venia el participi passat, posaven *vensut*. Realment, això era una incongruència, i els renaixentistes com Aguiló cregueren que s'havia de restablir la *ç*, respectant d'aquesta forma l'etimologia tant en l'infinitiu com en el participi.

Aquí hi havia hagut una dificultat d'ordre material: no tenien *ç*, a les impremtes no hi havia ces trencades perquè en castellà no existia aquesta lletra, i posaren un *5* al revés: una manera de representar la *ç*. Tampoc no tenien apòstrofs, i quan apostrofaven una cosa posaven comes al revés. Els partidaris de la *ç* tingueren cada dia més addictes, i com que a França n'hi havia, d'aquests signes (les cases de fosa, no solament franceses, totes tenien la *ç*), es trobà fàcilment la solució. En canvi, quan es vol imprimir una cosa castellana a l'estranger, es troben que no tenen una *ñ*. Tampoc no hi havia accents greus, i tant de bo no n'hi hagués hagut mai: aleshores, potser obligats per la necessitat de prescindir-ne, no s'hauria adoptat aquest signe ortogràfic. Però també vingueren de França i, llavors, els partidaris de l'accent greu aconseguiren que es generalitzés.

Els primers partidaris del restabliment de la *ç* la introduïren, no solament en els mots d'origen llatí com *dolç*, *braç*, *calçar*, etc., sinó a més en els mots d'origen àrab, germànic, etc., com *arròs*, *dansa*, *safrà*, *tros*, etc. Després l'Institut en reduí l'ús limitant-lo als mots amb un clar origen llatí, en els quals hi ha per a conservar la *ç* raons anàlogues a les que hi ha per a man-

tenir la *c* en *cent*, *cel*, *cinc*, *ciutat*, etc. Però sempre procurant que hi hagués una certa congruència, i en dir això ens referim igualment als mots d'una mateixa família. Així, el so representat per la *ç* de *dolçor*, davant de *i* en el mot *endolcir* és representat per una *c*. En *força*, el seu plural, com que la *a* final es transforma en *es*, s'escriu *forces*, també amb *c*.

Paraules que s'escriuen amb *c* davant *e* o *i* n'hi ha moltes, perquè ens trobem amb una gran quantitat de paraules sàvies. Generalment, davant la *i* la *c* representa una *t* llatina: [*prudència*, *ignorància*, *preciós*, *negociar*, *nupcial*, etc.] Cal considerar també tots els derivats acabats en *-ació*, provinents de verbs de la primera conjugació, i en *-ició*, si els verbs són de la tercera. Exemples: *comparació*, *aprovació*, *destinació*; *partició*, *abolició*, *exhibició*. I tots s'escriuen amb una *c*, que correspon a una *c* castellana i que els francesos i anglesos escriuen amb una *t*. A l'Edat Mitjana ja els havíem començat a escriure amb una *c*.

[Finalment, ací sembla adient de cridar l'atenció sobre certs tipus de mots amb *c*: amb una *c* velar al davant, *accent*, *acceptar*, *accelerar*, <*accent*,> *occident*, *succeir*, *succint*, *conducció*, *protecció*; amb una *s* muda al davant, *escena*, *escèptic*, *convalescent*, *fosforescent*, *deliquescents*, *consciència*; amb un *ex* inicial davant de *ce*, *ci* (que sona *k*), *excèntric*, *excepció*, *excessiu*, *excitar*. Noteu també *exsudació*.]

3.6.7. J, g, x

La *j* i la *x* són la sonora i la sorda de les fricatives prepalatals. Creiem distingir ben bé aquests dos sons. Com que no existeix en castellà, molts representen equivocadament el so de *j* pel de *x*.

Davant *e* i *i*, aquest so de *j* (*jove*, *joc*, *ja*) és representat generalment per *g*: [*gelaar*, *gener*, *germà*, *geni*, *gent*, *genoll*, *germen*, *ginesta*, *origen*, *neuràlgia*, *astrologia*, *distingir*, *vegi*, *viatge*, *metge*.] La grafia és aquesta: *ja*, *ge*, *gi*, *jo*, *ju*. És el mateix cas del so de *k* al començament de síl·laba, que és representat mitjançant la combinació *qu* davant *e* i *i*: *ca*, *que*, *qui*, *co*, *cu* (a part dels pocs casos en què s'escriu amb *k*).

Una petita dificultat és que, com a excepció, de vegades davant de *e* o *i* s'escriu *j* en lloc de *g*:

- 1.er Quan darrera del so de *g* ve una *e* seguida de *ct* (*ect*) o bé una *e* seguida de dues *c* (*ecc*): *adjectiu*, *projecte*, *subjecte*, *objecció*, *injecció*,⁴² etc.
- 2.^{on} En els mots següents: *jeure*, *jeia* (i altres formes d'aquest verb),

42. A l'original: *infecció*,

jerarca (i *jerarquia*, *jeràrquic*, etc.), *jeroglífic*, *jejúnum*, *jersei*, *majestat* (aquest enmig de paraula), [*jujitsu*] i alguns noms⁴³ propis, com *Jesús* (*jesuïta*, etc.), *Jeroni* o *Jerònim*, *Jeremies* (*jeremiada*), *Jerusalem*, *Jehovà*.

Aquí sí que es tracta d'un nombre reduïdíssim⁴⁴ d'excepcions.

Els derivats dels mots acabats en *ig*, adés presenten un so de *j*, adés de *tj*. De *puig* ve *pujol*; de *rebuig*, *rebutjar*.

El so de *tj* es representa per *tg* davant de *e* i de *i*: *tja*, *tge*, *tgi*, *tjo*, *tju*. Aquí l'única dificultat està en la pronunciació, perquè moltes vegades diem *metxe* en comptes de *metge*, o *platxa* i *mitxà* en comptes de *platja* i *mitjà*, o sigui que no ha d'ésser pronunciat com un so de *tx*.

I amb els derivats, veiem, p. ex.: de *viatge*, *viatger*; de *corretja*, *corretger*. Aquí sí que no hi ha excepcions.

Ara ve el so de *x* (*xeix*). Tant és quan és creixent que quan és decreixent. És un so anàleg al que els francesos representen per una *ch*, igual quasi a l'anglès *sh*, al que els alemanys representen per tres lletres i els romanesos per *ç*. L'única complicació, que la diferencia de totes les altres consonants, és que es representa per *x* en començament de paraula i darrera consonant, o una *i*, o una *u* feble formant part d'un diftong (*xai*, *xarop*, *xuclar*, *clenxa*, *burxar*, *manxar*, *guix*, *clixé*, *rauxa*, *disbauxa*); i per la combinació *ix* quan es troba darrera *a*, *e*, *o* i *u* no subjuntiva (*baix*, *caixa*, *eixir*, *reixa*, *boix*, *coix*, *marduix*, *ruixa*), o sigui, darrera de qualsevol vocal altra que una *i* o una *u* feble formant part d'un diftong. La pronunciació d'aquests⁴⁵ mots és, p. ex., *caxa* (hi ha indrets en què diuen *caisa*). No hi ha cap dificultat en llur escriptura.

Ara, el que hi ha és una dificultat més aviat de lectura, perquè aqueixa lletra que serveix per a representar aquest so de *xeix*, serveix també per a representar el so de *cs*: *flexió*, *fixar*, *vexar*; [i el so de *gz*: *exemple*, *exèrcit*]. I això ve de quan els catalans agafàrem paraules llatines que tenien aquesta lletra, que les conservàrem i tractàrem de pronunciar-les com les pronunciaven els llatins. Així diem *flecsió*, però escrivim *flexió*. Llavors resulta que un català escrivia *convexa* i escrivia *matexa*: res no indicava a la vista la diferència en aquestes paraules. Li posaren una *i* a la segona (*mateixa*), i a qualsevol altre mot darrera de *a*, *e*, *o*, *u* (no subjuntiva) en la situació indicada, per estalviar-se faltes d'ortofonia o per evitar-les. No podien veure si es tractava d'una *ics* llatina o d'una *xeix* catalana. Això ja és ben diferenciat: aquesta *i* serveix per a indicar que la *ics* es pronuncia *xeix*.

43. A l'original: nom

44. A l'original: reduïdíssim

45. A l'original: d'aquets

[En resum, doncs, el so de *xeix* s'escriu *x* a principi de paraula, darrera consonant, de *i*, o de *u* quan és el darrer element d'un diftong (pràcticament sempre *au*). Darrera de *a*, *e*, *o*, *u*, en tant que aquesta darrera vocal no formi part d'un diftong com a darrer element, aquest mateix so és representat pel conjunt *ix*. Ex.: *xemeneia*, *carxofa*, *mixeta*, *xauxa*, *euxantina*; *vaixell*, *produeix*, *cartoixa*, *fluix*. Aquests darrers, sense *i* farien *vacsell*, *produecs*, *cartocsa*, *flucs*. Darrera d'una vocal, tret dels casos indicats, el signe *x* representa els sons *cs* i *gz*; el primer precedeix, sovint, una consonant, especialment en mots formats amb el sufix *ex*, i l'altre *-gz* el trobem sempre davant de vocal o *h*: *axioma*, *òxid*, *excursió*, *explosió*, *experiment*; *exacte*, *exaltar*, *exigir*, *exhortar*, *exhaurir*; i no és emprat sinó en mots d'origen erudit o en neologismes.

Aquests mots que tenen *x* amb so de *cs* es corresponen amb mots castellans que també en tenen (alguns cops, però, *j*), i igualment amb mots francesos i anglesos. Ex.: *axioma axioma*, *examen examen*, *exaltar exaltar*, etc., que són iguals en ambdós idiomes, com quasi tots els mots savis; i dels que en castellà tenen *j*: *ejemplo ejemplo*, *apoplexia apoplejía*, *complex complejo*. Cal fer notar que a alguns mots que en castellà són escrits amb *x*, corresponen en català mots amb *s*: *extender estendre*, *extraño estrany*, *extranjero estranger*.]

L'inconvenient de lectura de la *x*, que hem indicat, en mots estranys pot donar lloc a equivocacions. I el mateix que al mig, passa a l'acabament de paraula (*convex*, *ortodox*, *índex*) i davant consonant (*text*, *excel·lent*, *excepció*). Això és més freqüent. En principi de paraula aquesta lletra es pot dir que, naturalment, es pronuncia *xeix*; però en alguns mots com el compost *xilofon* (del grec *silus*, que vol dir *fusta*) i *xilè*, la pronunciem com *ch* castellana. Per cert que els castellans diuen, molts, *silofón* i *sileno*, en lloc de *xilófono* i *xileno* com deurien.

Darrera *u* subjuntiva (*rauxa*, *disbauxa*), es comprèn la repugnància que produiria d'escriure una *i* davant la *x*.

Hi ha mots savis com *bauxita*, *auxiliar*, etc., en què unes vegades el so primitiu es representa per una *x* i d'altres, equivocadament, per una *s*. [Més freqüent és la incorrecció que consisteix a suprimir la *i* del dígraf *ix*: *rexa* per *reixa*, *flux* per *fluix*, *co<n>nèixer* sense *i*, etc.; i en noms de lloc: *Sant Miquel de Cuxà* per *Sant Miquel de Cuixà*, *Foxà* per *Foixà*, etcètera.]

Sempre hi ha un inconvenient en què una mateixa lletra serveixi per a dues coses. El mot *fil·loxera* al principi, quan es començà a parlar d'aquesta plaga, hi havia gent que el pronunciava *filoixera*. Com a mot nou en la llengua, presentava una lletra que el mateix podia representar el grup *cs* (o *gz*) que el so de *x* palatal, i eren bastants els qui la llegien malament; no es trac-

tava de cap fenomen d'alteració fonètica evolutiva, no era cap repetició del procés que féu sortir d'un *examen* un *eixam*.

En francès, el so de *n* palatal o *ny* essent representat pel dígraf *gn*, així en mots hereditaris com *agneau* i *vigne*, com arbitràriament en mots manllevats del llatí (*magnifique*), i existint també manlleus recents en què el dit dígraf *gn* és conservat en la pronunciació com en llatí (*ignition*, *ignition*), això dóna lloc a vacil·lacions fins entre gent instruïda (i més tractant-se de mots cultes), anàlogues a les que constatem en català. El mateix succeeix en mots com *cheminé*, *psychologie*, *architectonic*, en el quals les mateixes lletres es pronuncien adés *x*, adés *c*.

I en l'anglès passa igual. I quan no s'han pogut posar d'acord, ho han deixat córrer. En el que han d'estar d'acord és en la manera com cal escriure.

Quant al tercer so de la *x*, equivalent a *gz* (*exemple*, *executar*, *exhibir*), generalment el pronunciem bé.

[Notem, però, que alguns d'aquests mots en què la *x* té el so sonor de *gz*, hi ha qui els pronuncia amb so de *j-g* i els escriu també incorrectament: *ejemple*, *ejèrcit*, etc.]

Observem que hi ha mots començats en *hexa*, del grec, com *hexàmetre*, que la gent pronuncia amb *gz*, i no existeix cap regla per a pronunciar-ho així. Ens hem d'esforçar a dir *cs*.

* * *

3.6.8. Les nasals

Ara, les nasals. Estem parlant, en general, de les consonants en començ de síl·laba. Tenim tres nasals: *m*, *n* i una *n* palatalitzada que s'escriu *ny*. Com que en llatí només hi havia dues lletres, els escrivans catalans hagueren d'inventar-ne una, o més ben dit, un dígraf, per al tercer so nasal.

3.6.9. Les laterals

Tenim dues laterals: *l* i *ll*. Cap dificultat per la primera. En el català antic no tenien lletra per a representar la *l* palatalitzada; en castellà sí. Explicació no n'hi ha cap. Com que la *ll* castellana entre vocals ve de dues eles, conservaren les dues eles. El so de la *l* doble llatina, en català antic el veiem representat de vegades per *ll* o *yl* i de vegades amb una *l* tota sola: *cavall*, *caval*, *uyl*, *trebayl*.

Havent esdevingut, en català i en castellà, *l* palatal la *l* doble llatina, cap

d'aquestes llengües no posseïa el so de *l* doble o geminada. En manllevar un mot llatí proveït d'una *l* doble, es representà generalment per una *l* sota la influència del castellà. Això ha estat funest per al català. El castellà aviat va pronunciar *l*; el català tractà de conservar dues *l* fins a començaments del segle passat. El castellà simplifica la *s* i la *l* dobles (*posible, colegio*); el català les ha conservades o s'esforça a fer-ho (*possible, col·legi, intel·ligent*). El català, sempre que ha agafat del llatí grups estranys a l'element hereditari, ha estat més conservador que el castellà. Entre aquests grups tenim els *ct*, *cc*, *pt*, *x*, *l* doble, *mpt*. En l'adopció o aclimatació d'aquests grups el català reeixí millor que el castellà; ha conservat molt bé fins gairebé a l'època actual el grup *mpt* (*redemptor*), que els castellans molt aviat convertiren en *nt* (*redentor*). Igual que els italians. Els francesos tampoc no l'han conservat: diuen *redents*. Però els catalans, fins fa poc, l'escriviem d'aquesta manera; conservàvem molt millor aquests grups estranys, l'estructura de les seves paraules.

Més modernament, de la mateixa manera que hom donava ja escassa importància a la conservació de certs grups, com *mpt*, també era ja acceptada per molts la simplificació de la *l* doble, és a dir, no es combatia, ans tendia a consagrar-se, la pèrdua de molts trets pels quals la forma catalana dels mots manlevats al llatí es diferencia de la forma castellana (si bé la diferència entre les dues formes és, naturalment, més forta en els mots d'origen evolutiu o popular). Així, en la catalanització dels mots castellans presos del llatí o del grec, l'oblit del mot originari o la ignorància de les transcripcions tradicionals han produït sovint formes més semblants a les castellanes que no són les formes verament catalanes. Per exemple, en el mot *intelecte*, amb la simple de *intelecto* en lloc de la *l* doble de *intellectus*.

Naturalment que és tan inadmissible la substitució del grup *mpt* per *nt* com la simplificació de la *l* doble. Sota la influència del castellà, la defectuosa pronunciació de mots com *col·legi* o *metàl·lic* els nens ja l'han apresada de petits. El mot *metàl·lic* (que no fa molts anys s'escrivia *metàlic*), pel fet d'ésser el pseudo-primitiu *metall*, semblava una catalanització mal feta de *metálico*, i no es deia *metàl·licament* sinó *metàl·licament*. I com s'havia d'escriure la doble *l*? El signe natural mancava a les impremtes i havien de representar la doble *l* per una cosa que no fos la doble *l*. *Immens* s'escriu amb doble *m* i es pot pronunciar bé, però en *col·legi* la gent podria dir *collegi*, amb so de *l* palatal, com en *crisallí* molta gent llegiria *crisallí*. I llavors recorregueren al següent sistema: es posa un guió entremig. Però això és una cosa esgarrifosa, sembla composta. La gent començà a escriure *col·legi*. Creguérem que s'havia de restaurar la doble *l*, conservada encara viva en alguns indrets; naturalment, ho férem. Però aquesta solució del guió no era

viable. El que férem és substituir-lo per un punt que tregui el mal efecte; però el mal efecte desapareix amb una condició: que les dues *l* estiguin molt juntes, perquè hi ha gent que no té sentit estètic i escriu, p. ex., *excel·lent*, amb un guió calligràfic d'una extensió desmesurada. En les llengües iugoslaves, que tenen molts diacrítics, representen les dues *l* tan acostades que semblen de debò un signe únic.

És bo de saber quan i com hem arribat en aquest estat actual. La solució possible era que les impremtes tinguessin caràcters tots d'una peça, i els industrials corresponents convingueren de disposar-ne. Però la gent s'ha d'aprendre les paraules que tenen la doble *l*, i després les altres, aquelles que erròniament s'han escrit o s'escriuen alguns cops amb tal signe. Són paraules, les primeres, preses del llatí i del grec, que en aquests idiomes tenen dues *l*. Traient els mots tècnics, queden poques paraules corrents amb aquest dígraf.

[Mots en *-el·la*: *aquarel·la*, *bagatel·la*, *caravel·la*, *carretel·la*, *cel·la*, *cocinel·la*, *copel·la*, *damisel·la*, *escarapel·la*, *espinel·la*, *ficel·la*, *franel·la*, *fregatel·la*, *fregitel·la*, *frisel·la*, *fumarel·la*, *mortadel·la*, *novel·la*, *ombrel·la*, *parcel·la*, *particel·la*, *passarel·la*, *salvatel·la*, *tarantel·la*, *tunicel·la*, *turbinel·la*, *umbel·la*, *varicel·la*, *vitel·la*, *xinel·la*.

Mots en *al·l*: *al·lantoide*, *al·legar*, *al·legàtor*, *al·legoria*, *al·legro*, *al·leluia*, *al·liaci*, *al·liària*, *al·licient*, *al·ligació*, *al·literació*, *al·locució*, *al·lodial*, *al·logàmia*, *al·lolàlia*, *al·lomorf*, *al·lopatia*, *al·lotogen*, *al·ludir* (cal no confondre aquest mot amb *eludir*), *al·lusió*.

Mots en *col·l*: *col·laboració*, *col·lació*, *col·lador* (no confondre amb *colador*), *col·lapse*, *col·lateral*, *col·latiu*, *col·ludir*, *col·ligació*, *col·limador*, *col·lineal*, *col·liri*, *col·lisió*, *col·locar*, *col·locutor*, *col·loqui*, *col·lodió*, *col·loide*, *col·lotge*, *col·lusió*.

Mots en *il·l*: *il·lació*, *il·legal*, *il·legible*, *il·legítim*, *il·lès*, *il·liberal*, *il·lícit*, *il·limitat*, *il·liri*, *il·literari*, *il·lògic*, *il·luminar*, *il·lús*, *il·lusió*, *il·lustració*, *il·lustre*.

Mots en *mil·l*: *mil·lenari*, *mil·lèsim*, *mil·liar*, *mil·ligram*, *mil·límetre*, *mil·lilitre*.⁴⁶

Cal escriure, encara, amb *ll* els mots següents:

afal·lerar-se, *agàl·loc*, *amaril·lis*, *ampul·la*, *ampul·lós*, *anul·lar* (no confondre amb *anular*, d'*anell*), *apel·lar*, *apol·lini*, *argil·lita*, *argil·lífer*, *armil·la*, *aspergil·làcia*, *axil·lar*;

bacil·lar, *bèl·lic*, *bel·ligerància*, *bel·lita*, *beril·li*;

calcofil·lita, *cal·ligrafia*, *cal·litricàcia*, *cancel·lar*, *capil·lar*, *capil·lera*, *capil·lici*, *cariofil·làcia*, *cavil·lar*, *cèl·lula*, *cel·luloide*, *cel·lulosa*, *cerebel·lós*, *cia-*

46. A l'original: *mil·lilitre*.

nofil·la, ciril·lic, clorofil·la, codicil·lar, conval·lamarina, coral·lí, corol·la, corol·lari, crisoberil·le, crisocol·la, crisofil·la, cristal·lí;

debel·lar, decol·lació, desil·lusió, destil·lar;

el·làgic, el·lèbor, el·lipse, el·lipsi, emol·lient, empal·liar, empal·lidir, equipol·lent, escil·la, estel·lar, estel·lionat, estil·lació, excel·lent, expel·lir;

fal·laç, fal·làcia, fal·lera, fal·lible, fal·lus, fal·loderma, fibril·la, ficel·la, fil·lodi, fil·lòdia, fil·loide, fil·loxera, flabel·lació, flagel·lar, fol·licle, fringil·lid;

gal·lès, gal·li, gal·licisme, gal·linaci, gibel·lí, glicocol·la, glumel·la, glumèl·lula, goril·la;

hel·lènic, helvel·làcia, heterofil·le, hidروفil·làcia, hipàl·lage, hipsofil·le;

idil·li, imbecil·litat, impel·lir, impol·lut, infal·lible, instal·lació, instil·lar, intel·lecte, intel·ligència, intel·ligible, interpel·lar;

lamel·la, lamel·libranqui, libèl·lula, libel·lista, lil·liputenc, lul·lià;

mal·leable, mamil·la, maxil·lar, medul·la, mel·lífer, mel·liflu, metàl·lic, metal·lúrgia, mol·lície, mol·lusc;

oscil·lar;

pal·ladi, pal·li, pal·liar, pal·lidesa, papil·la, paracorol·la, paral·laxi, paral·lel, parcel·la, pedicel·lat, pel·lagra, pel·lícula, pirogal·lol, pol·licitació, pol·len, pol·lució, postil·la, procel·lària, procel·lós, propel·lir, pul·lular, pulsatil·la, pupil·la, pusil·lànime, putxinel·li;

rebel·lia, recol·lecció, refocil·lar, revel·lir;

satèl·lit, sibil·la, sigil·lar, síl·laba (i monosíl·lab, etc.), sil·lepsi, sil·logisme, sinal·lagmàtic, sol·licitar, sugil·lació;

tabel·lari, tabel·lió, tal·li, tal·lòfita, tal·lus, taral·la, taral·lejar o taral·larejar, taral·lirot, tel·lur, tesel·la, til·la, titil·lar, tol·le-tol·le, tonsil·la, tranquil·litat, trebel·liànica, trifil·le;

vacil·lar, vel·leïtat, verticil·lastre, vexil·lari, vil·la (no confondre amb vila, població), vil·là, violoncel·lista, i llurs derivats.

Els mots que integren les llistes anteriors són gairebé tots mots presos del llatí o del grec, amb la *l* i la *λ* dobles transcrites per *l·l*; però la doble *l* es troba també en alguns mots manlevats a l'italià, l'anglès, etc.: *al·legro, violoncel·lista, al·ligator, lil·liputenc*, etc. Cal retenir bé d'aquestes llistes aquells mots (amb els corresponents derivats) d'ús més constant en el vocabulari de cadascú.

En l'escriptura, però, es cometen errors, no perquè només hom ometi *l·l* en determinats mots que l'han de dur, sinó també perquè hi ha qui escriu amb aquest conjunt uns mots que han d'ésser escrits amb *l* simple. D'entre els que més sovint hom escriu incorrectament amb *l·l*, podem esmentar: *belitre, celebrar, eliminar, estela, exiliat, filatèlia, filiforme, gasela, molècula,*

religió, tolerància, les formes incorrectes dels quals *-bel·litre, cel·lebrar, el·liminar*, etc., han d'ésser evitades, i igualment en llurs derivats.

Ací sembla també adient de fer observar la forma errònia com són pronunciats i escrits per molta gent els mots *porcellana, traslladar* i *lògic*, convertint-los en *porcelana, trasladar* i *llògic*. També en alguns derivats.]

Però tot això té una pretensió: que es pronunciï bé. El dia que diguem *al·legar, col·legi, destil·lar, excel·lent*, [*bel·licositat, cavil·lós, cèl·lula, intel·lectual, novel·la, pàl·lid, paral·lelament*], etc., no hi haurà dificultats ortogràfiques en aquest punt. En català sobretot no pot ésser reduïda a la pronúncia –tantes vegades incorrecta– la normal grafia dels mots. Si una llengua està supeditada a una altra, tendeixen a unificar-se: hauríem acabat per suprimir el so de la *l* doble. Les dues *l* catalanes futures seran un dels elements de bellesa del nostre parlar. Una llengua que imita una altra mai no arriba a tenir el grau de bellesa de la segona. Hem d'exagerar els trets diferencials. Si es tractés d'una cosa perduda de segles, ja no valdria la pena de parlar-ne; però és una cosa perduda recentment per la influència castellana.

3.6.10. El grup -itza-

Per la mateixa causa, mots com *agonitzant, martiritzar* i *organització* són pronunciats per molts a la castellana, sense la *t* de *it*. Per a ressuscitar la pronunciació correcta va ésser indispensable descobrir l'existència dels qui encara deien aquests mots sense ometre cap so, a desgrat de totes les circumstàncies adverses.

Inversament, verbs derivats de mots en *ís* mitjançant la terminació verbal *ar*, han estat identificats als verbs formats amb el sufix *itzar*. Així, sovint trobem usades les formes errònies *improvitzar, matitzar* en substitució de *improvisar, matisar*, etc. Fins el substantiu *camisa* hi ha qui el pronuncia *camitza*.

3.6.11. Les consonants finals

Examinem aquestes dues sèries paral·leles de sons consonants finals teòricament possibles, i de signes gràfics a través dels quals els representem:

p	f	t	s	ts	x	tx	c
b	v	d	z	tz	j	tj	g

De la segona podem eliminar els següents: *v, z, tz, j, tj*; no es presenten mai.

La pronúncia catalana té unes oclusives sordes finals (*p, t, c*), la recta grafia de les quals és, unes vegades, la consonant sorda (les esmentades), i, d'altres vegades, la sonora corresponent (*b, d, g*). És a dir, són homòfones, i així, les articulacions finals de *cap* i de *verb*, o de *virtut* i de *quietud*, [o de *sac* i de *llarg*], sonen exactament de la mateixa manera; però el primer dels dos mots de la primera parella duu una *p* allí on el segon duu una *b*, i en la segona una *t* i una *d* respectivament, etc., i la raó de la diferència és la grafia paral·lela dels mots originals llatins.

La pronunciació no ens pot, doncs, servir de guia per a l'ortografia d'aquestes lletres a fi de paraula o de síl·laba. El mot *observar*, p. ex., en una ortografia fonètica rigorosa s'hauria d'escriure així: *opservar*. Cal tenir fixades en la memòria les grafies correctes dels mots més usuals terminats en una consonant plosiva, o amb síl·labes no finals de les mateixes característiques. Hi ha una sèrie de regles que ens donen cadascuna les grafies d'un nombre més o menys gran de mots; però aquestes regles, a més d'ésser ben formulades, cal saber aplicar-les bé.

Referent a la *b* i la *p*:

A fi de paraula, darrera vocal, escriurem generalment *p*: *cap, rep, tip, xarop, cup* (per al raïm). Excepcions: Hom escriu *b*, en els mots en *-fob* (f. *-foba*), com *hidròfob*; en els mots en *-síl·lab*, com *monosíl·lab*; i en els mots *adob, aljub, àrab, baobab, club, cub* (castellà, *cubo*), *enxub, gàlib, nabab, tub*.

A fi de paraula i darrera consonant, escriurem *b* o *p*, segons que els femenins i els derivats presentin una *b* o una *p*. Així, amb *b*: *balb* (*balba, embalbir*), *calb* (*calba, encalbir*), *bulb* (*bulbós*), *corb* (*corbera, corbató*), *tomb* (*tombar*; noteu «els tres tombs» –cavalcada de Sant Antoni–, que alguns escriuen sense la *b* com si fos un derivat de *tomar*). També s'escriuen amb *b* final els mots *alarb, barb, torb, rumb, amb*. Amb *p*: *talp* (*talpera*), *palp* (*palpar*), *esquerp* (*esquerpa*), *serp* (*serpent*), *camp* (*camperol*), *romp* (*rompre*), *llamp* (*llampegar*).

A principi de paraula, hom escriu amb *b* les síl·labes *ab, ob, sub*, i amb *p* la síl·laba *cap*, qualsevol que sigui la consonant que segueixi. Exemples: *abdomen, abdicar, abjecte, absència, absurd; obcecació, objecte, obtenir, obturar, obscur; subdivisió, subjecte, submissió, substància, subvenir, subterfugi; capçal, capficar, capgirar, captenir*. Excepcions: *apnea, apte, aptitud; opció, optar, òptic, òptim; cabdal, cabdell, cabdill*, i llurs derivats.

Fora dels quatre prefixos llatins indicats, hom escriu generalment, enmig de paraula, *p* davant de *t, c, s, n*; i *b* davant de *d*. Exemples: *acceptar, precepte, cripta, adoptar, corrupte, inèpcia, adopció, erupció, corrupció, clep-*

sa, catalèpsia, eclipsi, copsar, hipnòtic; hebdomadari, molibdèn, rabdologia. Excepcions a la forma *pt*: *dissabte, dubte, sobte* i derivats dels dos darrers.

Per als altres dos sons plousius sords, o sia, referent a l'escriptura de les lletres *t-d* i *c-g* que els poden representar a fi de paraula o de síl·laba, hi ha una classe de mots en què es pot deduir quina és la lletra que correspon posar. Quan es tracta d'un fonema que va darrera de consonant, i si és un so final (fent abstracció de la norma general d'escriure *t* i *c* a fi de paraula), els derivats o femenins ens indiquen quina lletra hem d'escriure. Per exemple: diem *verda, verdor, enverdir, verdejar*. Tot això es deriva de *verd*; com que el so final és darrera de consonant, hem de posar una *d*: ens ho indica el femení i els altres derivats, com en el cas de *b-p*. Més exemples: *fort (forta), content (contenta), malalt (malalta), gest (gestos), esguard (esguardar), acord (acordar), herald (heràldica), fecund (fecunda); blanc (blancor), corc (corcat), desfalc (desfalcar), dramaturg (dramatúrgia), diftong (diftongar), dring (dringar), fang (fanguieg)*. Però la regla no serveix quan davant hi ha una vocal. Tenim, p. ex.: *muda, emmudir*; el masculí de *muda* és *mut*, amb *t*. Ara que, afortunadament, darrera de vocal la *d* i la *g*, són excepcionals els mots que fan això: *mà nec (manegar), encàrrec (encarregar), préssec (presseguer), etc.*

També s'escriuen amb *d* final els mots: *bard, card, dard, nard, baiard, baluard, estendard, isard, lleopard, babord, estribord, lord, nord, tord, sumand, multiplicand, minuend, subtrahend, dividend, gland*.

Noteu l'ortografia del mot *gran*, malgrat *grandet, grandària, grandesa, engrandir*, etc., amb *d* després de consonant.

Al costat de *món*, tenim *mundà*, però és un mot que no és un veritable derivat de *món*: és un pseudo-derivat. Els pseudo-derivats en aquest cas són poquíssims.

S'escriu *d* final, darrera vocal, en els mots plans els femenins i derivats dels quals presenten una *d*: *àvid (àvida), àcid (àcida, acidesa), càndid (càndida, candidesa), òxid (oxidar), retrògrad (retrògrada)*. I també en els mots: *àspid, bòlid, anhídrid, anèlid, aràcnid, lepòrid, lemúrid*, tots ells plans.

S'escriu *d* final, darrera vocal, en els mots aguts femenins acabats en *-etud* o *-itud*: *quietud, sol·licitud*. I també en els mots: *alcaid, aldehid, almud, assud, caid, fluid, fred, quid, sud*.

[Quant a la parella *c-g*, cal escriure també *g* en els mots: *burg, exerg, pigarg, areng, rang, reng, múting, púding*.

I *g*, darrera vocal, en els mots acabats en *-fag, -fug, -leg*: *zoòfag, sarcòfag, centrífug, febrífug, biòleg, pròleg*. També en els mots: *demagog, pedagog, hidragog, tussílag, estrateg, naufrag, ossífrag, pèlag, mucílag, cartílag, aeròpag, càstig, pròdig, pèmfig, bulldog, grog (beguda)*.

Pel que fa a la *c*, noteu les primeres persones del present d'indicatiu: *prenc* (malgrat *prengui*, etc.), *fonc*, *entenc*, *romanc*, etc.

A principi de paraula, escrivim generalment amb *d* la síl·laba *ad*: *addició*, *adjacent*, *adjectiu*, *adjudicar*, *adjunt*, *admetre*, *admirar*, *adverbi*, *advocat*, *adscriure*, *advent*. Fan excepció: *atlant*, *atlàntic*, *atlas*, *atleta*, *atlètic*, *atlot*, *atmosfera*, *atxa*, llurs derivats, i els mots en què aquella combinació inicial va seguida de *z*: *atzabeja*, *atzagaiada*, *atzar*, *atzavara*, *atzeituní*,⁴⁷ *atzembla*, *atzerola*, *atziac*, *atzimut*, *atzucac*, *atzur*, *atzurita*, etc.

Llevat de la síl·laba inicial *ad* (*at* en els mots d'excepció), a principi o enmig de paraula escrivim generalment *t*: *metge*, *sojtar*, *ratlla*, *ametlla*, *ritme*, *cotna*, *potser*, *despatxar*, *setze*, *horitzó*. Cal tenir en compte els mots *cadmi* i *equídnid*, escrits amb *d* i no amb *t*, enmig de paraula.

Finalment, al davant de *c*, *t*, *s*, *z*, s'escriu *c*: *accent*, *occident*, *pacte*, *tractar*, *sacsó*, *fucsina*, *èczema*.

I al davant de *m*, *n*, *d*, *g*, s'escriu *g*: *augment*, *diafragma*, *cognom*, *sagnar*, *maragda*, *Magdalena*, *suggerir*, *suggestió*. Són excepcions: *acme*, *dracma*, *acne*, *aràcnid*, *estricnina*, *icnèumon*, *icnografia*, *icnologia*, *tècnic*, *tècnica*, *anècdota*, *sinècdoque*.]

La representació del so *tx* final –*despatx*– d'aquesta manera, es fa únicament en les paraules en què d'altres formes femenines o plurals tenen aquest so i conserven el mateix dígraf⁴⁸ *tx*: *despatx*: *despatxar*, *despatxem*, *despatxat*; *esquitx*: *esquitxar*, *esquitxem*, *esquitxat*; *cartutx*: *cartutxera*; *empatx*, *empapatx*, *tatx*,⁴⁹ *campetx*, *escabetx*, *bolitx*, *resquitx*, *sacabutx*, *càrritx*, i derivats. També *matx*, mot anglès adaptat al català.

Fora d'aquests mots, aquest so s'escriu d'una altra manera. Generalment, quan és final de paraula, darrera de *a*, *e*, *o*, *u*, s'escriu *ig*, i darrera de *i* s'escriu *g* –*aig*, *eig*, *ig*, *oig*, *uig*–: *maig*, *raig*, *vaig*, *faig*, *lleig*, *passeig*, *veig*, *mareig*, *boig*, *estoig*, *goig*, *roig*, *enuig*, *puig*, *fuij*, *rebuig*; *mig*, *desig*, *trepig*.

Els mots derivats d'aquests de terminació *-ig* tenen un so sonor representat per *j* o per *g*, per *tj* o *tg*:

raig: *rajar*, *ragés*, *ragi*; *maig*: *magenc*; *faig*: *fageda*; *passeig*: *passejar*; *veig*: *vegi*; *boig*: *boja*, *bogejar*, *bogeria*; *roig*: *roja*, *rogenc*, *enrogir*; *puig*: *pujol*, *putget* (abans tothom escrivia *Putxet*); *fuij*: *fugida*; i en *ig* (dels quals n'hi ha molt pocs): *mig*: *mitja*, *mitges*; *desig*: *desitjar*, *desitgem*.

Una observació: a fi de paraula, les consonants plosives qualsevol que sigui la lletra amb què les representem, sempre sonen sordes. *Cub* o *cup* es pronuncien exactament igual. Independentment de l'ortografia, les finals

47. A l'original: *atzeituni*,

48. A l'original: *difrag*

49. A l'original: *taxt*,

oclusives i fricatives són sordes. Però suposem que darrera ve una paraula que comença amb vocal i no fem cap pausa. Els sons sords finals del primer mot s'adhereixen al segon i passen a ésser sonors, o sigui que certes consonants es sonoritzen en els enllaços. Per exemple: *verd i blau*. Si això ho pronunciem de pressa, la *d* de *verd* sonarà *t* formant síl·laba amb la *i*. *Dos* acaba en una fricativa o contínua linguodental: sabem que serà sorda. Suposem que darrera ve *homes*; llavors la *s* final de *dos* i la *o* de *homes* s'uneixen i es pronuncia sonor: *do-zomes*.

El grup *els astres*, en lloc d'ésser pronunciat *el-zas-tres*, alguns pronuncien *el-sas-tres* i canvien, per tant, el significat. S'ha de vigilar això, cal posar cura a no incórrer en aquestes pronúncies defectuoses, d'ensordiment d'enllaços que han d'ésser sonors.

Existeixen, hi ha una gran quantitat de sordes convertibles en sonores pel contacte amb la vocal inicial del mot següent. Quan diem *dos* està bé, però si a continuació ve una vocal hem de dir *doz*. La *x* de *peix i carn* sona *g*. En *aiguanaf*, o en *dos cops*, no observem cap variació. Però, en canvi, en *dos bous* la *s* es sonoritza. Fóra encantador d'escriure tal com es pronuncia. El que fem és només la transcripció aproximada i adaptada a determinades convencions. Per cert que, actualment, s'ha descobert alguna cosa semblant en la pronunciació del francès de París.

* * *

3.6.12. Les nasals finals de síl·laba

Examinem les nasals finals de síl·laba: *m*, *n*, *ny*. Exemples: *nom*, *segon*, *bany*. A final de síl·laba pronunciem moltes més nasals que en començament. La dificultat està en quan les nasals són interiors, i per consegüent, es troben seguides d'una consonant inicial de la síl·laba següent. Hi ha una tendència llavors a assimilar la nasal a la consonant següent. Davant d'una *p* i d'una *b*, la tendència és posar-hi una *m*; davant de *t*, *n*.

A final de síl·laba, moltes vegades la diferència de pronunciació entre la *m* i la *n* és difícil de percebre. Això, i la influència del castellà, produeixen bastants dubtes en l'ús de la *m* i la *n* postsil·làbiques. El català i el castellà es desavenen moltes vegades en l'aplicació d'aquestes dues lletres finals. Convé de saber que:

Davant de consonants bilabials, *p*, *b* o *m*, escriurem *m*, no *n*: [*ample*, *pàmpol*, *rompre*, *temple*, *compadir*, *emparar*, *emplujat*, *impiadós*; *ambre*, *tomba*, *combustible*, *embenar*, *imbibició*, *commoure*, *commensurable*, *emma-laltir*, *emmagatzemar*, *emmirallar*, *immens*, *immortal*, *imminent*, *immune*.

Són excepcions alguns mots compostos: *benmereixent, benparlat, enmig, granment, tanmateix*].

Aquesta regla està d'acord amb l'etimologia i, sobretot pel que es refereix a la *p* i la *b*, amb la pronunciació. En els mots amb doble *m*, quan coincideixen en castellà, veiem que aquest ha canviat la primera *m* per una *n*: *conmover, commensurable, inmenso, immortal, imminente*, etc.

[En alguns casos, a *mm* del català correspon una sola *m* del castellà: *gamma gama, summa suma*.]

El prefix *em*, quan comença el segon element amb *p* o *b*, s'escriu amb *m*, [com ja hem vist en alguns exemples].

Examinem l'ortografia de la *m* i la *n* davant de *f*. Aquesta lletra no és una bilabial, sinó una labiodental. Entre la pronunciació que correntment fem dels mots *càmfora* i *triomf* hi ha molt poca diferència, però és evident que, com que fem una assimilació perfecta, quan diem *càmfora* o *simfonia* generalment pronunciem una consonant que és una *n* labiodental, no una *m*. Aquest so de *m* labiodental, doncs, com s'ha de representar en català? En mots presos –el mateix per la forma popular que per la sàvia– del llatí, per una *n*, i del grec, per una *m*.

El primer és el cas dels mots començats amb les síl·labes *en, in, con*: *enfortir*, [enfosquir, enforçar, enfollir, enfil·lar, enfitar, enfebrar, enfeinat, enfevorir, enfarfec, enfaixar]; *infeliç*, [inferior, infern, infant, infal·lible, infinit, infiltrar, inflar, influent]; *confegir*, [confessar, confiança, confitar, confondre, confraria, confluència]. Fan excepció, i s'escriuen amb *em* i no *en*, els mots: *èmfasi, emfisema, emfiteusi, emfraxi*, d'origen grec, i llurs derivats.

En el segon cas –que és la regla general davant de *f*, fent abstracció dels mots començats per *en, in* o *con*–, el fonema grec $M\varphi$ (*mi fi*), transcrit per *mph* pels llatins i que han conservat els francesos i els anglesos, es representa per *mf* en català: *triomf, nimfa, paranimf, àmfora, amfiteatre*, [amfibi, amfitrió]. Aquests mots el castellà els resol usualment amb *n*.

[Cal tenir en compte, i constitueixen excepció de la regla general, els mots *fanfara, fanfàrria, fanfarró* i derivats, *ganfaró, ganfaroner, gonfanó, anfractuós*, escrits amb *n*.]

Davant de *n*, s'escriu adés *m*, adés *n* d'acord amb la pronúncia, que en aquest cas ho indica clarament: *amnistia, calúmnia, columna, condemna, damnació, indemne, himne, solemniat; connivència, ennegrir, ennuvolat-se, innat, innecessari, innovació, perenne, quinquenni*.⁵⁰

Davant les altres consonants s'escriu generalment *n*: [tancar, enyorança, renda, orenga, àngel, gínjol, enlairar, enllestir, enquesta, inquietud, consi-

50. A l'original: *quinquenni*]

rós, dansa, interior, pintor, convenir, canvi, punxa, donzella, benzina]. Excepcions: comte (cas. conde), empremta, impremta, femta, domtar, somriure, premsa, Samsó, tramvia, duumvir, triumvir i altres en -umvir i derivats, [zumzada, zumzeig, zumzejar, zum-zum], i el prefix circum- (circumferència, circumval·lació, circumstància).

3.6.13. El grup mp

El nexa *mp* és emprat en alguns mots davant de *t*, de *ci* o de *s*: [asímtota, assumpció], *assumepte*, [atemptar], *compte* (cas. cuenta; aleshores tenim, com en francès, *conte*, *comte*, *compte*), [comptar, consumpció, consumptiu, contemptible, eclàmpsia], *exempció*, *exempt*, [impromptu, metempsicosi, perempció, peremptori, preempció, presumpció, presumtuós], *prompte*, *redempció*, *redemptor*, [resumpció], *símtoma*, [sumpció, sumptuós, temps, temptar, temptativa, tempteig, temptejar, transsumpte].

Comparem *redemptor*, *exempt*, *assumepte* amb els mots corresponents castellans *redentor*, *exento*, *asunto*. La influència castellana fa que en la pronunciació de grups com el *mpt*, estranys a l'element hereditari, s'hi equivoquin molts catalans, que coneixen millor l'ortografia castellana que no la pròpia. És llastimós que s'hagi perdut en sons com aquests la pronunciació original del català, que era una de les seves característiques i que, per altra banda, en facilitava l'ortografia.

3.6.14. Lletres mudes

En català hi ha lletres mudes que no es pronuncien. Una d'aquestes és la lletra *h*, gairebé sempre inicial, i que té una raó exclusivament etimològica. [Els mots catalans provinents de mots llatins amb *h* conserven generalment aquesta lletra, i hom manté igualment la *h* originària en els mots manllevats al llatí i a altres llengües i transcriu l'esperit aspre per *h* en els manlleus fets al grec. Exemples:

hostal, *haver*, *ham*, *herba*, *hereu*, *hivern*, *ho*, *home*, *hora*, *hort*, *host*, *ahir*,
hàbil, *habitar*, *hèrnia*, *història*, *homicida*, *honest*, *honor*, *hospital*, *horror*,
humà, *humor*, *humil*; *adherència*, *dehiscent*, *exhalar*, *exhumar*, *inexhaurible*,
conhort, *cohesió*, *inherent*, *inhumà*, *prohibir*, *subhasta*, *transhumant*, *vehicle*,
anihilat; *harem* (àrab), *hègira* (àrab), *hurra* (angl.), *handicap* (angl.), *hulla*
(francès), *hotel* (fr.);

harmonia, *hecatombe*, *hectòmetre*, *hegemonia*, *hel·lènic*, *helmint*, *hemici-*

cle, hemorràgia, hendecasil·lab, heptàgon, heroi, heterodox, hexàgon, homogeni, hidrogen, higiene, hipèrbole, hipòtesi, hipersensible, hiposulfít.

El paral·lelisme entre el català i el castellà, quant a la *h*, facilitarà el recte ús d'aquesta lletra. Són rars els casos en què els dos idiomes discrepen en l'ús de la *h* (abstracció feta dels mots en què a una *f* catalana correspon una *h* castellana): *ahir ayer, ham anzuelo, harmonia armonía, harmònum armonio*,⁵¹ *hivern invierno, hissar izar, subhasta subasta, filharmònic filarmónico, subtrahend sustraendo; orfe huérfano, orxata horchata, os hueso, ou huevo.*

Cal recordar també la grafia correcta, sense *h*, enmig de paraula, d'alguns mots com els següents: *exacerbar, exonerar, exornar, exultar, exuberant, benaurat, malaurat*, i en alguns noms de lloc, com *Boí, Taiüll, Vilajuïga*, etc.

Contràriament, i darrera del mateix prefix *ex*, cal escriure amb *h*: *exhalació, exhaurir, exhaust, exhibició, exhortació, exhumació, inexhaurible*, etc.

Aquesta lletra també la trobem al començament o a la fi d'una pila d'interjeccions: *ah!, eh!, oh!, bah!, hem!, hum!, ha!* La darrera, repetida, imitant una riallada: *ha! ha! o ha! ha! ha!*, amb les *hh* aspirades.

En català modern, el conjunt *ch* només és usat com a consonant post-sil·làbica en alguns cognoms, on tradicionalment es conserva com a transcripció del so final de *c*: *Aimerich, Bosch, Blanch, Estelrich, Lluch, March, Poch*, etc. Alguns escriuen encara la *ch* final en noms locatius, com *El Bruch, Vich, Montblanch, Montjuïc, Caldes d'Estrach*, en lloc de *El Bruc, Vic, Montblanc, Montjuïc, Caldes d'Estrac*, grafia de què cal servir-se exclusivament.]

Segons la pronunciació de Barcelona, no pronunciem la *t* i la *d* finals quan es troben darrera de *n* o de *l*, ni la *p* i la *b* a fi de paraula. En una gran part del territori català hom deixa de pronunciar també, per exemple, a més de la *t* de *lent*, la *p* de *temps*, la *r* de *càntir* o de *blavor*. [La *r* final és muda dins una gran majoria de mots.]

Quan es tracta d'escriure, generalment els derivats ens indiquen la grafia del primitiu, o sigui que ens permeten de descobrir quina és la consonant muda. En *malalt*, p. ex., si ens fixem que el seu femení és *malalta*, o tenim en compte els derivats *malaltia* i *malaltejar*, deduïm que té una *t* final. En *sant*, igualment: el femení és *santa*, i tenim els derivats *santedat* i *santejar*. En general, no hi ha cap dificultat. Tenim el mot *tomb*; quan volem dir la part d'una obra s'escriu *tom*, però quan és del verb *tombar*, llavors el verb ens indica la grafia *tomb*. En *camp*, tenim el seu diminutiu *campet*, i *camperol, campejar*, etc., que ens indiquen la presència de la *p* final.

[En resum, tenim com a lletres mudes o mancades de valor fònic: la *h*;

51. A l'original: *armonium*,

la *t* i la *d* finals, precedides de *l* o *n* (*molt*, *Arnald*, *sovint*, *profund*); la *t* i la *d* davant d'una *s* final i precedides de *r* (*dimarts*, *perds*); la *p* i la *b*, finals o davant de consonant, precedides de *m* (*camp*, *tomb*, *comptar*, *ambdós*); la *s* afegida per formar el plural dels mots acabats en *ig*, *nx* i *ix* (*desigs*, *esfinxs*, *làrixs*); la *s* del demostratiu *aquest* davant d'un nom començat en consonant (*aquest gos*); i la *r* final.]

La *r* final és la lletra més afectada per aquest fenomen de mudisme. Si es tracta d'un mot primitiu que té, per exemple, forma femenina, o derivats amb sufixos, aquests ens poden indicar que el mot que aparentment acaba en una vocal s'ha d'escriure amb una *r* final. Nosaltres pronunciem *flo*, *cla*, *canti*. Ara bé: *flor* té com a diminutiu *floreta*, i com a verb derivat, *florir*. Això indica que aquest mot té en català originàriament una *r*, que no s'ha perdut absolutament: els valencians pronuncien tota *r* final. En els altres dos exemples, *clar* i *càntir*, veiem igualment que en totes les paraules de les famílies corresponents hi ha una *r* darrera de la *a* o la *i*: *claror*, *claredat*, *cantiret*, *cantirer*.

Ara, el mot pot ésser un mot que no admeti derivats, sinó que ell precisament ho sigui, de derivat. Tenim els substantius formats amb els sufixos *-ar* (col·lectius, de lloc), *-er* (noms d'ofici, de lloc, d'instrument, de planta), *-or* (substantius abstractes derivats d'adjectius i de verbs), *-dor* (adjectius i substantius derivats de verb, que indiquen lloc, instrument, etc.). Si sabem que aquests sufixos s'escriuen sempre amb una *r*, llavors posem una *r*:

pinar, *colomar*, *alzinar*, *campanar*, *esbarzerar* (de *pi*, *colom*, *alzina*, *campana*, *esbarzer* respectivament). De *Itàlia* es deriva *italià* (femení *italiana*); aparentment, per l'orella, pot semblar que es tracta del mateix sufix *ar*, puix que el final de *italià* sona exactament igual que el de *pinar*, però ja es veu que no és el mateix sufix;

cuiner (de *cuina*), *vaquer* (de *vaca*), *aguller* (de *agulla*), *cendrer* (de *cendra*), *taronger* (de *taronja*), *galliner* (de *gallina*);

blavor (de *blau*), *estretor* (de *estret*), *tristor* (de *trist*), *cremor* (de *cremar*). Cal no confondre aquest sufix amb el sufix *ó*, que serveix per a formar diminutius: *petitó*, etc.

calentador (de *calentar*), *abeurador* (de *abeurar*), *espolsadors* (de *espolsar*), *regador-a* (de *regar*), *segador-a* i *blat segador* o susceptible d'ésser segat (de *segar*). Observem que aquest sufix *dor* correspon a dos sufixos llatins distints que, en català, han donat la mateixa grafia.

Ara, hi ha mots com *ahir*, per a la correcta escriptura dels quals no ens valen les consideracions anteriors. *Ahir* no és cap derivat, no es forma amb cap sufix ni té derivats. No es tracta tampoc de l'infinitiu d'un verb. Són grafies que cal, simplement, aprendre i recordar.

Quant als infinitius dels verbs, hi ha una regla molt simple. Si l'infinitiu és agut, sempre s'escriu amb *r* final: [*comptar, portar, menjar, haver, voler, poder, sentir, compadir, aplaudir, dar, fer, dir, dur*].

El dubte està quan el verb és pla, quan té l'accent en la penúltima síl·laba: *plànyer, vendre, [témer, cabre]*. Els uns s'escriuen amb *r* i els altres no. Si davant d'aquesta *e* final ja sona una *r* suau, no se n'hi ha de posar cap altra. Però *plànyer* [o *témer*] davant no tenen cap *r*, i com que en tot infinitiu n'hi ha d'haver una, la hi posem al final. L'únic verb que podria oferir dificultats és *córrer*, però aquesta *r* és la doble, no és suau; per consegüent, hem d'escriure l'infinitiu *córrer* amb *r* final. Aquest problema, doncs, tampoc no és una gran dificultat.

* * *

3.6.15. Enllaços vocàlics i consonàntics

Quan dos mots es pronuncien un darrera l'altre sense fer la més petita pausa entre el primer i el segon mot, sabent com la pronunciació de la terminació del primer o bé el començament del segon sofreixen una modificació, en general l'ortografia prescindeix d'aquestes modificacions. Per exemple, pronunciem: *tres*, aïllat, amb una *s* sorda. Però si diem: *tres gossos*, com que la *g* és sonora, la *s* de *tres* es sonoritza.⁵² En *tres homes*, es veu clarament que, en enllaçar-se, la *s* ha canviat de sorda en sonora; és pronunciat així: *trezomes*.

[Més exemples: *dolç o salat (dolzu salat), feix estret (fegestret), despatx obert (despadjobert), mig any (midjany)*.]

Un altre canvi molt freqüent és, per exemple, que un mot que acabi en una vocal neutra, davant d'un mot que comença amb una altra vocal perd aquella vocal final. En *quinze*, aïllat, es pronuncia la *i* i la *e*. Però diem: *quinze anys*, i de *quinze* no pronunciem sinó fins la *z*. No obstant això, l'escriptura conserva la *e*; perquè si haguéssim de posar apòstrof, tot estaria ple d'apòstrofs, i per altra banda, moltes vegades aquestes coses no tenen lloc d'una manera inflexible, sempre. De vegades aquests enllaços depenen de la rapidesa de la llengua. És més senzill això que si volguéssim que l'ortografia estigués calcada de la pronunciació.

Ara, considerant en aquests enllaços fònics l'ortoèpia, convé fixar-se en alguns mots en què una consonant final que és muda quan la paraula està

52. A l'original: Però si diem: *tres cavalls*, o *tres gossos*, com que la *c* o la *g* són sonores, la *s* de *tres* es sonoritza.

aïllada, es fa sensible i es pronuncia quan aquests mots estan lligats amb uns altres que comencen amb vocal. Com en francès. És el cas de la *t* final precedida de *n*. Per exemple, els gerundis tots s'escriuen amb *t* final, la qual no es pronuncia; però en el moment que darrera se li posa un pronom feble que comença amb vocal *-hi, ho-*, la *t* es pronuncia: *anant-hi, veient-ho*. No cal fer observacions respecte a aquests enllaços perquè, a Barcelona i a tot Catalunya, es fan bé generalment.

El mot *sant* s'escriu amb *t* final, la qual, en el mot isolat, a Barcelona no es pronuncia. *Sant Pau*: això, el segon mot, no modifica la pronunciació de *Sant*. Ara suposem que darrera ve *Hilari*: la pronunciació tradicional és de *santilari*; però s'observa la tendència a no fer-la, la qual cosa potser és deguda a la influència castellana. Es recomana que l'enllaç es faci quan cal fer-lo: *Sant Elm* (*santelm*; molts es creuen que el sant és *Telm*), *cent homes* (*centomes*). [Alguns no fan aquests enllaços i es mengen la *t*, i en canvi l'afegeixen *-indegudament*, és clar— en combinacions com *quan és, facin-ho*, que pronuncien *quantés, fàcintu*.]

Una altra paraula és *vint*. *Vint homes*, pronunciat *vintomes*, és millor que no dir *vin homes*, sense la *t*. Igualment, *vint-i-dos* (*vintidós*). Però en canvi és millor dir: *vinotrenta* (escrit *vint o trenta*), *sanonosan* (escrit *sant o no sant*).

Hi ha alguns mots, o expressions, com *quant val?*, *quant és?* En la primera la *t*, davant de consonant, no es pronuncia, però en *quant és?*, davant de vocal, sí. Això ha donat lloc als següents resultats. Examinem aquesta altra parella d'expressions: *on vas?*, *on és?* La pronunciació correcta de la segona és de *onés?*; però fixem-nos en el paral·lisme: com que diem *quantés?*, el *quant* ha encomanat aquesta alternància: *onvàs?* (primfilant més, *ombàs* en català oriental), *ontés?* Per això, alguns deien que *on* s'hauria d'escriure *ont*, però, segons l'ortografia tradicional catalana, *on* no porta *t*. Venia del mot llatí *unde*; en català tragueren la *d* i la *u* es canvià en *o*; en italià originà el mot *andare*, caminar. Inexcusablement, hem de procurar dir: *on és?* Els vicis costen de treure i els nens catalans, per les circumstàncies que tots sabem, els vicis de pronunciació els agafen ben fàcilment.

Un altre cas de contaminació molt curiós. Per paral·lisme amb el gerundi i per influència del francès, molts escriuen una *t* després de la *n* final de la tercera persona del plural de l'imperatiu. Així, p. ex., podem veure *passin* escrit *passint*. En les línies d'autobusos algun rètol deia: *conservint-se els bitllets*. En les terceres persones del plural de l'imperatiu es pronuncia habitualment una *t* davant dels pronoms *hi* i *ho*, la qual en cap cas no ha d'ésser escrita. Així, diem, p. ex., *vàginti* en lloc de *vàgini* (*vagin-hi*), *fàcintu* en lloc de *fàcinu* (*facin-ho*). [La llengua parlada fa una distinció entre *posi-*

n'hi i posin-hi, pronunciades respectivament *pòsini i pòsinti*.] Si diem *passin-ho bé* és perquè això és una frase feta. [En sentit contrari, existeix un defecte de reducció consistent en la pronúncia *am* per *amb* davant un mot començat en vocal: *am el meu germà*, en lloc de *amb el meu germà*. Igualment, *suscripció* per *subscripció*, *transparent* per *transparent*, etc.]

Però això és invencible. La gent està acostumada que hi hagi lletres que no es pronuncien; també, a dir una cosa i no escriure-la, i la nostra no és l'única llengua en què això succeeix. Si la pronunciació és incorregible, l'hauríem de conservar igual. Això que diguem *passin-ho bé* vol dir que abans no pronunciaven la *t* en *passin* seguit de *ho*. (El *passin-ho bé* no és el mateix que una salutació com *bona nit*, que generalment molts la transformen en *bora nit*). En les frases fetes és on queden formes arcaiques. No es deia enlloc d'altra manera, p. ex.: *Déu vos guard*, *Déu ajud*, *adéu-siau*. *Guard*, *ajud*, *siau* són mots que, de fa molts anys, només els hem usats dins d'unes frases fetes com aquestes. Que en fa de temps que no diem *siau* fora de l'expressió de comiat *adéu-siau*!

[Existeixen encara més defectes de pronunciació –que transcendeixen o no a la morfologia–, a més dels que hem examinat fins ara. Així: la substitució, fora del domini valencià i d'alguns punts del Camp de Tarragona, del so de *x* (*xeix*) per *tx* (*txocolata*, *martxa*); l'afegiment d'una *t* a certs mots acabats en *i* (*col·lègit*, *gènit*, *àpit*); la pronunciació, a Barcelona, de la semivocal *i* per *ll* (*tuvaïola*, *ceia*, *fuiola*, *vui*, escrits generalment bé: *tovallola*, *cella*, *fullola*, *vull*); la pronunciació dels mots, dins un dels dialectes, segons les lleis d'un altre. Finalment, algun poeta obliga el lector, per tal de servir el ritme, a fer enllaços incorrectes, especialment sinèresis o falsos diftongs.]

La lletra muda que no es pronuncia en la majoria dels casos en què es troba a fi de paraula, que mai no s'enllaça amb la vocal següent, és la *r* final. Ara, els poetes, quan els convé que la vocal que precedeix la *r* i la vocal inicial del mot següent formin una sola síl·laba, la *r* la suprimeixen; quan convé que en facin dues, llavors la hi posen. Respecte a aquesta supressió de la *r* que fan, actualment hi ha la tendència a condemnar-la: «Que ja se sap que la *r* és muda, que no hi ha necessitat de suprimir-la». Ara diran: «Oh!, si posem la *r* perquè formi dues síl·labes distintes i no la traiem en cas contrari, amb la seva presència constant no se sabrà mai, amb tota seguretat, si la vocal que precedeix la *r* forma síl·laba o no amb la vocal inicial del mot següent».

[Llavors, quan, per exemple, un grup com *pastor i ramat* ha d'ésser pronunciat en quatre síl·labes (*pas-tói-rra-màt*), el poetes fan ús de l'accent circumflex, i això precisament quan el primer mot ha de rebre la seva pronunciació habitual (*pastó*). Semblaria més lògic d'indicar una pronunciació

insòlita (*pas-tó-ri-rra-màt*). Noteu, però, que en el cas en què un mot acabat en vocal (*carbó*) va seguit d'un mot començat en vocal (*encès*), els poetes, adés formen amb les dues vocals una sola síl·laba (*car-bóen-cès* o *car-bón-cès*), adés en fan dues (*car-bó-en-cès*), sense que aquesta diferència prosòdica es tradueixi en una diferència gràfica.]

L'accent circumflex també el fan servir per la rima, per a indicar, inversemblantment, la mudesa de la *r* final en els mots terminats en *r* muda quan hom els fa rimar amb mots acabats en vocal. La moda en versificació és aqueixa:

pastô	cantâ
cançó	italiâ

O sigui, en aquests exemples, supressió de la *r* final de *pastor* i de *cantar* i col·locació d'accent circumflex a la vocal anterior perquè rimi, respectivament, amb *cançó* i amb *italià*, o almenys, pel que fa al segon exemple, així s'ho imaginem. [En realitat, l'origen d'aquesta aplicació del circumflex és en el fet de voler fer rimar *pastor*, *llavor*, etc., amb *plançó*, *carbó*, etc., i amb *candor*, *amor*, etc., amb la qual cosa admeten, en la rima, dues pronúncies en cadascun dels mots *pastor*, *llavor*, etc., i per això suprimeixen la *r* final i marquen la vocal anterior quan aquests mots han de rimar amb *plançó*, *carbó*, etc.]*

El qui ho llegeix ja sap que ha de dir *pastó* i *cantà*, encara que no se suprimeixi la *r*. Però és ben clar que no s'hi val a fer rimar aquestes dues paraules: *cantar* i *italià*, les quals evidentment no constitueixen una bona rima; ni tampoc *pastor* amb *candor*. A més, sembla que en lloc d'indicar amb una grafia especial la mudesa de la *r*, en un mot en què la pronúncia corrent no fa sentir aquesta lletra, seria més natural d'indicar la pronúncia, que hauria d'ésser excepcional, de *pastor* rimant, per llicència poètica, amb *candor*.

* * *

3.7. Apòstrof i guionet: pronoms febles

Sabem perfectament i és ben evident que el mot *quinze* pot tenir dues pronúncies: podem pronunciar *quinze* i podem pronunciar *quin*, amb una *z* que es recolza en la vocal inicial de la paraula següent. El llenguatge pres-

* Vegeu *Converses Filològiques*, núm. 67, 68 i 69.

cindeix d'aquestes *ee* finals, si bé les escrivim. Però hi ha certs mots, com l'acusatiu-datiu de la primera persona singular que en el llenguatge parlat pot tenir quatre formes, i que s'escriuen de forma distinta. Aquestes formes són: *em, m', me, 'm* (reforçada, elidida, plena i reduïda). I en aquest cas sí que l'ortografia assenyala la pronunciació d'aqueixes paraules. Es tracta de la mateixa paraula, de formes de la mateixa paraula. Per això, l'estudi d'aquestes paraules es posa a la morfologia. Es tracta dels següents mots que anomenem pronoms febles, que són:

em	et	es	ens	us	el	els	la	les	li	en	hi	ho
m'	t'	s'			l'		l'			n'		
me	te	se	nos	vos	lo	los				ne		
'm	't	's	'ns		'l	'ls				'n		

Cal advertir, i ho veiem gràficament, que no tots aquests mots són susceptibles d'experimentar modificacions: els pronoms *les, li, hi, ho* són invariables. Tots aquests pronoms inaccentuats, amb els quals podem representar els complements del verb, es col·loquen immediatament al davant o al darrera dels verbs; darrera, només quan el verb està en infinitiu, en gerundi o en imperatiu. [Amb un pretèrit perifràstic, hom pot posar el pronom davant de l'auxiliar o darrera de l'infinitiu: *Li van comprar la casa. Van comprar-li la casa.*]

De les quatre sèries de pronoms febles que hem transcrit abans, la segona és la de la forma elidida. Això vol dir que la paraula amb la qual està enllaçat el pronom comença en vocal, o vocal precedida de la lletra *h*, que no es pronuncia: *m'escolta, t'hauria*. Evidentment que, de les quatre formes que pot tenir el pronom, es tracta d'una forma a<s>sil·làbica: queda reduït a una sola consonant, que és la *m* en el primer exemple. Quan diem *veure'm*, en canvi, el pronom queda reduït també a una *m*, però que es recolza sobre aquesta *e* final, unides totes dues per l'apòstrof d'una manera inversa. Es tracta de dues formes –l'elidida i la reduïda– que realment són distintes.

Sempre que un d'aquests pronoms va seguit d'un verb que comença en vocal o vocal precedida de *h*, doncs, pren la forma elidida: *m', t', s', l', n'*. Però sovint en una oració concorren dos o més pronoms febles; aleshores, quan són dos els pronoms que es troben davant o darrera un verb qualsevol, i el segon pronom és *hi* o *ho*, les formes elidides del primer es mantenen igualment com si precedissin una forma verbal començada en vocal. Davant: *m'hi posaràs, m'ho diu, [l'hi escric, s'ho ha endut, n'hi trobo*. I darrera el verb: *digues-m'ho, posar-m'hi, escrivint-l'hi, creure-s'ho, van donar-m'ho (= m'ho van donar).*]

Respecte a *la*, pronom femení de tercera persona, cal advertir que no s'apostrofa si la paraula següent té la lletra inicial *i* o *u* febles, o precedides de *h*: *la hi veig*, [*la invitava*].

Al costat d'aquestes formes hi ha les formes plenes: *me*, *te*, *se*, *nos*, *vos*, *lo*, *los*, *ne*. S'usen quan van immediatament darrera del verb i aquest acaba en consonant o *u* segona vocal d'un diftong: *mirant-lo*, *mirar-los*, *mireu-me*. Tal com diguérem, els pronoms *les*, *li*, *hi* i *ho* són invariables; [tenen, doncs, una mateixa forma tant davant el verb com darrera: *les compra*, *comprant-les*]. A l'infinitiu, quan se li adjunta qualsevol pronom, es pronuncia la *r* final: *mirar-los*, [*témer-la*, *dir-me*].

Un altre cas és el dels tres *me*, *te*, *se* quan al darrera hi ha un altre pronom, sempre que aquest segon no sigui *hi* o *ho*, en el qual cas revesteixen –com hem vist– les formes *m'*, *t'* i *s'*. Observeu aquesta gradació d'exemples, per ells mateixos prou alligonadors: *em poses això*, *m'ho posa*, *me la poses*, *me'l poses*, *me l'ha posada*, *se us posa*, *se li ha posat al davant*, *se l'hi posa*, *se n'ha posat*, *posa'm*, *posa-m'ho*, *posa-me-les*, *posa-me'n*, *posa-me-n'hi*. Com veieu, davant del pronom *hi*, els pronoms *el* i *en* prenen les formes *l'* i *n'*.

Quan *es* va davant d'un verb que comença en *s*, s'acostuma a substituir per *se*: *se sent*, [*se sol*]. I això, és facultatiu en aquest cas. [Igualment s'usen algun cop, però menys, *me*, *te* i *ne* en lloc de *em*, *et* i *en*, i *vos* en lloc de *us*.]

Alguns dels pronoms febles tenen encara una altra forma, la reduïda: *'m*, *'t*, *'s*, *'ns*, *'l*, *'ls* i *'n*, formes apostrofades al davant, les quals s'usen en dos casos: immediatament darrera del verb, quan aquest acaba en una vocal que no sigui una *u* subjuntiva (*veure'l*, [*mira'ns*, *renta't*, *perdre's*, *porta'ls*, *omple'n*; però *veure-us*, *porta-la*, *escriure-li*, *mira-ho*; *mireu-nos*]); i darrera d'un altre pronom acabat en vocal (*me'l dóna*, [*te'l porta*, *posa-me'l*]), si no és que calgui emprar les formes elidides pel fet de trobar-se en contacte amb un verb començat en vocal o *h* (*me l'escriu*, *se l'estima*, *la n'ha tret*). Però, si el primer pronom acaba en consonant: *us el mireu*, *ens els preneu*, *no ens l'han tornat*, *beguem-nos-el*, *porta'ns-en*.

La combinació dels dos pronoms *el* i *en*, és *l'en* en general i *el n'* davant d'un verb començat en vocal o *h*: *l'en treu*, *el n'hem tret*.*

Quan concorren tres pronoms febles, el tercer influeix en la forma del segon de la mateixa manera que un segon pronom influeix en la forma del primer, i per pura extensió lògica de les indicacions precedents es poden

* Alguns escriptors, però, prefereixen escriure *l'en hem tret* en lloc de *el n'hem tret*, fent excepció o apartant-se de la regla. De la mateixa manera, entre un pronom acabat en *s* i un mot començat en vocal, es troba algun cop usat *en* en lloc de *n'*. Ex.: *ens en anem* (en lloc de *ens n'anem*), *us en ha tret* (en lloc de *us n'ha tret*), *aneu's-en-hi* (en lloc de *aneu-vos-n'hi*).

resoldre tots els casos de combinació de tres pronoms. Exemples: *menjar-se't el pa*, però *menjar-se-te'l*; *menjar-se-us la carn*, però *menjar-se-us-la*; *ens porta el nen al col·legi*, *ens el porta al col·legi*, però *ens l'hi porta*; *se'm coneix*, però *se m'hi coneix*; *ens el posa allí*, però *ens l'hi posa*; *treu-me'l*, però *treu-me-l'en*; *se us posa al davant*, però *se us em posa al davant*; *se me'n riu*, *se'ns el riu*, *se te'l menja*, *se te l'ha menjat*, *se'ns el menja*, *se'ns l'ha menjat*, [*mireu-vos-l'hi*, *trencar-se-li'n*, *posar-li-n'hi*, *vendre-se-m'ho*, *li n'hi posa*, *se me'n dóna*.]⁵³

I fora de petits casos particulars, ja està tot, pel que fa a la morfologia dels⁵⁴ pronoms febles i llurs combinacions. Les formes més generals, quan no es tracta d'aquests casos que hem vist, són les primeres o reforçades: *em*, *et*, *es*, *ens*, *us*, etc.

Una observació per a quan s'han d'usar les terceres i quartes grafies. Totes dues regles tenen una limitació: si el pronom està de tal forma que admet les primeres, s'hi posa. Si diem o escrivim, p. ex., *miri's això*, 's es tracta d'un pronom de la quarta sèrie o reduïda; en canvi, *miri-s'ho* ho hem d'escriure d'acord amb la segona o elidida, unit amb un *ho* invariable. Hi ha certs casos que no entren dins d'aquesta regla: en un verb pronominal, com p. ex. *mirar-se* [o *anar-se'n*], darrera de la primera i de la segona persones del plural de l'imperatiu (o d'algun altre temps) podem dir: *mirem-nos-ho*, *mirem-nos-el*, *mireu-vos-ho*, [*anem-nos-en*, *aneu-vos-en*], d'acord amb la regla. Com que acaben en consonant i en *u* subjuntiva, els correspon forma plena. Però en el llenguatge parlat hom diu, bastant correntment, *miremzo*, *mirènzèl*, *mireuzo*, [*anemzen*, *aneuzen*], i s'admet, si es vol, d'escriure *mirem's-ho*, *mirèm's-el*, *mireu's-ho*, [*anem's-en*, *aneu's-en*]. O sigui que hom s'aparta de la regla, reduint el pronom *nos* o *vos* a llur última lletra, a 's, quan a la combinació d'ells amb el verb ve a adjuntar-se un segon pronom (*ho*, *hi*, *en*, *el*); queda escurçada d'una síl·laba i esdevé plana. No cal dir que les formes més correctes, les més literàries, són aquelles primeres: *mirem-nos-ho*, *mirem-nos-el*, *mireu-vos-ho*, [etc.].

L'element 's de les segones combinacions que hem vist –reduïdes– es pronuncien *z*, com tota *s* final de mot en enllaçar-se amb la vocal inicial de la paraula següent. *Mirem-s'ho*, en lloc de *mirem's-ho*, ja ho diu algú. També hi ha qui⁵⁵ ho escriu. El qui escriu això ni té orelles, ni sap el valor que tenen

53. Hem afegit el claudàtor inicial a partir de l'acarament del text publicat amb el text mecanografiat conservat.

54. A l'original: del

55. A l'original: que

les lletres en català i, a més, no sap de gramàtica. Escrivint-ho així, -s', és un pronom reflexiu de tercera persona i, com és natural, no pot adjuntar-se a una primera ni a una segona persona. [És tan inadmissible com si, per exemple, substituïssim *asseu-te* per *asseu-se*. Ni tan sols es considera, en aquella substitució escrita, que la grafia *se* no correspon a la pronúncia *ze*!]

De *mirem-nos-el* i *mireu-vos-el* n'ha sortit, doncs, *mirem's-el* i *mireu's-el* (pronunciats *mirènzsel* i *mirèuzsel*). D'aquestes combinacions hom ha tret, per falsa substracció del segon pronom (que hom ha cregut ésser *l*), *mirem-ze* i *mireuze*, que són les formes amb què la llengua parlada sol substituir les combinacions *mirem-nos* i *mireu-vos*, per reemplaçament dels pronoms *nos* o *vos* per la síl·laba *ze*. En la llengua escrita han donat lloc a les grafies *mirem-se* i *mireu-se*: simplement absurdes, com les que hem vist anteriorment en afixacions de dos pronoms.*

També podem trobar els dos pronoms *nos* i *vos* canviats en *se* darrera l'infinitiu, i ja en el llenguatge vulgar existeixen combinacions com *miran-ze* per *mirar-nos* i *mirauze* per *mirar-vos*, la qual cosa explica les grafies errònies corresponents. Igual que en els casos anteriors de l'imperatiu, aquí també la síl·laba *ze* ha estat identificada amb el pronom reflexiu (*mirauze* escrit *mirau-se*); però, a més, fins la mateixa forma verbal ha estat afectada per⁵⁶ la falsa interpretació del *ze*, i es pot veure *miran-ze* (per *mirar-nos*) escrit *mirant-se*, o sigui, la *n* del pronom ha estat atribuïda al verb, i l'infinitiu, convertit en un gerundi!

En les expressions *vet ací* o *vet aquí*, *heus ací* o *heus aquí*, als components *vet* i *heus* hi podem adjuntar pronoms febles: *vet-lo ací*, *heus-lo aquí*, etc. Havent estat tractada, en la llengua parlada, la *t* de *vet* com si fos el pronom de segona persona (*ve't*), això ha donat lloc a combinacions com *veu-te'l*, *veu-te-la*, *ve-te'n*; *ve-li aquí*, etc., amb tractament de *vostè*; *ve-us aquí*, etc., amb tractament de *vós*.

Veiérem que en les combinacions d'un infinitiu acabat en *r* i un pronom feble, la *r* final de l'infinitiu es pronuncia davant del pronom sufixat. Quan volem afixar un pronom feble darrera d'una forma verbal terminada en consonant o en *u*, cal tenir present i recordar que la unió mitjançant un guionet de la forma plena del pronom (*me*, *nos*, etc.), a la forma verbal inalterada (*portar*, *anar*, *dir*, *digues*), dóna sempre la forma correcta de la combinació verb + pronom (*portar-los*, *anar-hi*, *dir-los-ho*, *digues-me*); i de les reduïdes (*'l*, *'ls*, *'ns*, etc.), darrera un verb terminat en vocal altra que *u* (*porta'l*, *mira'ls*, *diguí'ns*). En alguns casos, raríssims, l'aplicació de la primera

* Vegeu *Converses Filològiques*, núm. 128.

56. A l'original: por

part de la regla dona combinacions que, si bé correctes, són d'ús difícil (si hom no vol pronunciar-les anòmalament): *fuij-hi, rep-ho, mor-te*.

Però al costat d'aquestes combinacions més, o estrictament, correctes, la llengua parlada sovint modifica el verb en afixar-li un pronom. Així, l'infinitiu perd habitualment la seva *r* final: quan se li adjunta algun dels pronoms⁵⁷ *nos, vos* i *los* seguits d'un segon pronom, i quan termina en *er* inaccentuat, qualsevol que sigui el pronom sufixat. Ex.: hom canvia *portar* en *portà* (*portà'ls, portà'ns-el*), *anar* en *anà* (*anà-hi, anà'ns-en*), *dir* en *di* (*di'ls-ho*); i diu *coneix'e'la, estrenye'l, vence'ns*, en lloc de *conèixer-la, estrènyer-lo, vèncer-nos*. O reemplaça, sense modificar el verb, la forma plena del pronom per una forma reduïda o reforçada: *nos* per *'s* en *anem's-en*, en lloc de *anem-nos-en*, etcètera (com ja hem vist anteriorment); i *nos* per *ens* en *veient-ens* i *digueu-ens-ho*, en lloc de *veient-nos* i *digueu-nos-ho*; *los* per *els* en *veient-els* i *digueu-els-hi*, en lloc de *veient-los* i *digueu-los-hi*, etc.

Aquests fets del llenguatge corrent formen part de la tendència general a reemplaçar les formes plenes per les reforçades o reduïdes, la qual tendència es manifestà primerament al català modern de Barcelona en les combinacions davant el verb, i després i anàlogament,⁵⁸ darrera les de verb i pronom. Així: *ens veu, us pago, el conec; porta'ns-el, no porta'ns-lo; compra'ls-en, no compra'ls-ne*. També s'ha manifestat aquella tendència: darrera un infinitiu en *r*, deixant caure aquesta *r* (*anà'ns-en* en lloc de *anar-nos-en, coneix'e'ls* en lloc de *conèixer-los*); darrera una forma d'imperatiu en *m* o *u* (*anem's-en* en lloc de *anem-nos-en, aneu's-en* en lloc de *aneu-vos-en*); en les nombroses combinacions en *ze* (*dinze* en lloc de *dir-nos, estimemze* en lloc de *estimem-nos*); i en l'ús, darrera un verb terminat en consonant o *u*, de combinacions com *digueu-ens-ho* (i àdhuc *digueu'ns-ho*) en lloc de *digueu-nos-ho, digueu-els-hi* (i àdhuc *digueu'ls-hi*) en lloc de *digueu-los*, i així mateix *veient-els, veient-ens*, etc., en lloc de *veient-los, veient-nos*, etcètera, d'una forma totalment incorrecta i que caldria evitar.

Amb la tendència anotada, doncs, la llengua parlada evita, com hem vist, les combinacions esdrúixoles fetes amb l'infinitiu i dos pronoms sufixats (*portar-nos-el portà'ns-el*); també ometent la *r* de l'infinitiu i afixant a aquest les formes reduïdes *'ns, us, 'ls* en lloc de les plenes, i així mateix evita les que són fetes amb l'imperatiu, en primera i segona persona del plural, reduint *nos* i *vos* a *'s* (*mireu-vos-el, mireu's-el*). Però les formes més correctes són sempre les obtingudes per l'aplicació de la regla, sense reducció de cap mena ni substitució per les formes reforçades.

57. A l'original: dels pronom

58. A l'original: analògament,

El reemplaçament de les formes plenes *nos, los, lo*, etc., per les formes reforçades *ens, els, el*, etc., sembla sobretot freqüent darrera la segona persona del singular de l'imperatiu dels verbs regulars de la segona i tercera conjugacions, o sigui, en què la dita segona persona singular termina en consonant (*cull, estreny, llegeix, romp, venç, perd, rep*) i la tercera presenta el radical pur (*culli, estrenyi, llegeixi, rompi, venci, perdi, rebi*). Llavors, aquella segona persona del singular pot revestir davant dels pronoms sufixats una segona forma, treta de la tercera canviant la terminació *i* en *e* (*culle, estrenye, llegeixe, rompe, vence, perde, rebe*). Així, és molt corrent sentir dir *culle'l, estrenye'l, llegeixe'ls, rompe't el cap*, en lloc de *cull-lo, estreny-lo, llegeix-los, romp-te el cap*. Però aquí l'existència de formes reforçades és aparent, puix que en aquest cas la *e* de les «terminacions» *el, els, et*, etc., pertany al verb, com ho prova que apareix igualment davant dels pronoms *la, les, li*: *culle-la, llegeixe-les, rompe-li el cap*, etc., en lloc de *cull-la, llegeix-les, romp-li el cap*, etc. Cal evitar en la llengua escrita aquestes formes d'imperatiu en *e*, de les quals no són potser tolerables sinó *more* i davant de *hi* i de *ho*, *fuge, rebe* i anàlogues, amb què s'eviten combinacions com *mor-te, fuig-hi, rep-ho*, etcètera.

També són admissibles, almenys en l'estil familiar, al costat de les formes pures o literàries, formes del tipus de *porta'ns-el, coneixe-lo, anem's-en*. Però, en la majoria dels casos, les combinacions que constitueixen una negació o incompliment de la regla no són en absolut admissibles; generalment, la llengua escrita les rebutja.

Hi ha, encara, un grup de verbs en què la segona persona singular de l'imperatiu, en *es*, perd habitualment la *s* final davant dels pronoms afixats. Ex.: *digue-li*, en lloc de *digues-li*; *vulgue-ho*, en lloc de *vulgues-ho*. En general, també cal evitar-ho. Contràriament, les terceres persones del plural de l'imperatiu de tots els verbs fan sentir una *t* davant dels pronoms *hi* i *ho*, la qual en cap cas no ha d'ésser escrita: *vagin-hi, facin-ho*, pronunciats *vàginti, fàcintu*. Naturalment que això també cal corregir-ho, en el sentit d'adaptar la pronunciació a l'ortografia.

Davant els pronoms *hi* i *ho* el verb pot experimentar una altra modificació: la vocal neutra final d'un verb pot elidir-se dient, p. ex., *vençu* en lloc de *venceu* (*vence-ho*), *porti* en lloc de *pòrtai* (*porta-hi*). És fàcil de veure, en el primer exemple, que *vençu* no és la combinació correcta *venç-ho*, que sonaria *venzu*, sinó la combinació *vence-ho*, amb elisió de la *e* o vocal neutra davant la vocal del pronom afixat.

* * *

3.8. Altres usos de l'apòstrof i del guionet

[Fins aquí, hem vist l'ús de l'apòstrof i del guionet a les combinacions de pronoms i de verb i pronom. L'apòstrof⁵⁹ és emprat també en certes combinacions de l'article definit i la preposició *de* amb mots següents. Quan l'article *el* i la preposició *de* van davant d'un mot començat en vocal o *h*, s'escriuen *l* i *d* i s'hi uneixen mitjançant un apòstrof: *l'aire, l'home, d'avui, d'or*. L'article femení *la* davant d'un mot començat en vocal o *h* és reemplaçat per *l'*: *l'aigua, l'heroïna, l'Índia, l'única*.

Però davant d'un mot començat en *i* semivocal, l'article *el* no s'apostrofa: *el iode, el hiatus*. En canvi, sí que es fa davant d'alguns mots manllevats com *snob*, pronunciat *esnob*, i *smòking*, pronunciat *esmòquing*: *l'snob, l'smòking*. També davant de *u* i de *onze* representats per xifres; *l'11 de setembre, l'1 de maig*.

Pel que fa referència a l'article femení, quan la paraula següent comença en *i* o en *u* àtones precedides o no d'una *h*, no s'apostrofa: *la idea, la història, la unió, la humanitat*. També s'usa la forma *la* en els casos, rars, en què la pronunciació, o la necessitat d'evitar una confusió, ho exigeix: *és la una, la ira, la host, la e i la o, la anormalitat, la asimetria, etcètera*.

Noteu que l'article *el* no admet l'apòstrof prepositiu, o sigui que no s'apostrofa mai amb la paraula anterior. No podem escriure, doncs: *que'l dia*, o *però'l que dius*; sinó *que el dia*, o *però el que dius*.

El guionet, a més de l'ús que n'hem vist, és emprat en la separació de síl·labes a l'acabament de ratlla. En aquest cas cal tenir present:

a) Que els dígrafs *ss, rr, ll, ix, tx, tj, i tg*, que representen un sol so cadascun i que sembla que haurien d'ésser indivisibles, han d'ésser dividits o separats. Així, a final de ratlla no es partirà *fa-ixa, ca-rro, ma-ssa*, sinó *fai-xa, car-ro, mas-sa*.

b) Que els prefixos *an-, con-, en-, in-, des-, ex-, sub-, trans-*, essent síl·labes, són indivisibles i cal respectar llur integritat. Així, els mots següents es partiran com indiquem: *an-èmia, con-hort, en-asprar, in-animat, des-eixir, ex-ànime, sub-altern, trans-atlàntic*.

c) Els pronoms *nosaltres* i *vosaltres* es partiran *nos-altres* i *vos-altres*.

Les combinacions de mots que tenen la força d'un sol mot (substantiu, adjectiu, etc.), són escrites, adés com si fossin un mot simple, ço és, sense

59. A l'original: L'apòstrof

establir cap separació entre llurs elements components (*capgirar*), adés deixant llurs components completament separats l'un de l'altre (*argent viu*). D'una manera general, d'aquests dos procediments d'escriptura dels mots compostos, el primer és l'adoptat per als compostos sintètics (*portamonedes*, *lligabosc*, *camacurt*, *carafaixat*, *capficar*, *carvendre*); així com els compostos el primer element dels quals és una partícula: *contradir*, *sobreeixir*, *mala-gradós*, *besavi*); i el segon, per als compostos paratètics (*cap gros*, *porc senglar*, *mestre de cases*, *blat de moro*, *cirera d'arboç*), posat que entre llurs components no s'hagi operat una soldadura com, per exemple, en *aiguardent*, *vinagre* o *parenostre*.

Hi ha, encara, un tercer procediment d'escriptura dels mots compostos, consistent a intercalar un guionet entre llurs elements components (cp. en francès *cerf-volant*, *eau-de-vie*), el qual és avui correntment usat pels escriptors, sia per marcar gràficament l'existència d'un compost paratètic sense haver de recórrer a la fusió completa de llurs components (*cap-gros*, *mal-de-cap*), sia per isolar els components d'un compost sintètic a fi de retre'n la composició més aparent, facilitar-ne la lectura, la comprensió, etc. (*barbaros*, *cor-dur*), sia en fi per prefixar certs mots, com *pseudo*, *vice*, *sots*, etc. (*pseudo-apòstol*, *vice-president*, *sots-diaca*)*.

Com a resum dels casos en què s'intercala un guionet entre els components d'un mot compost, direm que aquell és emprat:

a) Entre els dos elements dels mots compostos d'un verb i un substantiu o d'un substantiu i un adjectiu o participi, quan el primer element acaba en vocal i el segon comença en *r*, *s* o *x*: *busca-raons*, *cerca-renyines*, *escanya-rals*, *estaca-rossí*, *guarda-rodes*, *penja-robes*, *salta-regla*, *agafa-sants*, *esclata-sangs*, *estronca-sang*, *gira-sol*, *para-sol*, *pica-soques*, *punxa-sàrries*, *roda-soques*, *toca-son*, *escura-xemeneies*; *barba-ros*, *cara-rodó*, *barra-sec*, *cama-sec*; *boca-rugat*, *penya-segat*; *anca-rossegant*. Així mateix: *mà-llarg*, *pèl-ras*, *pèl-blanc*, *cor-dur*, *cor-robot*.

b) En compostos de dos adjectius del tipus *històrico-arqueològic*: *físico-matemàtic*, *físico-químic*, *plano-convexa*, *còncavo-convexa*, *anglo-saxó*, *austrò-hongarès*, *hispano-americà*, *greco-llatí*, etc. També *sord-mut*. Excepcions: *coxofemoral*, *fibrovascular*, *gastrointestinal*, *labiodental*, *linguopalatal*, *electromagnètic*, *mineromedicinal*, *jocoseriós*, *anterolateral*, *posteroexterior*, etc.

c) Darrera els⁶⁰ prefixos *pseudo-*, *sots-*, *vice-*, *ex-*, *pre-*: *pseudo-apòstol*, *pseudo-derivat*, *pseudo-màrtir*; *sots-diaca*, *sots-inspector*, *sots-arrendar*; *vice-president*, *vice-rector*, *vice-secretari*; *ex-president*, *ex-rector*, *ex-diputat*, així

*Vegeu, a la Gramàtica Pòstuma de Pompeu Fabra, el capítol sobre Composició (152 al 164).

60. A l'original: el

com en *ex-libris*, *ex-vot*; *pre-romà*, *pre-rafaelita*, *pre-santificat*. En les paraules *pro-sector*, *pro-sil·logisme*, *no-res* substantiu, *quasi-contracte*.

d) En els mots indicadors de nombres, entre *cent*, *centes* i la paraula que indica el nombre de centenes, i entre les paraules que indiquen les desenes i les unitats: *dos-cents*, *quatre-cents*, *vint-i-cinc*, *quaranta-sis*, *tres-cents*, *seixanta-vuit*.

e) En els mots: *abans-d'ahir*, *després-demà*, *després-ahir*;
poca-pena, *poca-roba*, *poca-solta*, *poca-vergonya*;
cap-i-cua, *plats-i-olles*, *vetes-i-fils*;
corre-cuita, *cuïta-corrents*;
mata-degolla, *suca-mulla*, *adéu-siau*;
nord-est, *nord-oest*, *sud-est*, *sud-oest*;
bum-bum, *gara-gara*, *gori-gori*, *leri-leri*, *poti-poti*, *rau-rau*, *nyeu-nyeu*,
nyic-nyic, *rum-rum*, *zub-zub* i anàlegs;
baliga-balaga, *banzim-banzam*, *cric-crac*, *nyic-nyac*, *trip-trap*, *tarit-tarot*,
xip-xap, *zig-zag* i anàlegs;
cloc-piu, *cori-mori*, *tal·là-tal·lera*.]

* * *

4. MORFOLOGIA

4.1. Flexió nominal

Passem a la formació del femení i a la del plural.

4.1.1. *El gènere en els noms*

Referent al gènere, no insistirem ara en les faltes que es cometen, per influència del castellà, en el gènere d'alguns mots, i tampoc en els noms que tenen dos gèneres, amb significació diferent.

[Hi ha alguns substantius que són masculins en català i femenins en castellà, i viceversa. Generalment no hi ha cap dificultat a atribuir correctament a cada nom el gènere que li correspon. Però hi ha un petit grup que sovint origina confusions: *el costum la costumbre*, *el pendent la pendiente*, *el senyal la señal*, *el llegum la legumbre*, *el corrent la corriente*, *el compte la cuenta*, *l'avantatge la ventaja*, *els afores las afueras*, *l'escafandre la escafandra*; *la resplendor el resplandor*, *les postres el postre*, *l'anàlisi (f.) el análisis*, *una àgape un ágape*.

Els mots castellans *punte*, *calor*, *aroma*, *azúcar*, poden ésser emprats

com a masculins i com a femenins. En català, *pont* i *sucre* són sempre masculins; *calor* i *aroma*, sempre femenins. Quant al mot *calor*, erròniament hom l'acostuma a fer bigènere, distingint la calor solar (femení) de la produïda per ebullició o per un altre mitjà (masculí); però en tots els casos ha d'ésser femení. Hi ha mots castellans que no s'usen sinó com a masculins, que en català gaudeixen d'ambdós gèneres: *honor*, *valor*, *favor*.

Hi ha mots castellans d'un sol gènere i de dos sentits, la traducció catalana dels quals expressa, pel gènere que pren, l'un o l'altre sentit. Així, a *el fin* corresponen *el fi* (objecte o propòsit) i *la fi* (acabament); a *el sueño*, *el son* (acció o manera de dormir) i *la son* (sensació que mou a anar a dormir). Inversament, a mots catalans de doble significació corresponen de vegades mots castellans que pel gènere diferencien el sentit. A *el front* corresponen *el frente* i *la frente*; a *el dot*, *el dote* i *la dote*.

Tenim, encara, en català: *el llum* (aparell que il·lumina) i *la llum* (claror produïda); *el vall* (excavació, especialment al voltant d'una muralla) i *la vall* (espai entre muntanyes); *el canal* i *la canal*; *el planeta* i *la planeta*.

Admeten els dos gèneres, amb una mateixa significació, el substantiu *mar* i un cert nombre d'abstractes en *-or* (masculins en el llenguatge corrent) com *amor*, *dolor*, *error*, *fulgor*, *vigor*, *candor*, a més d'algun altre que hem indicat anteriorment.]

4.1.2. La formació del femení

Examinant parelles de mots com p. ex. *pastor pastora*, *vell vella*, deduïm –i així succeeix en la gran majoria dels casos– que els femenins es diferencien dels masculins respectius per la sola addició d'una *a*. En mots acabats fonològicament en vocal neutra, el masculí s'escriu, p. ex., *negre*, i el femení *negra*. De *meu*, evolutivament, n'han sortit *mia*, *meua*, *meva*.

Adjectius d'una sola terminació: *breu*, *gran*, *igual*, *capaç*. Aquests dos darrers, per paral·lelisme amb adjectius de dues terminacions com *verd-a*, *fort-a*, han donat les formes vacil·lants *iguala* i *capaçà*. Aquestes oscil·lacions entre una forma idèntica a la masculina i una altra amb la desinència *a* són cada dia menys freqüents.

Contràriament, en alguns adjectius hom ha anat preferint la forma en *a*. Per exemple: *comú*, *comuna*; *cortès*, *cortesa*; *covard*, *covarda*; *gris*, *grisa*. Observeu: *edat mitjana*, que alguns diuen *edat mitja*.* Recordem el francès *grand'mère*.

* Vegeu Gramàtica Pòstuma, del 29 al 32.

[Estenent-nos una mica més, direm que la formació del femení obeeix a les següents regles:

a) Un nombre considerable de mots masculins formen el femení amb la simple addició d'una *a*: *fill filla, senyor senyora, gat gata*.

b) Quan el nom masculí és un mot agut acabat en vocal, el femení es forma amb l'adjunció de la partícula *-na*: *cosí cosina, minyó minyona*.

c) Alguns masculins aguts acabats en *t* fan el femení canviant la *t* en *d* i afegint una *a*: *nebot neboda, cabrit cabrida*.

d) En alguns mots acabats en *s*, en formar el femení cal tenir present, a més, l'adjunció d'una altra *s*: *gos gossa, rus russa*.

e) En un bon nombre de mots masculins, el femení és format amb l'addició del sufix *-essa*: *abat abadessa, comte comtessa, sastre sastressa, poeta poetessa, jutge jutgessa, metge metgessa*.

f) En d'altres mots, el femení es forma canviant la terminació *-or* per *-riu*: *actor actriu, emperador emperadriu, institutor institutriu*.

g) Alguns noms masculins acabats en *u* precedida de vocal, formen el femení canviant la *u* per *v*, ultra l'addició de *a*: *jueu jueva, hereu hereva*.

h) Alguns altres formen el femení amb l'addició de la terminació *-ina*: *gall gallina, heroi heroïna*.

i) I en d'altres, la formació del femení s'obté canviant la *e* final per *a*: *sogre sogra, mestre mestra, deixeble deixebra, alumne alumna*. Entren en aquest grup tots els adjectius qualificatius que acaben en *ble*.

Als adjectius acabats en *-leg* corresponen formes femenines en *-loga*: *anàleg anàloga, homòleg homòloga*. Les formes femenines dels adjectius *boig, roig, mig, lleig* són *boja, roja, mitja, lletja*; les dels adjectius *inic, oblic, propinc, ventríloc*, són *iniqua, obliqua, propinqua, ventríloqua*; les de *nul, tranquil*, són *nul·la, tranquil·la* (o *tranquilla*).

Si bé els adjectius terminats en *au, eu, iu, ou*, canvien generalment la *u* en *v* davant de la terminació *a* (*blau blava, nou nova*), en alguns dels acabats en *eu* la forma femenina acaba en *ea*, i en un curt nombre d'adjectius en *eu, iu*, acaba en *eua, iua*: *uropeu europea, plebeu plebea; garneu garneua, geliu geliua*.

Els adjectius *cru*, derivat *escrú*, i *nu*, tot i acabar en vocal forta, tenen com a formes femenines *crua, escrua* i *nua*.

Si la forma masculina d'un adjectiu⁶¹ de dues terminacions acaba en *o*, també canviant aquesta *o* en *a* –com en el cas d'acabar en *e*– s'obté la forma femenina: *flonjo flonja*. En els altres adjectius de dues terminacions, per a obtenir la forma femenina cal afegir la terminació *a* a la forma masculina

61. A l'original: ajectiu

(*car, cara*), la qual sofreix en alguns casos modificacions, com les que hem indicat primerament o d'altres de caràcter més general: *mut muda; ple plena; tebi tèbia, seriós seriosa; groc groga, cec cega; adequat adequada, polit polida; gras grassa, espès espessa*.

Els adjectius d'una sola terminació són:

Els terminats en *a* àtona (*agrícola, hipòcrita*); la major part dels terminats en *e* àtona (*amable, notable, rude*), els terminats en *-aç, -iç, -oç* (*capaç, feliç, atroç*), els quals fan el plural en *-os* o en *-es*, segons el gènere; la major part dels terminats en *al, el i il* (*igual, cordial, fidel, rebel, humil, dèbil*); la major part dels terminats en *ar* i els terminats en *-erior* (*circular, vulgar, superior, exterior*). Així mateix *millor, pitjor, major, menor, tricolor, unicolor*.

La major part dels acabats en *-ant* i *-ent*: *abundant, elegant, evident, bullent*. Hi ha, però, un nombre bastant considerable d'adjectius en *-ent* de dues terminacions: *atent, content, cruent, lent* i els acabats en *lent*: *calent, dolent, valent, corpulent, feculent, fraudulent, macilent, pulverulent, purulent, somnolent, suculent, violent, virulent*, etc., tret de *pestilent, repel·lent, excel·lent* i *equivalent*, els quals són invariables.

Els adjectius *gran, suau, breu, lleu, greu, afí, sublim, mat, miop, núvol, màrtir, púber, àrab, partípic, hindú* i algun altre.

Són vulgars, i cal evitar, formes com *bullenta, coenta, lluenta, pudenta, roenta, eleganta, amarganta, decenta, obedienta, exigenta, tibanta, picanta*. Inversament, a vegades hom diu *situació violent, noia opulent*, en comptes de *situació violenta, noia opulenta*. També són usades bastant, incorrectament, com a formes femenines, *feliça, capaça, iguala, principala, fàcila, dòcila, difícil, útila, fràgila*, i, encara pitjor, *gris (una vida gris), cortès (una dona cortès), comú (una opinió comú), marroquí (la població marroquí)*.

4.1.3 La formació del plural

Per regla general, el plural dels noms i dels adjectius qualificatius es forma afegint una *s* al singular: *pare, pares; avi, avis; carro, carros; ritu, ritus; adob, adobs; fred, freds; raig, raigs; camp, camps; sumand, sumands; carn, carns; ample, amples; fort, forts*.

Els noms acabats en *a* formen el plural canviant aquesta terminació en *es*: *casa, cases; noia, noies; orella, orelles; problema, problemes*. Els noms acabats en *ga, ca, gua, qua, ça* i *ja* fan el plural respectivament en *gues, ques, gües, quès, ces* i *ges*: *farga, fargues; oca, oques; llengua, llengües; pasqua, pasqües; força, forces; platja, platges*.

La gran majoria dels noms acabats en vocal forta formen llur plural afe-

gint ns al singular: *pa, pans; capità, capitans; volcà, volcans; vi, vins; raó, raons; pressió, pressions; genuí, genuïns*. Hi ha tanmateix un nombre considerable de noms acabats en vocal forta que formen el plural afegint simplement una *s*: *baixà, boà, lilà, mamà, mannà, paixà, panamà, papà, taranà, xa, sofà, cafè, te, mercè, oboè, fe* (femení), *clixé, consomé, puré, peroné, ximpanzé, jaqué, quinqué, matiné, pagaré, bisturí, espahí, esquí, hurí, domínó, fricandó, landó, tortó, ambigú, cautxú, grisú, menú, tissú*. També els noms de les lletres (*a, be, ce*, etc.), els de les notes musicals (*do, re, mi*, etc.) i els mots invariables usats com a substantius (*perquè, sí, però*, etc.).

Els noms masculins acabats en *ç* formen el plural afegint *os*: *braços, arboços, esquinços*. Però els femenins, afegint *s*: *calçs, falçs*.

Els noms masculins aguts i els monosil·làbics acabats en *s* formen generalment el plural afegint *os*: *gas, gasos; avís, avisos; paradís, paradisos; repòs, reposos; obús, obusos*. Molt sovint, la *s* final del singular es dobla en la formació del plural: *nas, nassos; matalàs, matalassos; pastís, pastissos; terròs, terrossos*. Recordem que *cas, gimnàs, país* i *matís* fan *casos, gimnasos, països* i *matisos*.

Els noms plans i esdrúixols acabats en *s* són invariables, com *divendres, llapis, nimbus, porus, òmnibus*. Ho són igualment els femenins: *la pols, les pols*; i *temps, fons, reps, plus, bis, dilluns, dimarts, dijous*.

Dels noms acabats en *x* pronunciada *cs*, els masculins aguts, o d'una síl·laba, prenen *os* en el plural; els altres solament una *s*: *crucifix, crucifixos; sufix, sufixos; reflex, reflexos; índex, índexs; apèndix, apèndixs; esfinx, esfinxs*.

Els noms acabats en *x* palatal prenen *os* en el plural: *calaix, calaixos; peix, peixos; guix, guixos; despatx, despatxos*. Però *matx* (de l'anglès *match*) fa *matxs*.

Els noms aguts, o d'una síl·laba, acabats en *ig* formen el plural afegint una *s* al singular: *gaig, gaigs; passeig, passeigs; desig, desigs; goig, goigs; rebuig, rebuigs*. El nexes *aigs, eigs*, etc., són pronunciats *atx, etx*, etc., o bé *aits, eits*, etc.

Els noms acabats en *sc, st, xt* formen el plural amb l'addició⁶² de *os*: *bosc, boscos; test, testos; pretext, pretextos* (no *pretextes*!). També és permès de fer aquests plurals amb la simple addició d'una *s*: *boscs, tests, pretexts*. Els femenins acabats en *st* afegeixen només una *s*: *post, posts; host, hosts*.

Els adjectius qualificatius formen el plural segons les mateixes regles que els noms substantius:

a) Addició d'una *s*: *ample, amples; exigu, exigus; net, nets; exempt, exempts; profund, profunds; flonjo, flonjos; cru, crus; nu, nus; roig, roigs*.

62. A l'original: l'adició

b) Canvi de *a* en *es*: *agrícola, agrícoles; idiota, idiotes; ampla,*⁶³ *amples; seca, seques; ambigua, ambigües; dolça, dolces; roja, roges.*

c) Addició de *ns*: *bla, blans; pla, plans; serè, serens; bo, bons; dejú, dejuns.*

d) Addició de *os*: *dolç, dolços; feliç, feliços; cortès, cortesos; gras, grassos; espès, espessos; prolix, prolixos; baix, baixos; gavatx, gavatxos; fosc, foscos; trist, tristos; mixt,*⁶⁴ *mixtos.* Els acabats en *sc, st, xt* també poden fer el plural afegint simplement una *s*. Els adjectius d'una terminació en *ç* tenen, a més del plural masculí en *ços*, un plural femení en *ces*: *capaç, capaços, capaces.* Recordem els plurals de *dur i senar; durs i senars*, no *dusos i senassos.*]

4.2. Vacil·lacions i alternances

Fixem-nos, com a exemple de singular terminat en vocal forta, en el mot *camí* i en el seu plural *camins*, i en els derivats com *caminet, caminar*, etc. No costa de veure una mena d'alternància; el radical no és invariable com diu la gent, i no és exageradament rar de sentir dir *camís* com a plural. En el singular ha caigut la *n*. En canvi, en els mots que tot i acabar en vocal forta formen el plural afegint solament una *s*, com *sofà i robí*, si els atribuïm com a plurals *sofans i robins*, això sí que és inventat. Són formes anàlogues en concurrència. Si no hi haguessin aquestes divergències no hi hauria morfologia: la gent ha de saber quina és la forma bona de les dues concurrents.

Un fenomen semblant s'esdevé amb els verbs de la tercera conjugació. D'aquests verbs n'hi ha de dues categories: els en *ir* purs (*dormir: dorm*) i els que prenen l'increment *eix*, entre la terminació i el radical, en certes persones de l'imperatiu i dels presents d'indicatiu i de subjuntiu (*florir: floreix, patir: pateix*). En aquests verbs, doncs, ocorre moltes vegades que un mot passa d'una categoria a l'altra. Essent els que presenten l'increment *eix* els més nombrosos i posseint un model de conjugació còmode, es comprèn que en molts verbs primitivament purs hagin pogut néixer per analogia formes en *eix* que, posades en concurrència amb les pures, hagin acabat eliminant-les. Així, *cobreix* reemplaçant *cobre*, *menteix* reemplaçant *ment*, *teixeix* reemplaçant *tix*. Alguns en lloc de *cull* diuen *culleix*, i també *esculleix* substituint *escull*, i *bulleix* substituint *bull*. (Compareu amb el francès *is: vêtis.*)

Essencialment no es pot dir que una forma és millor que l'altra. També

63. A l'original: *ample*,

64. A l'original: *mitx*,

en castellà alguns diuen *cabo* en lloc de *quepo*, per exemple. Inversament als casos indicats abans, els mots castellans *presume*, *acude*, etc., poden provocar la substitució d'un *presumeix*, *acudeix*, etc., per un *presum*, un *acut*, etc. La llengua actua de garbelladora i un verb determinat passarà o pot passar d'irregular a regular. Són convencions, que no deixen de tenir importància. D'altra manera hi hauria un caos. Sentir dir *bulleix* no hauria d'adquirir més importància si ho considerem simplement com a dialectal. En tota llengua hi ha un cert nombre de vacil·lacions i, finalment, després d'un cert temps de concurrència o lluita d'una forma nova amb l'antiga, una de les dues acaba per desaparèixer. És clar que només es tolera la vacil·lació mentre no hi ha cap raó per a decantar-se decididament a favor d'una de les⁶⁵ dues formes oposades.

* * *

A causa de certes tendències, es produeixen vacil·lacions entre formes que signifiquen exactament el mateix, i encara, la llengua literària, d'aquestes formes, n'accepta unes en perjudici de les altres. Per exemple, hi ha adjectius de dues terminacions, com *vell-vella*, que sempre en català és un mot atributiu. En canvi, *gran* té una sola forma per al masculí i el femení. Des del principi de la llengua hi ha dues categories d'adjectius atributius: d'una terminació i de dues. N'hi hauria prou a<mb> constatar això, i fins ho podríem admetre sense més comentaris; és un fet de l'idioma i no caldria escatir més.

En la immensa majoria dels casos, la forma femenina idèntica a la masculina és la correcta, i ella ha acabat per adoptar-se totalment o gairebé amb exclusió de la forma en *-a* quan ha estat decidit així, tot i la tendència a convertir els adjectius d'una terminació en adjectius de dues terminacions (a la qual deu el català modern les formes femenines *dolça*, *forta*, *trista*, etc.). Però és el cas que la llengua parlada en un moment determinat presenta certes vacil·lacions, actualment menys nombroses de fet, entre l'ús per al femení d'una forma idèntica a la masculina i una forma amb la desinència *-a*. [A vegades es retrocedeix i hom vol tornar a passar un adjectiu d'una categoria a l'altra: *violent*, p. ex., s'usa com a forma femenina erròniament; per analogia amb els de dues terminacions, algú creu també que *agrícola* ha d'ésser *agrícol* en masculí i que *unànime* té un *unànim* masculí.]

Fort era d'una sola terminació a l'Edat Mitjana. Per analogia amb els adjectius de dues terminacions, quan era femení es digué *forta*; però la

65. A l'original: las

forma tradicional *fort* no desapareix absolutament, de manera que la llengua vacil·la entre *fort* i *forta*. Aquesta classe de formes anàlogues fan que, en un moment donat, la llengua parlada presenti vacil·lacions, i fins certes formes errònies persisteixin amb més o menys insistència, àdhuc després d'haver estat denunciades. Quan hi ha aquestes vacil·lacions, si hi ha una llengua literària dóna la preferència a una de les dues formes en lluita, i fins arriba a dir: «L'única forma que s'ha d'usar, de les dues en competència, és aquesta».

És segur que el català no hauria de perillar d'això. Però observeu que, en el nostre idioma, tot el que ens passà al final de l'Edat Mitjana amb *fort*, *verd*, *dolç*, [*trist*], està passant actualment, per les mateixes raons i en els ambients més vulgars, amb mots pronunciats *prudenta*, *intel·ligenta*, [*decen-ta*], *igual*, [*difícil*], etc. Ve la llengua literària, i de les dues formes accepta només aquesta: *prudent*, *intel·ligent*, [*decent*], *igual*, [*difícil*], etc.; o sigui que, en aquests adjectius, no accepta⁶⁶ una terminació distinta per al femení.

Un altre cas en què hi ha vacil·lació és en la formació del plural. El substantiu té generalment dues formes: una acabada en *s* i l'altra que es diferencia del plural, essencialment, per la no presència d'aquesta *s* final, la qual cosa fa que associem la *s* a la categoria de plural. Però, a més d'aquesta diferència hi ha, de vegades, alternàncies. *Ma*, *mans*: aquí hi ha la característica de plural, però a més de la diferència, *s*, n'hi ha una altra: el radical. Ara, com que en català és tan gran el nombre de mots acabats en vocal accentuada o tònica amb el plural *-ns* [(*camí*, *camins*; *pa*, *pans*; *terraplè*, *terraplens*; *raó*, *raons*; i adjectius: *tardà*, *tardans*; *serè*, *serens*; *fi*, *fins*; *dejú*, *dejuns*)], per analogia també fem així, erròniament, el plural de mots que no l'haurien de fer: [*sofà*, *sofans*; *robí*, *robins*. Hom erra sovint igualment el plural en alguns noms plans i esdrúixols en *s*, invariables: *llapis*, *llàpissos*; *òmnibus*, *omnibusos*; i *plus*, *plusos*]. Són casos diversos en què, naturalment, també ha d'intervenir la gramàtica normativa.

[Quant a l'origen o formació dels plurals en *-ns* dels mots acabats en vocal forta, hem de dir que una *n* intervocàlica llatina, esdevinguda final per supressió de la vocal següent, ha caigut en català: *panem*, esdevingut *pane* en llatí vulgar, ha donat en català *pan* i finalment *pa*; però el plural *panes* ha donat *pans*: en el plural, doncs, es manté la *n*. Ara, en bastants mots plans en què el radical del plural es diferenciava del del singular també per la presència d'una *n*, aquesta *n* ha anat desapareixent. Així, *hominem* ha donat *home* i el seu plural *homines* ha donat *hòmens*; la *n* apareixent així mateix

66. A l'original: no accpeta

en els derivats: *homenet*, *homenatge*, etc. Però en aquests mots plans, al costat de llurs plurals amb *n* han aparegut plurals analògics tretts del singular per la sola addició de la desinència *s*, prenent per model els plurals dels innombrables noms en *e* com *pare*, *roure*, *temple*, etc.: *pares*, *roures*, *temples*, etc.; i els nous plurals analògics (*homes*, *termes*, *joves*, etc.), en concurrència amb els antics plurals en *-ns* (*hòmens*, *térmens*, *jóvens*, etc.), han tendit a eliminar-los, i ho han aconseguit completament al català de Barcelona.]

En la forma de plural actual, doncs, la *s* està en contacte amb el radical, perquè s'ha perdut la vocal que en llatí hi havia. Per exemple, en llatí el plural de *murum* era *muros* i es reduí a *murs*. Però ocorregué una cosa: quan l'última lletra, més ben dit, l'últim so, era una *s*, com per exemple en un mot com *menses*, en llatí vulgar aquesta *n* no es pronunciava, i la *e* finalment tampoc. El plural de *mes* era *meses*; el de *braç*, *braces*. Ara, en català mots així fan el plural: *mes+os*, *braç+os*. És el cas dels noms en *ç* i dels masculins aguts i els monosil·làbics⁶⁷ acabats en *s*. En un moment determinat, el català té una sèrie de substantius tots masculins en què entre la *s* final, radical final, i la *s* de la terminació plural, hi ha una *o*, que és la representant de la vocal llatina. En català, actualment, els únics mots que formen el plural en *os* són els noms acabats en *s* i en *ç*; [també els adjectius qualificatius de les mateixes terminacions.

Cal recordar que els noms plans i esdrúixols en *s* són invariables: *divendres*, *llapis*, *nimbus*, *porus*, *òmnibus*. Ho són igualment *temps*, *fons*, *reps*, *plus*, *bis*, *dilluns*, *dimarts*, *dijous*; i els femenins en *s*: *la pols*, *les pols*.

Molt sovint, la *s* final del singular es dobla en la formació del plural en *os*. Ho fan així:

nas, *nassos*; *pas*, *passos*, i els polisíl·labs en às: *compàs*, *compassos*; *domàs*, *domassos*; *matalàs*, *matalassos*; *fracàs*, *fracassos*. Excepcions: *gimnàs*, *gimnasos*; *hipocràs*, *hipocrasos*.

bres, *bressos*; *interès*, *interessos*, i els polisíl·labs en és: *accés*, *accessos*; *confés*, *confessos*; *congrés*, *congressos*; *succés*, *sucessos*;

ris, *rissos*, i els polisíl·labs en ís: *vernís*, *vernissos*; *palpís*, *palpissos*; *anís*, *anissos*; *suís*, *suïssos*. Excepcions: *avis*, *avisos*; *comís*, *comisos*; *compromís*, *compromisos*; *país*, *països*; *paradís*, *paradisos*; *permís*, *permisos*; *somrís*, *somrisos*; *tamís*, *tamisos*; *tornavís*, *tornavisos*.

Els noms en *os*, *òs* i *ós*: *cos*, *cossos*; *os*, *ossos*; *tros*, *trossos*; *gos*, *gossos*; *arròs*, *arrossos*; *terròs*, *terrossos*; *cós*, *cossos*; *ós*, *óssos*,⁶⁸ *colós*, *colossos*. Excepcions: *clos*, *closos*; *espòs*, *esposos*; *repòs*, *reposos*.

bus, *bussos*; *rus*, *russos*, i els polisíl·labs en ús: *embús*, *embussos*; *ga-*

67. A l'original: monosil·làbics

68. A l'original: *ossos*;

marús, gamarussos; pallús, pallussos; barnús, barnussos. Excepcions: *abús, abusos; desús, desusos; refús, refusos; obús, obusos; andalús, andalousos*.

La pronunciació, en general, indica quan cal doblar la *s* i conservar així el so de *s* sorda, i també el cas contrari de sonorització i manteniment gràfic d'una sola *s*.

Amb els adjectius qualificatius succeeix el mateix; però els d'una terminació en *ç* (que fan el plural masculí en *ços*) fan el plural femení en *ces*: *feliç*, plural masculí *feliços*, plural femení *felices*. Així, doncs, tenen una terminació en singular i dues en plural.

Dels noms i adjectius en *x* pronunciada *cs*, els masculins aguts prenen *os* en el plural, però els altres prenen simplement una *s*: *crucifix*, *cruxifixos*; *reflex*, *reflexos*; *convex*, *convexos*; *perplex*, *perplexos*; *índex*, *índexs*; *esfinx*, *esfinxs*.]

Els mots com *peix* i *puig*, en *x* palatal o en *g* palatal, formaven el plural afegint una *s*; però resulta un grup de consonants molt difícil de pronunciar. A desgrat d'aquesta dificultat, les vocals llatines en aquests mots caigueren. La *g* no s'acaba de pronunciar i de la *x* no en queda més que la *i*, i el plural és *peigs* i *puigs*, escrit el primer *peixs*. Generalment, quan les dues formes d'una paraula són molt separades tenim tendència a ajuntar-les, i com que tenim un model *-mes, mesos-*, per als mots acabats en *x* palatal ha quedat el plural en *os*: *peixos*, [*calaixos, guixos, despatxos, esquixos*]. Aquestes coses no passaren deliberadament. *Peixos* és un plural analògic, i aquests plurals són, evidentment, més clars i de coincident comoditat.

També hi ha més verbs ara en *eix* que en l'Edat Mitjana, perquè és molt còmode: tots es pronuncien igual.

Si bé els mots en *g* palatal (escrita *ig* o *g*) formen el plural afegint simplement una *s* al singular, la majoria d'ells admeten (però no és recomanable) un plural en *os*, davant la qual terminació la *g* del singular es troba reemplaçada per *j* i algun cop per *tj*: [*faig, faigs i fajos; passeig, passeigs i passejos*]; *desig, desigs i desitjos*; [*roig, roigs i rojos; lleig, lleigs i lletjos*].

El plural dels noms i adjectius en *sc*, *st* i *xt* es formava antigament afegint una *s* al singular: *bosc, boscs; gust, gusts*; [*míxt, míxts*]. Però modernament, al costat de *boscs* llegim *boscós*, i al costat de *gusts*, *gustos*. Fins hi ha gent que en lloc de dir *bafs* diu *bafos*, perquè és més fàcil de pronunciar.

S'ha de dir *boscs* o *boscós*? La gramàtica diu que tots dos plurals són bons. Un es deixa portar per raons eufòniques o per raons històriques. El qui ha de fer d'àrbitr diu: «Ja es decidirà amb el temps».* Però en els plurals

* Vegeu l'advertiment de la 5.ª i la 6.ª edició de la *Gramàtica Catalana* de Pompeu Fabra (1931) i el prefaci a la 2.ª edició del *Diccionari General*.

de *desig, boig, [faig, passeig]*, etc., no es permet de posar *os*. I fins aquest *os* hom ha arribat a adoptar-lo en noms substantius plans en *s*, que segons les regles de la gramàtica són invariables: *llapis, òmnibus, fent erròniament llàpissos, omnibusos*.

Un tercer cas és el que passa en els verbs purs i els que agafen⁶⁹ *eix*. N'hi ha que n'admeten una, de les dues (pura i incoativa), i d'altres que admeten totes dues formes. Ens referim, naturalment, als verbs de la tercera conjugació.

[No oblidem que hi ha tota una sèrie de verbs als quals, sota la influència del castellà, ha estat indegudament atribuït un infinitiu en *-èixer*: *florèixer, favorèixer, adolèixer, carèixer, prevalèixer*, etc., substituïnt *florir, afavorir, patir* o *pecar de, mancar* o *freturar, prevaler*, etc.; i derivats com *aconteixement, abasteixement, floreixent*, etc. per *esdeveniment, abast* o *abastament, flòrid* o *florent*, etc.]

4.3. Flexió verbal

4.3.1 *El present*

En català hi havia una distinció perfecta entre els modes d'indicatiu i subjuntiu, en la primera i segona del plural [dels presents].⁷⁰ Així, en un verb com *parlar* l'indicatiu en aquestes dues persones era *parlam, parlau*, i en el subjuntiu *parlem, parleu*; com en castellà. En canvi, en un verb de la segona com *perdre, perdem* i *perdeu* eren d'indicatiu, i en el subjuntiu es deia *perdam* i *perdau*. Ara bé: en un gran nombre de parlars catalans la desinència en *am* i en *au* ha desaparegut. *Am* i *au* han estat substituïts per *em* i *eu*, i llavors resulta que són iguals; no fem cap distinció en aquestes dues persones entre els dos modes de subjuntiu i indicatiu.

Però hi ha verbs en què la diferència no consistia únicament en aquestes diferències de desinència, sinó que a més hi havia una alternància en el radical. Llavors passa que, encara que es confonguessin les desinències, no s'han confós les formes. Així, es deia, p. ex., en el verb *moure*: *movem, moveu* i *mogam, mogau*. Aquests darrers s'han tornat *moguem* i *mogueu*, però les formes no són iguals: a l'indicatiu hi ha una *v* i al subjuntiu una *g*.

En la llengua parlada s'esquiven, o es confonen, algunes formes. Si en

69. A l'original: *qua gafen*

70. A l'original: [del presents].

la majoria dels verbs catalans no es fa cap distinció entre la primera i la segona persones del plural del present de subjuntiu i les mateixes persones respectivament del plural del present d'indicatiu, en aquests pocs verbs que la fan serà molt possible que, en els subjuntius, alguns cops siguin –són– usades com a tals certes formes que són exclusivament d'indicatiu. [No és rar sentir dir, p. ex., *vol que escrivim cada dia*, en lloc de *vol que escrivem cada dia*; o *prenem, cloem, entenem, responem, movem*,⁷¹ etc., en lloc de *prenguem, cloguem, entenguem, responguem, moguem*, etc.]. Hi ha una regla que, sense fer consideracions gramaticals ni esforços de memòria recordant per a cada verb irregular els paradigmes dels presents, permet molt fàcilment de deduir si hem de dir, p. ex., *moguem* o *movem*, i aquesta regla o camí és fixar-se en el singular. Perquè en el singular sí que la fem, la distinció perfecta:

moc, mous, mou, movem, moveu, mouen
mogui, moguis, mogui, moguem, mogueu, moguin

Ara ve l'imperatiu. És un mode que originalment només tenia dues persones: segona persona del singular i segona del plural. Exemple: *escolta, escolteu, mou, moveu*. Llavors resulta que en tots els verbs en general, o en la immensa majoria d'ells, la segona persona del plural és igual a la segona persona del plural del present d'indicatiu [(i de subjuntiu, en el cas de coincidència indicatiu-subjuntiu que ja hem indicat) i presenta, per tant, el radical pur: *escolteu, camineu, porteu, naixeu, acudiu, ompliu; moveu, absoleu, caieu, beveu, foneu, plaeu, preneu, responeu, escriuiu, preveniu, viviu*, etc. Solament en aquells verbs que fan la segona del singular en *-gues*, la segona persona del plural és en *-gueu*, com la corresponent del present de subjuntiu: *estigues, estigueu; sàpigues, sapigueu; pugues, pugueu; vulgues, vulgueu; digues, digueu; sigues, sigueu; veges, vegeu; tingues, tingueu* (o *teniu*).

Ací, doncs, també pot servir de guia, per a saber quina és la forma correcta de la segona persona del plural, veure quina forma revestiria si estigués en singular, en el qual la llengua parlada no té vacil·lacions. En verbs que no es conjuguen d'acord amb els tipus model, i a part dels indicats que terminen en *-gues, -gueu*, tenim que si en el singular diem, p. ex., *mou, absol, cau, beu, fon, plau, pren, respon, escriu, preveu, viu, ven, seu, riu, vine*, etc., no direm en el plural *mogueu, absolgueu, caigueu, begueu, fongueu, plaigueu, prengueu, respongueu, escrigueu, previngueu, visqueu, vengueu, segueu, rigueu, vingueu*, etc., com en el subjuntiu, sinó *moveu, absoleu*,

71. A l'original: *moveu*.

caieu, beveu, foneu, plaueu, preneu, responeu, escriviu, preveniu, viviu, veneu, seieu, rieu, veniu, etc., com a l'indicatiu].

Després, l'imperatiu completà les seves formes prenent-les del subjuntiu: *mou, mogui, moguem, moveu, moguin*. [O sigui que, quan en un verb (com és ara *moure* i tots els citats al paràgraf anterior) les formes de la primera i segona persones del plural del subjuntiu present (*moguem, mogueu*) no són iguals a les de la primera i segona persones del plural de l'indicatiu present (*movem, moveu*), cal parar esment que, en un tal verb, l'imperatiu no es distingeix del subjuntiu present sinó en la segona persona del singular i la segona persona del plural, que són respectivament iguals a la tercera del singular i a la segona del plural de l'indicatiu present: l'indicatiu present de *moure* fa *moc, mous, mou, movem*,⁷² *moveu, mouen*; el subjuntiu present fa *mogui, moguis, mogui, moguem, mogueu, moguin*; l'imperatiu fa *mou, mogui, moguem, moveu, moguin*.]

Una altra complicació: hi ha verbs en què el manar és una cosa inversemblant i, primitivament, no tenien imperatius, i el formaren tots del subjuntiu; [àdhuc les segones persones, només amb el canvi de la terminació *is* en *es* en la segona del singular]: *vulgues, vulgui, vulguem, vulgueu, vulguin* i compostos del mateix verb: *vulgues dir*. Un cas un xic especial és el verb *tenir*, que en l'imperatiu fa: *tingues (té o ten), tingui, tinguem, tingueu (o teniu), tinguin*.*

Una altra complicació encara, i és que en català [com en castellà], l'imperatiu només s'usa per a les ordres afirmatives. [Les ordres negatives o oracions prohibitives es construeixen amb el subjuntiu. Exemples: *No hi vagis. No escrigueu*. És evident que en la primera persona del plural, quan donem una

72. A l'original: *moven*,

* Resumint, i pel que fa a l'imperatiu, podem classificar els verbs en tres grups:

- En la majoria dels verbs catalans, amb coincidència indicatiu-subjuntiu en les dues primeres persones del plural del present de subjuntiu i del present d'indicatiu, l'imperatiu es forma així: la segona persona del singular és com la tercera del singular del present d'indicatiu; totes les altres persones són com les corresponents del present de subjuntiu. P. ex., en el verb *caminar*: *camina, camini, caminem, camineu, caminin*.
- En un bon nombre de verbs (generalment amb alguna altra irregularitat), sense coincidència indicatiu-subjuntiu, l'imperatiu es forma així: les dues segones persones (singular i plural) es prenen respectivament de la tercera del singular i la segona del plural del present d'indicatiu; la resta, del subjuntiu. P. ex., en el verb *viure*: *viu, visqui, visquem, viviu, visquin*.
- En uns pocs verbs, també sense coincidència indicatiu-subjuntiu, però amb la segona persona del singular de l'imperatiu terminada en *-es*, totes les persones següents són com les del subjuntiu. P. ex., en el verb *poder*: *pugues, pugui, puguem, pugueu, puguin*.

Vegeu *Converses Filol.*, del núm<s>. 153 al 158.

ordre, sigui afirmativa o negativa, ens cal dir sempre, p. ex., *venguem*; en canvi, en la segona, hem de dir *veneu* o *vengueu* segons que l'ordre sigui afirmativa o negativa, i ens pot servir de guia parar-nos a veure quina forma usaríem si el subjecte fos singular. Per això, per a la segona persona del plural no hi ha vacil·lacions [(o n'hi ha molt poques)], perquè en el singular la llengua parlada no en té.

[Constitueixen excepció, naturalment, aquells verbs amb les segones persones terminades en *-gues*, *-gueu*: *estar*, *saber*, *poder*, *voler*, *dir*, *ésser*, *veure*. En aquests verbs àdhuc la segona persona del plural de l'imperatiu és idèntica a la del subjuntiu i, per tant, emprarem, p. ex., la forma *digueu* així en les ordres negatives com en les afirmatives.

En un verb com *vendre*, *ven<gu>eu* és una forma d'indicatiu i d'imperatiu, i *vengueu*,⁷³ una forma exclusivament de subjuntiu; en un verb com *dir*, *dieu* és una forma exclusivament d'indicatiu, i *digueu*, una forma de subjuntiu i d'imperatiu.]

Quan ens donem ordres nosaltres mateixos, [amb l'infinitiu d'un verb posposat a l'expressió *deixa'm*], posem [o formem] una perífrasi [que té el valor d'una primera persona del singular de l'imperatiu: *Deixa'm anar a veure'l*. *Deixa-m'hi córrer a mi, també*].

Per a la primera persona és molt dir veure si el que diem és una ordre. Tant si és imperatiu com subjuntiu és *moguem*, [*escriquem*, *absolguem*, *seguem*, *caiguem*, *beguem*, *visquem*, *siguem*, *estiguem*, *portem*, *sapiguem*, *puguem*, *vulguem*, *nasquem*, *diguem*, *acudim*, *omplim*.]

No hi ha cap gerundi acabat en *guent* ni cap infinitiu acabat en *guer*. Així, doncs, són erronis o dolents *sapiguent*, *poguent*, *capiguent*, *sapiguer*, *poguer*, *capiguer*, etc.

* * *

5. SINTAXI

5.1. Subjecte i predicat. Classes de paraula

El subjecte psicològic, quan és expressat mitjançant paraules, en aquestes hi ha generalment un substantiu. Això no vol dir que tots els substantius facin de subjecte.

El substantiu pot anar acompanyat d'un complement. El complement

73. A l'original: *veneu*,

d'un substantiu és generalment un adjectiu, i aquest adjectiu és el complement intransitiu del substantiu, perquè expressa una qualitat intrínseca del subjecte.

Una ratlla. Aquest grup de paraules poden servir de base per a fer una enunciació; el que diguem després serà el predicat. Vegeu en aquest grup un substantiu, i davant un determinatiu numèric del substantiu: *una*, que és un adjectiu.

Una ratlla llarga. Grup que també pot fer de subjecte. La diferència està en què *una ratlla llarga* és una designació que s'aplica a una certa ratlla, no a totes les ratlles. Es tracta d'una ratlla llarga; té aquesta qualitat com podia ésser una ratlla curta. *Llarga* és un determinant de *ratlla* que la caracteritza per aquesta condició precisa; s'anomena complement. En aquest cas és intransitiu, i el complement intransitiu d'un substantiu és un adjectiu.

[L'adjectiu en funció atributiva qualifica el nom, li atribueix una manera d'ésser, sense intervenció de verb.]

Aquest concepte de ratlla que té precisament la qualitat d'ésser llarga, quan apareix la proposició no sempre és el subjecte.

Examinem l'oració començada per *En Pere*, com a subjecte psicològic. Atribuïm a aquest subjecte l'execució d'una acció o, en general, d'un procés. La indicació d'aquest procés que atribuïm a en Pere és el predicat: [afirmació d'una qualitat, una manera d'ésser o d'actuar]. Diem, p. ex.: *En Pere camina*. Ens trobem davant de la primera classe de predicats, que és la més important, i és l'expressió d'un procés realitzant-se en el temps.

Les paraules que expressen processos són els verbs, i per això en aquestes paraules s'hi afixen uns morfemes, que de vegades són terminacions i de vegades són allò que diem verbs auxiliars, i que indiquen el temps en què tenen lloc aquests processos: si tenen lloc ara mateix, si han tingut lloc en un temps anterior al present o posterior. En aquest cas de l'exemple es tracta d'indicar que és en el moment present que en Pere camina.

Aquests predicats són predicats verbals. Atribuïm a una entitat que prenem com a subjecte un procés. Per això en els verbs hi ha aquestes indicacions. Si es tractés d'una cosa que tingué lloc ahir, diríem: *En Pere caminà*, i *caminarà* si volguéssim indicar que ho ha de fer per exemple demà.

Pels verbs s'indica també el mode com considerem aquesta acció. Podem considerar l'acció, el procés en si, com una cosa que realment té lloc i que jo la dic. En realitat, veig un procés que és el caminar i aquest procés l'atribuïm a en Pere. És una cosa que té lloc realment; però jo podria considerar aquest procés com una cosa que jo l'he imaginada, per a negar-la, per a posar-la en dubte, etc. És a dir, un procés pot ésser un procés real la realització del qual jo comunico, o bé el procés que he imaginat.

Per exemple: *Jo no vull que en Pere camini*. Aquest *camini* és un mode diferent de considerar l'acció. Jo m'imagino el procés, però aquest procés no té lloc en realitat, sinó que l'hem d'imaginar per a fer-lo objecte d'una negació; és un mode diferent.

Encara hi ha una altra cosa en el verb, que és l'aspecte;⁷⁴ que vol dir que si jo considero el procés com tenint lloc momentàniament o en la seva durada. Hi ha llengües que tenen recursos per a expressar-ho i d'altres no, i llavors ho deduïm del context. Els verbs russos tenen dues maneres de dir *estimar* i quasi tots els verbs. La diferència que hi ha entre *camina*, *caminar* o *caminada*, ens indica l'acció sense tenir en compte la durada d'aquesta acció. En canvi, si diem *caminava* el procés, amb el context corresponent, ens fixa la durada de l'acció. En les llengües llatines només tenim aquest aspecte⁷⁵ en el pretèrit.

En Pere camina. Els meus germans caminen. El verb agafa una forma distinta si està en plural. Tenim les persones gramaticals. Primera persona és la persona que està parlant; la paraula que expressa aquesta persona és *jo*. *Jo* és tothom; en el moment que hom es posa a parlar diu *jo* si vol expressar a si mateix. *Tu* i *ell* són, respectivament com sabem, la segona i tercera persona del singular. En les nostres llengües el verb pren distintes formes segons la persona gramatical. Si l'acció l'atribuïm a mi diré, per exemple: *camino*. Si l'atribuïm a algú amb qui parlo diré: *camines*.

La major part de predicats tenen com a paraula essencial una paraula que indica procés: un verb. Però hi ha una altra classe de predicats: són aquells que, un cop establert el subjecte, s'atribueix al subjecte no un procés sinó una qualitat (o manera de ser), i llavors la paraula atributiva del subjecte no és el verb sinó l'adjectiu.

Traduint al peu de la lletra del rus, en expressions com *el cavall* (subjecte sense cap determinatiu) ells no posen article; diuen *cavall*. I llavors, per atribuir a aquest cavall la qualitat de blanc diran: *cavall blanc*. Això ja no és l'atribut del predicat, sinó la qualitat. Quan diuen això no enuncien precisament un cavall determinat, és el que en català diríem: *el cavall és blanc*. En la major part de les llengües s'ha col·locat entremig del predicat, que és l'adjectiu, i del subjecte, que és el substantiu, una paraula buida de significat, que és per consegüent com una eina gramatical, que en aquest cas en català és la paraula *és*. Aquí el mot principal del predicat és *blanc*, i això que hem posat entremig és una paraula indicadora de la predicació; és el signe que *blanc* és un predicat i no és un atribut. De manera que aquestes

74. A l'original: l'esperit;

75. A l'original: esperit

paraules que no volen dir res, ni una entitat ni una qualitat, fan de segments de predicat.

En un moment que prenen tots els morfemes fa que la predicació es pugui fer de la mateixa manera que es fa en tots els verbs. Els xinesos anomenen paraules buides; passa com en això: no expressen cap idea específica. En aquest cas i tants d'altres, és així que en certes llengües se n'ha prescindit com en el rus.

El verb *ésser* és l'últim verb que ha aparegut. Quan diem *Déu és*⁷⁶ vol dir *existeix*; és una altra cosa. Podem dir: el substantiu, de les categories gramaticals és la categoria que convé al subjecte, i en la immensa majoria el subjecte és un substantiu. Paraula essencial de la predicació és el verb, però això no vol dir que no es puguin fer comunicacions sense el verb.

Ara bé: així com el substantiu admet complements, admet determinants que són generalment els adjectius, el verb, paraula que indica el procés, <el verb> acopla, admet també determinants per a indicar la manera com té lloc el procés: [són els adverbis i els predicatius, modificadors dels predicats verbals]. L'oració *el nen camina* ja expressa un pensament complet. Però jo puc dir: *camina lentament*. És un determinant de *camina*, i és un determinant intransitiu. Així com diem *cavall blanc*, per precisar més el procés també diem *lentament*, i la paraula que generalment fa de determinatiu d'un verb és un adverbi. Aquest és el veritable adverbi: adverbi de manera, perquè la manera de precisar és la qualitat. Suposem que aquest procés de *caminar* jo el concebo com una manera de córrer lentament i ho expresso per les paraules *marxa lenta*: surt un adjectiu.

Aquesta relació tan gran que hi ha entre adjectiu i adverbi fa que la immensa majoria d'adverbis que tenim siguin⁷⁷ derivats d'adjectius. En les llengües llatines, mitjançant el *ment*, han fet unes paraules d'una forma nova que són tretes afegint aquella terminació a la forma femenina de l'adjectiu, i que no són els determinants d'un substantiu sinó els determinants d'un verb.

Qualsevol paraula que faci de determinant d'un verb, encara que no indiqui precisament la manera, la posem dintre la categoria de l'adverbi. *Ha estat al teatre*. Això determina el verb. Doncs, un mot que faci de determinant de lloc com, per exemple, *allí* o *allà*, o de temps, com *avui* o *demà*, es posa també dins la categoria dels adverbis, de temps i de lloc. Són una mica menys adverbis que els altres, i tota partícula que no sigui preposició ni conjunció i, tanmateix, la posem dins aquella categoria, ho fem mig falsa-

76. A l'original: *Déu es*

77. A l'original: *són*

ment perquè totes les paraules s'han de classificar. Com passa amb la paraula *sí*, que és un mot que és equivalent d'una frase: amb la partícula o adverb *sí* expressem un pensament; representant una resposta, equival a tota una oració.

Certs adverbis poden ésser determinants d'adjectius com els que indiquen el grau: *una dona vella, una dona molt vella*. Són paraules que poden modificar verbs, però que també poden modificar adjectius, i fins i tot altres adverbis. Al subjecte se li pot posar una qualitat en grau distint. El procés determinant d'un verb el podem expressar en un grau distint també, i tot això constitueix el gros del vocabulari: els substantius, adjectius, verbs i adverbis. Hi ha després el pronom, la preposició i la conjunció. També hi ha el verb auxiliar d'un temps compost.

Quan comuniquem un pensament moltes vegades no hi ha solament un substantiu, sinó que n'hi ha diversos: dos, tres, quatre, i quan fem una comunicació establim una relació entre les entitats representades per aquests substantius. En alemany hi ha mots com *windmühle* (*molí mogut pel vent*) i *kaffeemühle* (*molí per a moldre cafè*). En els primers estadis del llenguatge segurament es posen els substantius en contacte, però les llengües inventaren uns procediments per a posar-los en contacte i indicar la manera de relacionar-los. Aquestes paraules intermèdies són les preposicions. Per exemple, diem: *cafè, llet*; nosaltres barregem aquestes dues coses i de la barreja en diem *cafè amb llet*, que quasi bé és un compost. *Amb*, terme que indica la relació que hi ha entre les dues paraules, és una preposició.

De preposicions n'hi ha que tenen una expressió molt precisa. Si diguéssim *arbre fulles* no veuríem cap sentit de relació entre el dos mots, però si diem *sense* (*arbre sense fulles*) indiquem que l'arbre no té fulles. També si diem *molí de vent* o *molí de cafè*, aquests *de* indiquen la mena de relació que hi ha. ¿Quina diferència hi ha entre això i aquells dos mots alemanys per a nosaltres? Només que el *de* ve a indicar que hi ha una relació.

La preposició més buida de significat és el *de*; la conjunció *i* ja no ho és tant. El mateix lligam entre dos noms unes vegades el fem amb preposició, i altres vegades sense: *Riu Besós, Ciutat de Barcelona, Ministeri Lerroux*. Ara bé: la relació que hi ha entre la cosa representada per un substantiu i la cosa representada per un altre pot servir de complement del primer: *El rellogte del meu pare*. Entre *rellogte* i *pare* hi ha una relació, que és la possessió.

El cavall blanc. El cavall del meu pare. Fan la mateixa funció: són determinants. Es tracta en els dos casos d'un cavall, però no d'un cavall qualsevol, sinó d'un cavall *blanc* en el primer cas i *del meu pare* en el segon: seran com⁷⁸

78. A l'original: con

l'adjectiu, però en aquest hi ha una paraula que és la indicació de la relació que pot mancar, però que generalment en les llengües hi és. Aquesta paraula quan serveix de lligam entre els dos grups, entre els quals estableix una relació, és la preposició.

Aquest és el primer ofici dels grups substantius com a determinants. *Ell escriu* és comunicació ben simple; només hi ha dues paraules: el subjecte que és un pronom, i ara apareix la persona a qui adreça la cosa, a qui escriu. És evident que si indiquem la persona a qui ell escriu, p. ex., *la seva mare*, és un determinant de l'acció. De la mateixa manera que en *el que camina* diem o afegim, p. ex., que ho fa *lentament*, *el que escriu* escriu, p. ex., *a la seva mare*, *a un amic*; precisa més. Això és un complement de *escriu*. Però podríem dir *una carta*, que *escriu una carta*.

Ell escriu a la seva mare. La relació és entre *mare* i *ell*.

Ell escriu una carta. *Hi hem anat*.

En la primera de les dues oracions indiquem l'ésser a qui és adreçada l'acció del verb, aquell qui en rep una conseqüència, profit o dany: complement preposicional datiu.

Un home digne d'elogi. La relació és entre *home* i *elogi*.

[En les oracions d'aquesta mena, que expressen una qualitat o condició del subjecte –unida la tal qualitat, encara que sigui implícitament, al subjecte, mitjançant alguna forma dels verbs *ésser*, *estar* o qualsevol altre de significació semblant com *semblar*, *aparentar*, *creure's*, *formar-se*, *quedar-se*, etc.–, el complement és anomenat predicatiu. De fet, l'exemple donat equival, és clar, a *un home que és digne d'elogi*. En aquestes frases de predicat verbal, tot explicant o qualificant un element de la proposició –el subjecte en el cas que ens ocupa–, el predicatiu –*digne d'elogi*– modifica el predicat verbal –*és*–. I aquesta és la diferència amb l'atributiu (*un home digne*).]

5.2. Complementos verbals: complement directe i complement indirecte

Considerem els complementos acusatiu i datiu (directe o indirecte gràficament). Quan el complement directe o l'indirecte es refereixen a primera o segona persona i vénen representats per un pronom –*aquest*, *aquí*, etc.–, sempre és un pronom feble. Si es tracta del complement acusatiu el pronom ha de revestir la mateixa forma que si es tracta del complement indirecte. Però quan es tracta d'una tercera persona i el complement és un pronom feble, revesteixen formes distintes segons si es tracta del complement directe o de l'indirecte.

Així, en el complement directe apareixen usats els pronoms *em, et, ens, us* [i el reflexiu *es*]: primera i segona persona singular, primera i segona del plural. Ara bé: els mateixos pronoms poden usar-se com a complements indirectes o datius. Això vol dir que en primera o segona persona l'acusatiu i el datiu són iguals.

En canvi, en tercera persona el pronom és un d'aquests quatre *-el, la, els, les-*, si el complement és directe. Però si és indirecte, dos: *li, els*. El pronom *ell* és l'única persona que té declinació; conserva la forma llatina.

Els pronoms de primera persona no fan cap distinció entre masculí i femení: *ell* o *ella em mira*. En canvi, en el pronom de tercera persona acusatiu hi ha una distinció genèrica: *el* és masculí, *la* és femení. I en plural hi ha la mateixa distinció. En el datiu, en canvi, cap distinció genèrica: *li, els*.

Fixem-nos en la forma que presenten els plurals acusatiu i datiu. El datiu *els* té la mateixa forma que l'acusatiu masculí *els*. Resulta, en certa manera, una deficiència del sistema, en el sentit que en el datiu plural masculí no es fa cap distinció entre datiu i acusatiu; *els* i *els* poden representar un complement directe i un complement indirecte.

Prescindint dels pronoms neutres *ho* i *en*, encara hi ha el reflexiu *es*, que pot fer de complement directe i indirecte. S'anomena reflexiu perquè quan és tercera persona, el pronom que serveix per a indicar una acció reflexiva és *es*.

Convé distingir el complement directe de l'indirecte, sobretot quan es refereix a una persona. El complement indirecte s'introdueix sempre per la reposició i el directe no. Quan es refereix a una persona ajuda molt saber pel llenguatge parlat la composició. Hi ha un mitjà de distingir el complement directe d'un verb; pot ésser qualificat mitjançant el participi passat del verb. En<s> els exemples citats més anteriorment, *la mare* és la cosa vista; però *jo he escrit a la meva mare*: *mare* no és la cosa escrita.

Hi ha encara un altre mitjà, és com si diguéssim un truc. Si està en singular veiem, en el cas de representar el complement per un pronom feble, quin pronom surt. Si surt *li*, senyal que és complement indirecte; si surt⁷⁹ *el, la*, es tracta d'un complement directe. En plural la cosa ja no és tan clara, per aquell defecte que hem indicat. La solució és, doncs, transportar-lo al singular.

*He vist la meva mare. He escrit una carta. He escrit una carta a la meva mare.*⁸⁰ Evidentment que si surt un pronom ens indicarà la mena de complement: *l'he vista. Escriu-la. Escriu-li.*

79. A l'original: sur

80. A l'original: *He escrit una carta la meva mare.*

I encara una altra cosa: si nosaltres a un complement que ens surt introduït per la preposició, i suprimint la *a* això no fa estrany al nostre sentit lingüístic actual, se suprimeix. Però ningú no dirà: *Ha escrit la teva mare*, sense la *a*, si allò que hom vol expressar és realment que *ha escrit a la seva mare*.

Si es tracta d'un verb poc usat, llavors el millor procediment és mirar al diccionari si aquell verb és transitiu o no, si accepta el complement directe o no l'accepta.

Aquesta regla de suprimir sempre la preposició *a* quan es tracta de complements directes té excepcions. Així com l'italià i el francès no empren mai la *a* en l'acusatiu,⁸¹ en el català en alguns casos es troben complements directes amb *a*, introduïts ja en l'Edat Mitjana. En el castellà la regla és introduir el complement directe per la preposició *a*. El portuguès es troba en el cas d'un ús molt més reduït de la preposició *a*. En català antic apareix també algunes vegades amb aquesta funció, i en el segle xv en el valencià hi ha una tendència a augmentar l'extensió de la preposició *a*.

El llenguatge en el qual es nota una extensió major de la preposició *a* és, en el llenguatge escrit, en el català del segle passat adaptant-ho de la llengua castellana. En els primers temps de la Renaixença literària catalana està més castellanitzat el català escrit que el parlat.

Per emfasitzar-los, els complements, es posa *a*. *Ell m'escrivi a mi*; per oposició a *a tu*.⁸² Un altre cas d'emfasització és el següent. Per exemple: en *Ell ve cada dia a l'escola on vaig*, ja està indicat el subjecte; si diem *jo*, ho emfasitzem per oposició a un altre.

Exactament: *Ell t'ha escrit a tu. Ell t'ha vist a tu*. No es diu: *Ell t'ha vist tu*.

Hi ha, doncs, una primera excepció, que és la següent: quan el complement directe ve expressat per un pronom personal fort, llavors es posa la preposició *a*.

Un altre cas és en una frase en què, per supressió del verb, es posa en contacte el complement del verb amb el subjecte: *Una persona persegueix una altra com el gat a la rata*.⁸³ I algun autor creu que s'ha d'emprar la preposició *a*, per exemple, en les comparacions: *En Pere estima més en Joan que la Maria*. No se sap si el subjecte és *Maria*. En aquest cas es pot usar la preposició *a*; no és obligatori. Per la construcció, per fer que no hi hagi cap dubte; no parlem tan engallordidament.⁸⁴ Quan es tracta d'un pronom personal, llavors sí.

81. A l'original: no empren mai l'acusatiu,

82. A l'original: per oposició a tu.

83. A l'original: gata.

84. A l'original: engalloridament.

En els pronoms febles, doncs, ¿com veiem que representen complement directe o indirecte? Quan només és un complement, el directe o l'indirecte, el que ve representat per un pronom, llavors a la preposició adjuntada al verb només li ha de precedir un pronom. De manera que, en general, no hi ha cap dubte en aquest cas. Hi ha, però, una excepció que és *els*:

	datiu
<i>el</i>	<i>li = l + i</i>
<i>els</i>	<i>els + i</i>

Els hi dono. Lis farà això. La llengua literària no accepta ni una cosa ni l'altra. *Li ha donat el llibre.* Amb això hom vol dir que una persona, que és el subjecte, i que no cal dir-lo, ha donat un llibre. *Li* vol dir el complement datiu, que si l'expresséssim per un substantiu, diria, p. ex., *en Pere*.

Però suposem que no diem *el llibre*: hem d'escriure *l'hi*.

La hi hem donada. Perquè *la* no pren la forma parlada; quan va davant d'una *hi* forma, com en aquesta expressió, un mot íntegre, no s'apostrofa. *Li donarem això. Li ho donarem.*

La li, lay = la hi. Aquesta forma és menys dominant. En valencià encara es diu *la li*.

Li'n donaré, no n'hi. A cada complement correspon un pronom.

Els els enviem (els llibres als amics).

Algunes combinacions del datiu singular del pronom *ell* (*li*) amb els acusatius d'aquest pronom i amb els altres pronoms de tercera persona; també del datiu plural de *ell*:

	<i>li</i> (hi)	<i>els</i>	
<i>el</i>	<i>l'hi</i>	<i>els el</i>	<i>els hi</i>
<i>la</i>	<i>la hi</i>	<i>els la</i>	
<i>els</i>	<i>els hi</i>	<i>els els</i>	
<i>les</i>	<i>les hi</i>	<i>els les</i>	
<i>ho</i>	<i>li ho</i>	<i>els ho</i>	
<i>en</i>	<i>li'n</i> (<i>n'hi</i>)	<i>els en</i>	

[*Li*, com sabem, apareix sovint reemplaçat per *hi* quan el dit datiu concorre amb un altre pronom de tercera persona, i això principalment –a Catalunya d'una manera exclusiva– quan el segon pronom és un acusatiu del pronom *ell*.

Li hi és la combinació del datiu *li* amb l'adverbi *hi*.

Els hi i *les hi* tant pot ésser la combinació de l'acusatiu masculí o feme-

ní plural (*els* o *les*) amb el datiu *hi* (substitut de *li*) com la combinació d'aquells pronoms amb l'adverbi *hi* (determinació circumstancial de lloc).

Si examinem una proposició com *Vaig comprar fideus a la Carme*, com a resultat d'ella no podem pas dir *N'hi vaig comprar*, car *li* no concorre amb cap pronom de tercera persona i, per tant, no pot ésser substituït per *hi*. A la proposició⁸⁵ *Vaig comprar fideus a la Carme* correspondrà, doncs, la proposició *Li'n vaig comprar* o bé *Vaig comprar-li'n*.]

Els (hi) hem tramès els llibres. Vol dir *els llibres*; sobra *hi*. Si suprimim *els llibres*, ara sí que *hi* ha dos complements expressats per pronoms; però aquests dos pronoms –*els hi*–, sense treure *els llibres*, no són correctes.

<i>Els</i>	<i>els hem tramesos</i>	(2 llibres)
	<i>les trameses</i>	(2 cadires)
	<i>l' tramesa</i> ⁸⁶	(1 cadira)
	<i>l' tramès</i>	(1 llibre)

Els (hi) hem dit allò. *Hem dit* és el verb; *allò* és el complement acusatiu neutre. Suprimir *allò*: *Els ho hem dit*.

Hem tramès les cadires a en Pere. *Hem tramès*, verb; *les cadires*, complement acusatiu; *a en Pere*, complement datiu.

Les hem trameses a en Pere. *Les*, acusatiu; *a en Pere*, datiu.

Li hem tramès les cadires. *Les cadires*, acusatiu; *li*, datiu.

Les hi hem trameses. *Hem tramès les cadires (= les) a en Pere (= datiu li, reemplaçat per hi)*.

* * *

Generalment, en els temps compostos el participi passat concordava sempre amb el complement acusatiu.

El gat negre ha fugit. Nom o substantiu i adjunt determinant: *hi* ha un adjectiu posat atributivament. Però, en canvi, podem dir: *El gat és negre*. La relació que *hi* ha entre *negre* i *gat* és distinta; aquí *negre* no és un adjunt de *gat*. D'un *gat* fem l'afirmació que és *negre*, fa una funció distinta: aquest adjectiu està usat predicativament. No sempre que un adjectiu està al costat d'un substantiu és un adjunt d'aquest darrer. Un adjectiu pot estar usat al costat d'un substantiu i estar usat predicativament.

Per exemple: *Tinc les cames llargues*. *Les cames* estan determinades:

85. A l'original: propisició

86. A l'original: *la tramesa*.

són les cames del que parla, *llargues*. Diem una qualitat que tenen les cames i la diem en aquest moment. Està usat predicativament. Aquesta proposició té tres termes: verb, complement directe i predicat del complement directe. Sempre concorda l'adjectiu amb el substantiu, tant si és usat predicativament com atributivament. Cosa que en altres llengües no passa, com en l'alemany. En rus, no cal parlar-ne, que no usen el verb *ésser*. Diuen: *el gat negre*, volent dir *el gat és negre*. Però en català no: també concorden.

Haver, en català primitiu, en una frase com aquesta: *he escrit un llibre*, adoptava les formes del verb *tenir*: *tinc escrit un llibre*. El verb *haver* en llatí no era un verb auxiliar: volia dir *tenir*, era un verb transitiu. *Escrit* era el predicat del complement directe, que és *llibre*.

El llibre està escrit. Com a idea secundària o continguda en el *tenir*: el llibre escrit. El llibre ha sofert l'acció d'ésser escrit. Si el subjecte d'*escriure*⁸⁷ és el mateix que el de *tenir*; si el que el té és el que l'ha escrit. *Tinc escrit un llibre* vol dir que en un temps anterior al d'ara l'ha escrit.

He escrit un llibre. El verb ara és *escriure*; *haver* ja no vol dir res, no comporta cap idea verbal específica. *He* és una forma buida de significació, però que indica moltes coses usat com auxiliar. La idea verbal està en *escrit*.

He escrit(s)	llibres
escrita	(obra)
escrites	

Es comprèn que es posi *escrit*, no *escrigui*, pel temps en què parla el subjecte. Ja no conté un adjectiu, sinó que és un temps del verb *escriure*. El temps compost presenta un participi que no concorda amb el complement directe. En castellà, en portuguès i en romanès és absoluta la no concordança. En canvi, el català, el francès (i l'italià en certs casos), poden concordar amb el complement directe. Els francesos ens mostren una regla una mica artificiosa en la concordança quan el complement va davant del verb.

el tinc	l'hem tingut	tinguts
la tinc	l'hem tinguda	tingudes

la	} - quasi mai no es diu amb concordança.
els	
les	
en	

87. A l'original: Si el subjecte era *escriure* (Aquest comentari més aviat fa referència a l'exemple *He escrit un llibre*.)

He escrit una carta.
La carta que he escrit.

Regla francesa: *escrita*. És una cosa artificialosa en català.

L'he escrita, sí, i molta gent ho diu.

N'hem vistes, en canvi, segons la gramàtica francesa seria variable: una complicació.

5.3. Els complements preposicionals i les determinacions circumstancials

a –

en –

de –

Pensar en, no *amb*, com fan alguns escriptors catalans.

amb (am) *en* (em).

En castellà: *Íbamos en un coche*. És un instrument a utilitzar i l'instrument s'introdueix per *amb* en català.

A Barcelona s'ha arribat a confondre *amb* = *en* = *a*.

Ho vaig dir a n'ell
amb ell

Molí de vent.

Molí de cafè. És ben distint.

El mateix es pot dir *el balcó de la casa que la casa del balcó*.

Diem: *la ciutat de Barcelona*, i en canvi diem: *el riu Llobregat*, sense *de*:

a } *hi*
en }
de *en*

Determinació circumstancial de temps. P. ex.: *Això ho fem tots els dies*.

Anem al teatre. Venim del teatre: hi hem anat; en venim.

El pronom *en* pot ésser complement directe, pot representar un complement que s'introdueix per la preposició *de*: *Trec llibres del calaix*.

En trec del calaix. En trec llibres. Aquí *en* és una determinació circumstancial de lloc.

N'en. N'ho trec. Això la llengua ho rebutja.

Me li dónes sopes. Aquest me és una cosa purament afectiva.

*Presenten en Pere a en Joan: el presenten a en Joan, l'hi presenten;*⁸⁸ i encara és més elegant; el presenten a ell.

Res l'espanta. No res l'espanta: valent i covard, una cosa oposada a l'altra. Quan es diu *res* davant del verb es suprimeix el *no*. *Res no, no res*. Cal distingir l'expressió *no res* del *res*.

Considerem el *doncs* calcat del *pues* castellà, amb un sentit que s'inventà a principis d'aquest segle. *Doncs* és conseqüència, no causa. L'ús que se'n fa erròniament és un calc del castellà; un calc és pitjor que un manlleu amb què una paraula catalana tingui el mateix valor que en castellà [i d'acord amb el geni de la nostra llengua].

El senyor tal recolza la proposició del senyor X: erroni també. *Recolzar* denota *descansar*, en sentit recte o figurat. Si diguéssim: *L'escala recolza sobre la paret*, descansant sobre això, prenent com a suport això, bé. Però en sentit figurat és inadmissible que jo o qui sigui recolzi cap proposició. Aquí s'ha ficat el *apoyar* castellà.

Desde luego, en català no es diu de cap manera. La qüestió és que no vingui al pensament; si ve, ho pensem en castellà.

Diem: Ya vendré, en lloc de *iré*.

Gosar (atrevir-se) es veu usat en el sentit del castellà *gozar (fruir)*.

* * *

Complement acusatiu:

em, et, ens, us; es, el, la, els, les, ho, en.

Complement datiu:

em, et, ens, us; es, li (hi), els.

{ Comp. prep. *a* } *hi*
{ Comp. prep. *en* }
{ Comp. prep. *de ...* } *en*

Acostumar-se de. M'acostumo no expressa un pensament. Realment podríem dubtar d'un verb transitiu, necessita l'ajut d'un complement: *de*. Els dos primers, quan són representats per un pronom, ho són pel pronom *hi*, i l'altre per *en*.

Hi ha d'altres complements importantíssims, determinacions circumstancials de temps, de lloc, que són necessàries per a completar la significació d'un verb.

88. A l'original: *li presenten*;

Circumstancials de lloc: *hi, en*. També és possible la representació mitjançant un pronom feble, que generalment és *hi*, però si indica la procedència,⁸⁹ el punt de partida, és *en*.

Hi ha certs complements introduïts amb la preposició *amb*, i *sense*, que també admeten una representació. *En Pere s'ha casat amb la Maria. S'hi ha casat*. Aquest *hi* vol dir la modificació de la frase.

5.4. Els verbs copulatius i els complements predicatius

Tots aquests complements són complements del verb, que és el mot més important del predicat. El predicat en el darrer exemple és un predicat verbal. Però hi ha predicats en què el mot més important no és el verb. *L'armari és nou: l'armari*, subjecte, i *és nou*, predicat. *És* és el mer signe del predicat, però el mot més important del predicat és l'adjectiu.

És és d'una transitivitat⁹⁰ perfecta. Però hi ha verbs que tindran ja una idea verbal més precisa.

El pare està malalt. Està: la diferència que té respecte *és* és que indica un estat inicial amb el subjecte, una qualitat que suposa un estat, p. ex., l'estat físic, l'estat moral.

En català, per la influència del castellà, es fa un ús inadequat de *estar*. Així, diem: *Aquesta aigua està freda*, però s'ha de dir *és*. *Un noi és bo o està bo?* En el primer cas té una significació moral, i en el segon, és una cosa física.

Semblar. *Un noi sembla malalt*. Aquests verbs s'uneixen pels seus caràcters gramaticals: *És nou. Ho és. Ho està. Ho sembla*.

En moltes proposicions en què hi ha un verb important, encara hi pot haver un adjectiu usat predicativament.

L'armari vell... no expressa cap pensament, fa una funció determinativa. *L'armari és vell* ja és expressió d'un pensament. Hi ha verbs que, tot i tenint una idea verbal ben determinada, exigeixen un adjectiu usat predicativament. P. ex.: *tornar-se*, o bé el verb *esdevenir*. *Ell es torna vermell*.

Però encara hi ha més. *Ell va arribar a casa completament mullat*. *Mullat* és ben bé un adjectiu usat predicativament.

La neu blanca sobre la teulada negra. Aquests adjectius no són atributs en absolut, no són usats atributivament perquè no determinen la cosa. En

89. A l'original: permanència,

90. A l'original: transibilitat

l'exemple se'ns dóna una explicació, s'indica una cosa o un fet, però ja ho sabem que la neu és blanca.

Tinc els papers blancs. *Els papers blancs* és el complement directe o complement acusatiu. *Blancs* determina de quins papers es tracta.

Tinc les cames llargues. Quan un individu diu: ...*les cames*, ja se sap quines cames són, són les seves, les d'ell. Verb amb un complement acusatiu, que són *les cames*, i *llargues*. És en rigor un altre recurs de la proposició, i la prova és que, així com en *els papers blancs*, quan no es diu així i en lloc seu es posa una representació pronominal, es diu: *Els tinc*. En l'altra oració podem suprimir *llargues* deixar de dir *les cames* i deixar de dir *llargues*. *Jo les tinc, les cames*; en canvi, no es vol dir *llargues* i dic: *Les tinc*. I si no es vol dir ni *cames* ni *llargues* dic: *Les hi tinc*.

Tinc la roba mullada pot tenir dues significacions. Puc dir també: *Tinc mullada la roba*. O, quan s'usa per contraposició a *roba seca*, no es pot fer.

La tinc. La hi tinc.

Sempre que un adjectiu predicatiu ve representat per un pronom feble aquest pronom és *hi*, deixant de banda *ésser, estar, semblar. Tornar-se; tornar-s'hi*.⁹¹

La llengua parlada fa més expressions d'aquesta substitució que l'escripta. *Ho és; n'és*. És preferible reemplaçar-lo per *ho* i no *en*.

El meu pare és mestre (vell, savi, etc.). Vol dir que està dintre d'una categoria de persones que tenen una determinada professió, etc. *El corb és un ocell*.

El meu pare és el mestre del poble.

subjecte terme predicatiu

El teu pare és el mestre del poble? Sí, l'és.

Aquests homes són els enginyers dels pous? Sí, els són.

Aquí a Barcelona correntment diem: *ho*.

Heu fet (elegi proclamat) president el Sr. N.

En fem el Sr. N. el, la, ... L'en fem.

He vist en Joan.

En Joan, l'he vist. En rigor s'hauria de dir així: *L'he vist, en Joan*.

Frase de Bernat Metge: *En el seu llit, mai no s'hi dorm*.

El mal de la prosa catalana moderna és l'expressió d'aquesta anticipació. Quan vol destacar *en el seu llit* no ens fa cap efecte. Més que una falta de gramàtica, és una qüestió de sentit: és l'estil.

Ella, en el jardí, no la hi veig mai.

91. A l'original: *Tonar-se; tonar-s'hi*.

5.5. Casos especials

Hi ha un cas en què el subjecte no pot ésser representat per un pronom feble: el dels verbs d'acció impersonal. *Plou* és un predicat. El subjecte psicològic ací no es pot representar per cap paraula. En francès diuen, p. ex.: *Il pleut; il* no vol dir res, és l'indicador que és un verb.

És fosc	Fa calor	Cau pedra	Cauen pedres	Fan trons
	En fa	En cau		Sí que en fan

El tren arriba a les quatre. Hi ha dos subjectes, el gramatical i el psicològic.

Arriba un tren. Generalment no diem: *Un tren arriba.*

N'han arribat quatre.

En mengem quatre. És una copia.

Hi ha dos homes.

Hi han dos homes. Aquesta segona forma no es pot rebutjar en absolut, no és ben bé una falta.

Plou fang. Plouen pedres.

Algú ha fet notar que, intrínsecament, hi ha una certa relació entre infinitiu i nom, entre participi i adjectiu i entre gerundi i adverbi.

* * *

5.6. Usos preposicionals

Preposicions	Verbs representats
<i>de: de en</i>	<i>Parlar de tu, o jo parlo de tu.</i> <i>Recordeu-vos d'ell. Ell s'oblida dels encàrrecs.</i> <i>Ells parlaven d'anar-hi, etc.</i> <i>Ells s'obliden de posar-ho en ordre.</i>
<i>a: a hi</i>	<i>Excedir, contribuir, acostumar, entossudir, arriscar, exposar, dedicar, accedir.</i> <i>Accedir a una petició.</i> <i>Accedir a rebre'l.</i>
<i>en: a hi</i>	<i>Pensar, tardar, vacil·lar, delitar-se, exercitar-se, entossudir-se, invertir, obstinar-se, afanyar-se, consentir, refusar-se.</i>

Amb un complement infinitiu d'aquests verbs i similars hom usa indegudament molts cops la preposició *en*.

A més de les raons de simetria, el que decidí a acceptar aquesta regla fou una consideració molt important. En la llengua catalana hi ha hagut en aquests casos tendència a introduir la preposició *en* per la influència del castellà escrit:

<i>Pensem en (amb) una cosa.</i>	Ho diu tothom. El dia que ens hem adonat d'una regla, en el moment que ho descobrim diem: «Cada dia fem regles noves».
<i>Pensar a fer-ho.</i>	

Com també *a, de, en* davant la conjunció *que*:

Tardar a venir
en

Vacil·lar a dir-ho. Refusar-se a fer-ho. En *vacil·lar*, com que és un mot savi, ja més sovint diem *en*.

Un altre cas en què es pot trencar el paral·lelisme és una regla no rigorosa sinó facultativa:

subjecte *de*
complement acusatiu *de*

S'introdueixen sense preposició i hi ha qui ho justifica:

No ens era permès d'anar-hi
Li donava goig de veure-les
És una temeritat de sortir en aquest temps

En anglès s'usa molt més abundantment, i es comprèn, perquè l'infinitiu és el radical i es confon amb l'indicatiu. La tendència dels bons escriptors és la simple juxtaposició. <No es considera com una falta de gramàtica introduir-ho sense la preposició.> No es considera com una falta de gramàtica introduir-ho sense la preposició; és una preposició reduïda a certs casos. Diem *el riu Llobregat* i, en canvi, diem *la ciutat de Barcelona*.

Passa en alguns verbs igual.

El subjecte no és representable per cap pronom feble; el complement acusatiu ho serà per *ho*: *Jura'm fer tal cosa. Jura'm de fer tal cosa. Jura'm de fer-ho.*

En l'altre cas s'ha de donar preferència a introduir per *de*. Aquí no es pot dir: és igual; depèn de l'estil i el ritme de l'escriptor.

5.7. Les formes verbals no personals

Veig venir en Joan. El veig venir.

Conseller general. *General* no qualifica *conseller* sinó una part solament de *conseller*: *consell*. És que *conseller* és derivat de *consell*. *Consell general*: *conseller*, en una sola paraula.

Déu n'hi do. Déu n'hi doret.

Ús correcte i incorrecte del gerundi:

Anant a casa, el vaig trobar.

Va caure del cotxe, rompent-se el braç.

Rompent-se el braç no és cap circumstància de *va caure*. No ho podem posar al davant: *Va rompre's el braç caient del cotxe*. Està bé, és la manera, la causa; però, al contrari, l'única manera de dir-ho bé: *i es va rompre el braç*.

Participi passat del verb *mullar*: *mullat*. És molt més adjectiu el participi passat que no l'infinitiu nom, i el gerundi, adverbi. Quan diem: *un carret estret*, encara que la forma originalment seria un participi, ha deixat d'ésser-ho: és un perfecte adjectiu.

Es comença⁹² a dir a Barcelona *estrenyut*. *Nascut* és una forma moderna: era *nat*; però com que hi havia *nasqué*, *nasquia*, es comprèn clarament l'origen de *nascut*. *Nascut* és avui dia un adjectiu, ja no és participi. I els participis molt sovint passen a veritables adjectius. Poden usar-se atributivament o determinativa i predicativament: *Dos vestits, l'un estripat i l'altre sencer*.

Però, ben considerat, aquestes formes d'adjectius no deixen d'ésser verbs, en tant que poden admetre els complements. El participi passat fa una funció, serveix per a formar temps compostos del verb. *Ha canta<n>t*: aquí sí que no fa la funció d'adjectiu. Originalment aquests participis passats eren usats com un adjectiu predicatiu. Per exemple: *Ha cantat una cançó*. Això, si conservés el sentit que tenia en llatí, voldria dir *tinc cantada una cançó*. Era indispensable dir: *Hem cantada una cançó*; però amb el temps ha canviat la significació. Això no vol dir una acció del verb *tenir*, sinó una acció pretèrita de la qual ha estat una conseqüència aquest fals present. En considerar *ha cantat*, és una sola persona psicològicament, és una sola paraula com *cantava*, però ortogràficament no.

Mentre el participi passat fa d'atribut ha de coincidir amb el subjecte amb el qual està en contacte.

* * *

92. A l'original: És comença

5.8. Els pronoms relatius

El pronom interrogatiu té dues formes: *qui*, *què*. El relatiu en té tres: *que*, *qui*, *què*. Aquests mots que no tenen existència independent de l'oració són *qui*, amb referència a persona, i *que*, a cosa.

El pronom relatiu pren la forma feble quan davant no hi ha d'anar una preposició, i quan hi ha una preposició s'usa la forta.

L'home que ha vingut. *Que* és subjecte de *venir*. El subjecte no porta preposició. El relatiu que no va precedit de preposició és feble en totes les llengües.

L'home que hem vist. *Que* és complement acusatiu de *hem vist*. El complement acusatiu en català s'introdueix sense preposició. Llavors s'usa la forma feble.

El dia que ell va arribar. Tot això és el subjecte del que segueix, que és una determinació de temps. Són els tres casos.

Quan el relatiu té una preposició davant seu apareix la forma forta: *L'home amb qui parlàvem.* Serà la forma *qui* perquè l'antecedent és un nom de persona. *El martell amb què hem clavat els claus.* Tot això no és més que una determinació del *martell*. *Amb què* és introductor de *hem clavat els claus*. Com que es tracta d'una cosa relativa, pren la forma *què*.

Totes les llengües llatines coincideixen, exceptuant el francès, a adoptar aquesta forma única, que en català és *que*, i en italià i castellà és també *que* feble, tant en funció de subjecte com en funció de complement. En canvi, el francès diferencia el pronom relatiu en aquests casos, i és que el francès té dues formes febles: *qui* quan és subjecte i *que* quan és complement directe. Aquesta diferència és molt avantatjosa. En català medieval, moltes vegades, quan el relatiu fa de subjecte no ve representat per *que* sinó per *qui*. Aquesta diferència no es feia, però, d'una manera absoluta com en francès. Els autors no ho feien d'una manera sistemàtica, per imitació del llatí; era una cosa artificiosa i fins moltes vegades se'ls escapava un *que*.⁹³

En l'època dels descastellanitzants a ultrança, en què tot semblaven barbarismes, s'intentà de donar nova força al pronom *qui*. Però té avantatges per un costat i desavantatges per l'altre. En el català central de Barcelona l'individu parlant té associada amb la paraula *qui* la idea de persona, i seguint la regla francesa, la usàriem en referència a persona i cosa. Hauríem de desfer l'associació.

Una altra dificultat: *qui* el pronunciem fort. El subjecte ha d'ésser repre-

93. A l'original: *què*.

sentat per un pronom feble, i desfem la llei psicològica. El *qui* pot ésser feble, però el fem so fort i hi associem la idea de persona.

L'home a qui hem vist. Des del moment que hi ha la *a*, *qui* està bé; però és un complement directe: no hi ha d'haver la preposició *a*. Hi ha una certa tolerància amb la preposició *a* davant dels pronoms; no tolerància, sinó regles. Però en aquest cas no, creiem que és més natural dir: *L'home que hem vist.*

Qual és originalment un adjectiu. El *qual* és relatiu, va precedit sempre de l'article *el*. Com a interrogatiu la llengua moderna no l'usa. En català antic es troba usat en funció d'adjectiu.

El qual és un pronom, com *a la vora de*, que és una preposició. Però *el qual* pot ésser-ho tot. *La qual, els quals, les quals.* És igual en masculí que en femení. *El qual* és més literari.

Casos en què s'ha d'usar forçosament l'un o l'altre. En les oracions merament explicatives i relatives és usat com a complement directe; és indiferent. Però quan són determinatius ja no. Si es pot usar el *que* feble, millor.

Ús abusiu del *qui* en les oracions explicatives. Quan el pronom és subjecte no usem *que* ni *el qual* sinó *qui*. Aquests *qui*, si no ens reprenen, ho devem a la influència castellana. *El senyor tal, qui ha arribat...* Tots els diaris catalans ho diuen.

A partir d'aquest cas, veiem ara els casos en què està indicat *el qual*. Pronoms que van precedits de preposició. Quan és *amb*, generalment és preferible el relatiu simple: *L'home amb qui parlàvem.* També es pot usar *el qual*, però és millor *qui*.

L'home davant del qual anàvem. L'home davant de qui anàvem. És millor *el qual*.

Sortida, la porta de la qual és. *La porta de la qual* és el terme relatiu. El castellà té *cuyo, a*, i el francès *d'ont, dont*. Una malaltia del català del segle passat, de la Renaixença, consistia a dir *qual porta*.

Una forma pendular de *que*: *La sortida, que la porta de la qual.*

Això no és propi del català, passa a totes les llengües. En lloc de *qual*, els descastellanitzants a ultrança deien *quin, quina*.⁹⁴

La casa d'on han sorti<n>t tants homes. La casa de la qual han sortit tants homes. És igual. *N'han sortit.* Però no hem de dir: *La casa d'on n'han sortit.* És un error, un defecte.

D'aquella casa, n'han sortit. Amb la coma està bé, sense coma estaria malament.

Aquell home, l'hem vist moltes vegades.

En l'article quart s'hi llegeix. No, malament: *En l'article quart es llegeix.*

94. A l'original: *quin, na.*

Qui dia passa any empeny. Qui dia passa és el subjecte. Són oracions substantives.

El que ha passat és això.

El qui diu això, ment. Podríem dir: *Qui diu això, sense el.*

El llibre vell i el llibre que hem comprat avui. Generalment no tornem a dir *llibre*, sobreentenem una paraula: *El llibre vell i el que hem comprat avui.* *El* no vol dir res, però en aquesta ocasió vol dir *llibre*.

* * *

5.9. Usos preposicionals en la subordinació

Examinem les expressions⁹⁵ següents:

que abans
 abans de
 abans que

Penso en una cosa. Penso en tu. Però: Penso a fer tal cosa.

	inf.	prep.	
<i>de</i>	<i>de</i>	<i>que</i>	No va precedit de <i>a</i> . És la regla més infringida
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>que</i>	en el català escrit. És un paralelisme perfecte
<i>en</i>	<i>a</i>	<i>que</i>	amb el castellà.

Estar content. S'està content d'una cosa, de fer una cosa. Admet un complement introduït per la preposició *de*: *Està molt content del resultat, d'haver-ho⁹⁶ fet. Està molt content que hagi vingut.* La conjunció *que* absorbeix la preposició.

Estar segur. De què? *De tal cosa, d'ell, de poder-hi anar.* Però, en canvi: *Estava segur que no ho faria.* També diem de vegades quan parlem en castellà: *Estoy seguro que vendrà.*

Tenia esperances⁹⁷ de trobar-lo. Tenia l'esperança que vindria un dia o altre. Tinc l'esperança⁹⁸ que vindrà.

Fes-ho, amb la condició de no desfer-ho fins la setmana entrant. Fes-ho, amb la condició que no ho desfacis fins la setmana entrant.

Tinc por com tu. Tinc por que no vingui.

Tots accediren a veure'l. Tots accediren que ho fessin ells.

95. A l'original: expressions

96. A l'original: *d'aver-ho*

97. A l'original: *esperances*

98. A l'original: *l'esperanç*

S'exposava a caure. S'exposava que li fessin mal.

S'ha acostumat a un clima. S'han acostumat que cada dia vingui d'hora.

Bernat Metge: *Es glorieja que els seus fills...*

Llull: *En significança que...*

abans de }
des de } *que*
a fi de }
fins a }

Totes són locucions prepositives. La regla és: Quan hi ha una determinació circumstancial introduïda per alguna d'aquestes locucions (o similars) acompanyades de la conjunció *que*, se suprimeixen les preposicions *de* i *a*.

per *per a*
que *que*

perquè. *Perquè* és conjunció causal i final, substituïble, en el primer cas, per *per tal com*, i en el segon, per *per tal que*. En català antic existia *per què*: volia dir *per la qual cosa*.

Convé de no confondre *perquè* (en un sol mot), conjunció, i *per què* (en dos mots), combinació de la preposició *per* i el pronom relatiu o interrogatiu *què*. Igualment cal no confondre la conjunció *sinó*, adversativa, amb el conjunt *si no*, constituït pel mot condicional *si* acompanyat de l'adverbi de negació *no*. I també l'adverbi *gairebé* amb el conjunt *gaire bé*.

Els estarien contents d'això: que passés tal cosa (Carles Riba). És un recurs de la llengua: defecte consistent a no dir la conjunció.

Al llatí *per* correspon el *per*, italià i català, i el *por* castellà. Únicament s'han conservat en francès *par* i *pour*. *Por a*, castellà; *per a*, català.

Per al rei i als ducs. Català medieval, una mica artificios.

En circumstancials de lloc s'usa *per a* en un sol cas: *Surt un tren per a Mataró*. Però és millor dir *cap a* quasi sempre.

Sortí per la porta.

Anirà a saber què passa per si no ens deien res.

El trobà pel camí de la font.

O per a indicar el lloc on s'agafa una cosa.

En circumstancials de temps *per* és freqüentíssim: *Això passà per Nadal. M'he absentat per tres setmanes*.

Em van invitar per a Nadal: no el dia, sinó per a la festa de Nadal.

En general, el mitjà, l'instrument, la causa, l'autor són introduïts amb la preposició *per*, simple; la destinació, l'objecte, amb la composta *per a*.

Hi ha una carta per al teu germà.

La festa es fa per tu.

Amb un infinitiu per complement: *No té força per a pujar-lo.*

Suposem que el verb de l'oració principal és un verb de voluntat; en aquest cas s'usa *per*: *Anàrem a Xàtiva per veure la reina* (Crònica del rei Jaume). L'objecte és veure la reina; s'hi anà amb aquest objecte, aquest objecte era el motiu. Ens trobem, doncs, en un cas en què l'objecte és el motiu. Lògicament, tant és l'un com l'altre, i seguint els nostres clàssics més val usar *per*.

Mira que haver anat a Xàtiva per a veure cremar tres cases.

5.10. La negació

Tinc por que no vingui. Tinc por que no vindrà. És un cas invers de *mai ve*, en lloc de *mai no ve*. És tolerable en certs casos, però sempre està millor posar el *no*.

Examinem les expressions següents:

Algun	... cap (ningú)
Alguna cosa	... res
En algun lloc	... enlloc
Alguna vegada	... mai
Un poc	... gens

Són paraules positives originàriament. *Algun* indica un nombre de coses existint en realitat. Mentre que *cap* vol dir el mateix que *algun* o *alguna* no existint en realitat, sinó imaginativament per nosaltres per a fer-lo subjecte d'una pregunta, inclús d'una suposició, d'una frase condicional.

Personne. Plus maux des dents, que traduït literalment vol dir: *Més mal de queixal*.⁹⁹

No ve mai. Mai no ve. Una oració expositiva que conté un *mai* és negativa.

Si ve mai. Si mai ve: afirmativa.

Si no ve mai. Si mai no ve: negativa.

Algú ... ningú.

Cap d'ells no va venir.

Sense mai dir-li res. Sense dir-li mai res.

99. A l'original: *caixal*.

No mai no ve. S'ha arribat a fer o escriure.

En frases el·líptiques no s'ha de posar el *no* de la forma que el posem en frases com *mai no la veu. No cap. No mai. Mai* és molt més elegant, és impossible no entendre-ho. Com en francès *personne*.

No res. Res no l'espanta. No res l'espanta (valent o covard).

No gens.

No res menys = asimismo; no nada menos o sin embargo.

Endemés, encara, encara més, així mateix, continuatives.

[*Nogensmenys* (conj. adversativa) = *no obstant això*, però no inicial, *tanmateix*.

No altre, no altra cosa, no altrament, no altre sinó = nada menos.]

Freturar, frisança, freturós, no tenen res a veure amb *anhelar*. *Freturar = mancar d'una cosa. No freturar = no caldre.* Són mots, com *recolzar* i *assabentar*, dels quals s'usa i abusa, sense necessitat o erradament.